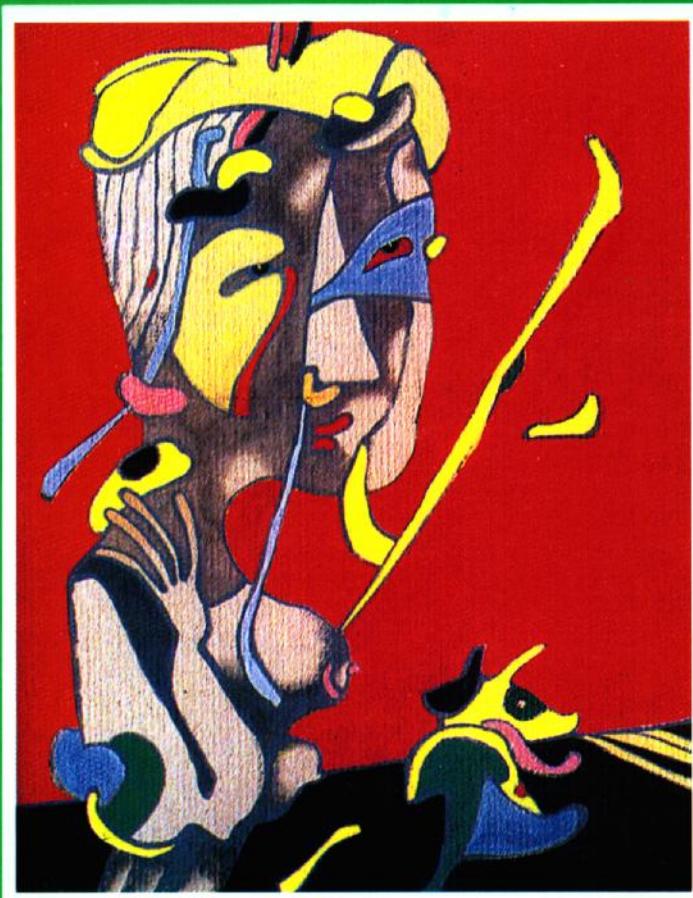

ДУКЛЯ

№ 1

1995

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA -
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

РЕДКОЛЕГІЯ:
МІЛАН БОБАК,
ІЛЛЯ ГАЛАЙДА,
ВЛАДИСЛАВ
ГРЕШЛИК,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
ФЕДІР КОВАЧ,
ВІТАЛІЙ
КОНОПЕЛЕЦЬ,
МИКОЛА
МУШИНКА,
ЙОСИФ ШЕЛЕПЕНЦЬ,
ІВАН ЯЦКАНИН,
відповідальний
редактор

Графічне оформлення Ладислава Цунера

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік -
60 крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov, ul. Požiamická 15,
телефон: 733 435, 732 338

Комп'ютерний набір
EXCO s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 091/725 061

Rozšíruje PNS, objednávky na predplatné prijíma každá pošta, doručovatel, predajňa PNS a stredisko PNS. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS š. p., ES-vývoz tlače, Košicák 1, 813 81 Bratislava.

ЗМІСТ

Ілля Галайда

Старі буки	2
«Летіли на північ журавлі»	2
Букова паморозь	3
•Не надіялось на божий світ...»	3
Шадія Вархол	
Крик	4
Вінцент Шікула	
Дрімлюга птах нічний	6
Федір Зубанич	
Дивна мрія шевця: ходити босим.....	9
Анна Милтончак	
Роалмова	15
Юрій Бача	
Не лише автор, але й літературна критика засвої права та обов'язки	21
Микола Неврій	
Словашка рецепція Кирило-Мефодіївського братьства їх слов'янська програма сленгіків	25
Історик Карпатського регіону	30
Густав Цвегнірош	
Політична діяльність загонів поліської інтелігенції у Франції, французького консула Ж. Вот'є у Львові, митрополита Л. Шептицького в Парижі в період підготовки Польщою анексії Східної Галичини 1923 р.	32
Микола Зимомря	
Августин Волошин - видатний ічений-педагог України	36
Микола Мушинка	
Нове ім'я в лицу святих	47
Іван Яцканин	
Українська література на сторінках часопису «Елан»	50
Йосиф Шелепець	
Автограф вірша Марійки Шілдірянки	54
«Меніше себе показати, більше подивитись»	55
Тетяна Кобаль	
Необмежене поле роздумів	58
Владимир Гаряцький	
Чотири коди в прозі Івана Яцканіна	62
Ілля Галайда	
Іван Краско в українських перекладах	69
Дмитро Федака	
«Фареметлики» П. Мідянки	74
Рауль Чілачава	
Поет	78
Чому пішу вірні	79
«Коли повернувся - ніхто мене не впізнав»	80
Сковорода	81
«Даждь нам днесь»	81
Спроба самозвіту	81
Миррослав Лазарук	
«І води прийшли очманілі...»	82
«Но проганяй посеред ночі»	82
Мов сіроманець, вигнаний зі зграї»	82
Катерина Мишенко	
Елегія про старий вітряк	83
Окрадена	83
«Якби мені повірили ви і ви...»	83
Віктор Мельник	
Білий сонет	84
«Ну, хто ти меш?»	84
Друковане в «Дуклі» 1994 року	85

ПОЕЗІЯ

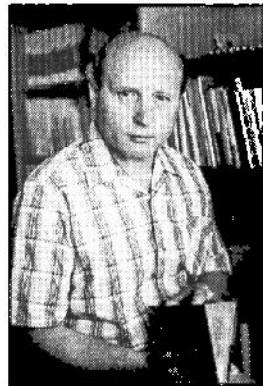
Ілля Галайда

СТАРІ БУКИ

Стоять, як вічності печалі,
як із гілок посыпітані скрижалі,
стоять обрубані, позначені рубцями,
як доля наша обкрадена
на світовім майдані,
та її закута у літа кайданні.

Я перед вами на коліна припаду
і до ніг покладу
мій вірш останній...

А після смутний схід зорі
і ваші голови старі
загорнуть у пісні священні
нові прийдешні піснярі.

Летіли на північ журавлі
і, немов космічні кораблі,
із піднебесся просигналили вони
веселий крик весни
мої ще заспаній землі.

Цей клич відчув над студисю забутий
старий журавель.
Озвавсь, проскрипів,
в запеклій скруті
благав напитись чистої води.
Не зупинились журавлі,
захоплені привабою чужих земель.
І я б за вами мав злетіти над сади,
та не здолать мені
дихання рідної землі.

БУКОВА ПАМОРОЗЬ

Стулились буки сиві,
бо гунею вкрив їх біло-білий іній.
Мороз диханням їх у купу, подорожніх,
щоб голови покірно грілись.

Куди мене несе, що за сни мені наснились?

Стоять віковічні, немов богомольці,
що спізнились
у храм багатолюдний,
стоять уклінно, знявши шапки безрозсудно,
неначе грішники гучноголосі,
що у розкяянні жебруче милості просять
за непробачені провини
на призьбі літургії.

Стулились буки, голови схилили
у дебрі верховинські,
бо думи, як ланцюги на ногах злочинців,
навічно в'їлись,
прикуті до землі.
В той час привиділось мені,
як храм цей білий по синьому у вись пливє,
а паморозь чарує, сумніви пряде,
мені на душу полум'ям кладе,
далеко маряться вогні.

* * *

Не надивлюсь на божий світ,
коли весна конопельковий сіє цвіт
й, порозливавши молоко на заспані терни,
вимірює розмах борозни,

а вітер зелений, ніби вівчарі,
жене буків отари до весни,-
чого мені ще треба?

Коли із крилосів гаїв закохані дрозди
хватають співом ризи благословенної зорі,
а жайворон натхненними крильми
підтримує блакитний купол неба,-
чого мені ще, люба, треба?

Ось вічний ребус,
коли дрозди із крилосів ведуть
вінчальну требу.

ПРОЗА

Надія Вархол

КРИК І

«Ця то корова там на облазку?»

«То кінь, ніяка корова!»

«А чом так кличит?»

«А біс би тебе взяв і твого дурного коня! Плentaєшся мені попід ноги, ще й ідіотськими питаннями цюцюкаєш. Щезни, комизне бісня, а то як я почну кричати, ото буде крик!»

Два яскраві метелики в льонових дитячих кісках перелікано пурхнули надвір. Перелетівши вулицю, зупинилися на протилежному подвір'ї, по якому побігував кудлатий песик.

«Бойсь — не бойсь, бойсь — не бойсь...»

«Не бійся, Наталочко, не бійся, песик не кусається, сміло заходи в хату.»

Два яскраві метелики залетіли в кімнату.

«Войзь — не войзь, войзь — не войзь...»

«Войзь, войзь... возьми сой закручаника», — хресна мати, сміючись, пригощала дошкільнятко. Пухкенка рученька жадібно всуала печең тістечко в ротик.

«Боже милостивий, яке ти голодненьке! Нянько, бачу, не встигає з хатніми роботами, та й їсти зладити легко не вміє. А який же він тобі нянько? Ти з другого коняря планки, бог знає, де тиняється власний татко. Та нездивово приде мати, лелека вам принесе дитятко. Кого хочеш; братика чи сестричку? Яке немовлятко?»

«Не хочу немовлятко, хочу копилданцатко.»

Кусник закручаника застряв у брудному ротику, пухкенка рученька вмить перестала простягатись за дальшою маковою лакотинкою, зіставши неружомою з переляку. З двору почувся бентежний крик. Сусіди помалу внесли в хату зраненого дідуся.

«Напав на нього вовк... скажений... там, недалеко церкви, коли пас коня... Швидка зараз прийде... Від смерті діда охоронив кінь... кинувся на вовка, побавивши свого газду в нерівному бою з хижаком... Копитами спровадив зі світу стеченого... Бойовий кінь, баҳмат... обороняв свого хазяїна!»

Через півгодини діда відвезли з міську лікарню, а в селі з'явився ветеринар.

З-під колес швидкої допомоги вирвався галоп. То вже не швидка мчала в місто, а

бистрі коні чвалом летіли. Поганяла коней геройчна музика увертури «Вільгельм Телль».

«Мудрий, бойовий, відважний кінь! Та замість медалі дістав кулю. Сказився від вовка. Шкода молодого коня.»

«Дарма, кінь мудра тварина. Все втямить, а slabшу за себе істоту скідає із сідла.»

«Як взнає, хто slabший?»

«Він це відчує. Відчує людський страх, нерішучість, боязкість та й виргне собов, і бовх — вершник за землі!»

«А людина? Як вона реагує на боязку, slabшу за себе істоту? Чи не подібним способом? Так само вибиває її із сідла. Ще й змущається над нею, збиткується, робить крини. Але кінь однозначно — бойшся, то не лізь на мою відважну спину, боягузе, бо упадеш і лежатимеш в холопській позиції. Дарма, мудра тварина — кінь!»

Довго ще дядьки гомоніли про коней. В іконному кутку святий Георгій на чорному коні списом вбиває змія. Кінь геройчно підносить передні ноги й переможно ірже. Обоє вони, кінь та вершник, борються зі злом і перемагають. Лише в єднанні сміливості подолається зло. Білі, невинні кральки у вазоні на столі співають їм осанну, а цикламенові троянди, на які зациклило сонце, прокинулися з летаргійного, духмяного сну, зашумівші, зашепотівші листками.

Всі та й все були захоплені боротьбою зі злом та перемогою правічного добра. Ніхто не звертав увагу на маленьку Наталку. Давно її не стало в хаті. Із маковим закручаником в руках підтюпувала двором, нічого не знаючи про те, що біля її колиски феї наворожили долю злу.

Якийсь дивакуватий песик, певно чужий, бо Наталка ще його ніколи не бачила, стояв і — не махав хвостиком.

«Бойсь — не бойсь, бойсь — не бойсь...» — шепотіли мазураті губоньки, наближаючись до шолудивого собацюри із скаженим відблиском очей.

З-поза купки дров скажені від люті очі слідкували за двома якравими метеликами в льонових дитячих кісках. В озвірлому, ненависному напруженій челов'яга чекав трагічного моменту, коли погаснуть яскраві метелики ненависного байстрия.

КРИК II

Я ніколи не надавала особливого значення безпідставному сну, тає сні не мають ніякого резону. Довго я гребувала різноманітними блуканнями в сонних захаращах. Та раптово і неждано все змінилося, коли приснівся віщий сон. Летить табун коней в синьому небі над жовтим полем, летить й ірже. За ними в'яться рушники, такі звичайні, домоткані, свальбяні, саме такі, які мати зберігає в стародавньому шифонері.

І вдень неодмінно прибликається якась новина від батьків. То купили ягня, то троє поросят, то молодого коня. Не змінилися ні на йоту, мої утилітаристи, не знаючи, що батьківська хата вже не вміщається в поле мого зору. Оци вишарпана хатина із суетними турботами — убозто. З передчасними зморшками мати марудно пущє чижки муруму «ннянькові», який денно вирішує найживотрепетніше питання: як непомітно вимочитися в кухонному умивальніку. Мізерія, сіра зануда в селі. Мої дитячі роки — це щось миттєве, давно завершене, непомітний відрізок часу, який майже сліду не лишає в моїй пам'яті. Лиш не вертатися в минуле, витерти з пам'яті все пройдешне! Я ніколи не хотіла залишитися сільською заштоканою задрипанкою, спліснявіти десь в стайні, а вийти в люди. А таки й вийшла. З нашим симфонічним оркестром відкриваються мені двері в широкий світ.

Ввечері концерт симфонічної музики, увертури Джоаккіно Россіні. Крім комічних увертур також геройче піднесення Вільгельма Телля. Пустилися коні вгалоп... Вже перші акорди мені нагадали мій сон, ніби якесь мemento... я зробила мацюпусінку помилку. Строгий жест диригента!

Вчора приснівся воронько. Устав на задні ноги й сильно заіржав. Під ним в'яться в коло величезний змій. Кінь копитами намагається розірвати порочне коло...

Прокинулась з липким страхом. Чомусь пригадалась батьківська домівка з кутком порозівшуваних ікон. Святий Георгій на білому коні вбиває на землі лежачого змія, святий Георгій бореться зі злом. /А може, це був вершник на чорному коні? Не знаю точно/.

Вполудень листоноша приніс химерне письмо. Знайомий, нерівний, розмашистий почерк повідомляв про напасті, що трапилася з вітчимом. Коли поганяв коня поблизу церкви /вона дерев'яна, з високою седовою вежею, це точно знаю/, сполошався кінь, перевернув віз, вітчима покалічено.

Навіщо отакі істеричні, стривожені слова? Я не смію неруватися! Я митець, скрипачка,

майбутній віртуоз, переді мною вечірний виступ. Всі думки мушу сконцентрувати тільки на музику і лем на музику, ні на що інше, не на якогось там сполошаного коня, перевернутий віз, чи вітчима... скаліченого вітчима... Ale же він безсилий... немічний!

Знов Россіні, і знов відомі улюблені увертури. І знов «Вільгельм Телль». Чвал коней... Чи це не мій кінь біжить зі своїм криком, зі своїм мментом? Напружилось мое нутро, нерви почали гррати. Моя увага розсялаась — я вийшла з такту.

Остаточне попередження диригента.

Що зі мною діється? Як же так? Я молода скрипачка, це правда, але вже настільки оволоділа технікою гри на скрипці, що давно вмію уся зосередитись на змісті музичного твору. Та разом з тим постає і мій нелогічний кінь зі своїм мментом. Роль першої скрипки відіграє мій парнокопитник...

А може все ж таки навідати рідну домівку, хворого вітчима?

Уві сні знов появився кінь. З піднятими передніми ногами, навколо гриви сонячний диск — ореол, саме такий, як в «Сіяча» Вінцента ван Гога. Чого кричить мій переможець?

Спітнілою прокидаюся.

І я, просотана осоружними думками про село, нарешті купую квиток і знайомим автобусним маршрутом вертаюся в рідне гніздо.

В обнадійливому ранку поля й садки здаються такими райдужними. Воєдино симфонія квітів, фарб, кольорів. І все без сміка. Враження... ніби сіра зануда на мить зникала...

Десь загелготіли гуси, перервавши заспокійливу тишку.

Немошеним хідником з якимось дивним чуттям наближаюся до родинного затишку. Мати з відром входить в стайню, не запримітивши мене. Молодші сестри, певно, в школі. Ніяких гостинців ім не нesу, призабула. Може тут, в сільській крамниці купити?

А де лежить вітчим? В ліжку чи на дивані в кухні? Якою буде наша зустріч? Чи спроможна буду нагодувати його, напоїти, приголубити вусате лицє? Справді, а які ж то в нього вуса на доторк? Колючі або шовковоніжні? Маленькою мене ніколи не брав на руки. Та й сам він наче мала дитина, вередливий, примхливий, такий видумник. Післяти в кухонний умивальнік!

Враз з-пода сусідового паркану стрибнула чорна, злюща, гавкаюча потвора. Вражена жахливим видовиськом, стою, ніби приросла до землі... тільки кричу... страшезно кричу на повну горлянку..... а грізі, червоні від люті очі, блискавично наближаються...

Вінцент Шікула

Дрімлюга - птах нічний

Пан Бенедикт був дуже строгим стариком. Односельці його боялись і коли мали з ним зустрітись, то краще звернули з дороги. Розказували про нього всяку всячину, з якої пізніше виники різні притчі. Пан Бенедикт жив замкненим життям: ані сім'ї, ані друзів. Його найближчим сусідом був Шімон. Їхні хатини відділяла лише лука і вузька смужка дубового лісу. Все ж таки не можна сказати, щоб оті диваки, у яких під час розмови із селяками були майже подібні манери й жести, утримували між собою хтозна-які сусідські відносини. Шімон був холостяком, до

самотності вже привик, але було в ньому щось від скитальця, а саме це його завжди виганяло з дому. Отой жив із жінкою, але не вдалось йому помножити сім'ю, хоч зокрема в перших роках дуже старався. Часом усіх зненавідів. Кожного ранку відходив з дому і увесь день блукав по горах, вишукавав лисичачі нори й осині гнізда, у які штурхав палицею. Любив ходити у Бурки до кринички з питною водою. Докотив туди два білі камені, кожен дивувався, бо ніде подібного не було. З кринички витікав струмочок, правда, малий, зате ніколи не висихав і оживляв долину протягом цілого року. Була це роздюча земля з буйною рослинністю, через яку не міг пробратися ходен більший звір. Зелені звивисті ліани обвили стовбури листяних дерев, тягнулися до сонця, тут і там сплели гілки одного дерева з гіллям другого. У цій нескінченній хащі було просічено стежку, такий собі зелений тунель, з якого було видно на дорогу. Старик сидів на своїй білій скелі. Побачивши когось на шляху, зразу ж біг до нього і вже від кринички кричав. Жінки, що йшли з травою або із сухим листям, кидали в'язки на землю і швидко втікали додому. Пан Бенедикт, увесь розлючений, розкидав траву по дорозі, а порожні полотняні зайди брав із собою. Чоловікам відбираєв сокири. Якщо хтось опирався, старий лише стиснув губи, його очі заблищали, на смільчака націлив рушницю. Для дітей досить було й прута. Гриби розтоптав, малини або ягоди тільки так порозкидав. Не одного разу повертається гурт смаркачів у село з плачем.

А він, пан Бенедикт, потім ще довго втихомирювався. Додому відходив аж після заходу сонця, по дорозі розкидував сім'ячка розрив-трави, або зупинявся при зірках, які через день відкрив. Знав, де відпочивають дрімлюги. Дрімлюга - нічний птах. Увесь день вона ховається між гіллям дерев і тільки підвечір прокидається. Дрімлюг можна побачити над полянами, а якщо нема галевин, то вони вилітають на самі верхи дерев, оскільки люблять простір. Дрімлюга літає дуже легко і тихо. Годується нічними комахами. Зловити і багато гнойовиків та хрущів. Голос у неї хрипкий, раз високий, а раз низький. Крик цього птаха старий умів дуже вірно наподібнювати.

Його жінка, дрібна особа, терпіла на короткозорість, але зате неймовірно добре чула. Бігала по домі, мов вивірка, і постійно чогось усміхалась. Цілими днями переміщувала меблі, і кожна така зміна приносила їй неабияку ра-

дість. Але після заходу сонця стояла біля вікна, нашорошувала вуха, щоб вловити знайомий звук.

Пан Бенедикт засвистав ще на городі. Потім грекнули двері, на хвилину настала тиша. Старик ніби роздумував, чи має йти звітатись із старою. Не йшов. Тишком ступав по дерев'яних сходах і замкнувся у своїй мансарді. Несучи йому вечерю, дружина змушенна насамперед постукати. Вечеряв сам. Вона стояла у коридорі, дивилась на нього через ключову дірку. Дивилася на нього і після того, як доїв. Він їй здавався дуже смішним, бо ж ніколи не вмів спокійно поїсти, кожної хвилини відсував тарілку геть від себе, а потім її знову притягав. Деколи і не доїв, але брав маленький брудний зошит, у який кожного вечора щось записував. Під час цього був сам не свій, постійно хмурився, постійно у зошиті щось виправлював, гумував, знову щось виправлював і знову щось гумував.

Спати ходив дуже пізно. Деколи задрімав біля столу, але здавалось, що він не спить, виглядало це так, ніби задивився на підлогу й про щось зосереджено думав.

Стара пошкрябала у двері, розбудила його і швидко побігла на кухню, щоб не дізнався, що тайком за ним слідкує.

Одного разу йому приснилася дивний сон. Властиво, і не можна сказати, що це був справжній сон, бо ж сни бувають короткі й швидко розвиваються. Людина багато з них не затямить. Він, правда, пам'ятав і найменші подробиці. Йому здавалось, що сидить біля кринички, у воду щось хлюплю, можливо, зелений горіх. Він на це не звертав уваги. Дивився на дорогу, і тут перед ним з'явилася людина. Незнайомий проходив отим зеленим тунелем, вже був зовсім близько, а старик постійно ще не бачив його обличчя. Спершу подумав, що прохожий одягнений у форму, але за мить спостеріг, що це простий собі сірий костюм, тільки-но на піджаку пришиті були металеві гудзики із старої військової куртки.

Чоловік зупинився, а старик ще постійно був зайнятий його одягом. Сірий піджак був незнайомому замалий. Можливо, хтось йому подарував його, або міг успадкувати від когось близького.

— Добрий день! — звітався.

Старик підняв голову. Здивувався, бо аж нині побачив, що чоловіка дуже добре знає.

— Урбане, що ти тут? Адже ти давно помер? — І хоч висловив це, прецінь у ту мить не усвідомив собі, що має справу з мертвим.

— Я помер? Лойзо, як ти можеш говорити, що я помер? — Він глянув навколо себе, ніби шукав місце, де йому присісти. Побачивши камінь, зробив два дрібні кроки, але не присів. — Лойзо, коли хочеш, покличу свідків, і вони тобі докажуть, що це неправда.

Старик захитався.

— Що мені до свідків, коли я й сам знаю, що ти давно мертвий. Замахав руками, як роблять чоловіки, які відучились палити.

У воду хлюпнув горіх. Обоє туди глянули. Горіх лишився на поверхні, незадовго до нього припливли два водяні жуки, подібні до світлячків, тільки темно-коричневі передні крила у них були майже чорні.

— Лойзо, як ти можеш говорити, що я помер?

— Я не Лойзо, — занервував старий. — Чому ти називаєш мене таким дурним ім'ям?

— Прецінь мусиш знати, що я не вмер. Ну, як хочеш. Ну, як хочеш, Лойзо, я тобі оцих свідків приведу.

— Приведи! — загучав старик. — Але запам'ятай: я не Лойзо, я — Бенедикт.

— Бенедикт? — чоловік перелякано ступив кілька кроків назад.

— Бенедикт. Бенедикт Навара, якщо хочеш знати. — Він ще постійно дрижав, голос у нього був прудкий, і як завжди, коли його охопила злість, очі йому почали блищати.

Чоловік відступав. Витрішив на старого очі і простяг руки, мовби захищаючись від його погляду.

Старий встав.

Тоді чоловік завив і втік.

Старий Навара довго мучився із своїм сном. Нікому про це не розказував, і жінці не признався. Лише одного разу якось вирвалося перед Шімоном. Пришов до нього пізно увечері, щоб допоміг вирахувати якесь математичне завдання. Завдання було не важке. З ним би справилось будь-яке дитя. Старик був дуже нервовим, постійно підкresлював, що результат повинен бути правильним, бо йому, Наварі, помилки ніхто б не пробачив. І саме при цій нагоді згадав про свій сон. Шімона сни не інтересували. На ньому ніякого зацікавлення не було видно, навіть гrimнув на сусіда, щоб нарешті перестав заважати. Старику Наварі це додало відваги. Почав розказувати, як йому з'явився один його знайомий, як був одягнений, усе по порядку. Коли закінчив, подивився на Шімона, немовби від нього чекав якогось пояснення.

— Сусіде! Я такі сни бачу майже кожної ночі, — сказав Шімон і знову схилився над столом. Перерахував завдання ще раз і, переконавшись, що не помилився, простягнув папір старику. — Сусіде, ви ще щось хотіли? — запитав, бо знов, що Навара до нього без причини ніколи не заходить.

— Лише це, Шімоне, — сказав старий Навара, очима перебіг по цифрах, потім склав папір і склав його у кишеню.

Шімон усміхнувся.

— Сусіде, я ж вас знаю довгі роки, — сказав, — і знаю, що для вас такі задачі не трудні. Може, ви мене прийшли перевірити. Але я вже також не мале хлоп'я, тому й отакі вигадки мені здаються смішними.

Тепер розсміявся і Навара. Витяг з кишені хлібну шкоринку, загриз до неї, жадібно почав їсти.

— Бувай, Шімоне! — сказав і пропав у пітьмі.

Потім кожного дня змінювався. Бігав по горах, ніби постійно за кимось гнався. Був дуже розсіяний, жестикулював, часто говорив сам із собою. Якщо зустрів якусь жінку, знову наказав їй скинути в'язку, але плахту їй не взяв, бо, ніби пригадавши щось інше, з криком відходив геть. Якщо зустрів дітей, заглянув їм у відра, іншому засунув руку у кишеню, набрав лісових горіхів, а потім, ніби помилково, насипав їх тому, у кого нічого не було.

Селяни казали: — Видно, що пан Навара починає робити добре діла.

Потім одного дня обізвався похоронний дзвін, і ті, які працювали у виноградниках, питали один одного:

— Хто помер?

— Бенедикт.

— Бенедикт? А котрий?

— Навара.

— Він?

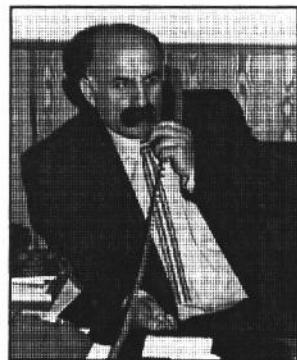
— Ну, він.

Бігли до лісничої сторожки. Насамперед ходили навколо неї, але потім все ж таки вступили туди. Скрізь було відчинено, у кімнатах порожньо. Один такий замурзаний хлопець знайшов десь у кутку рушницю, вийшов з нею на двір і з великом задоволенням вистрелив.

Тоді показалась і стара. Стояла біля відчиненого вікна, голова їй трусила-ся, а вона усміхалась серед розцвілих пеларгоній.

Їй не хотілось вірити, що у її чоловіка було стільки друзів.

Із словацької переклав Іван Яцканин

Дивна мрія швеця: ходити босим...

/З циклу документальних новел
про українців Аргентини/

1.

Це, звичайно, схоже на якусь казочку-небилицю, або старий-престарий анекдот. Тим більше, коли іще додати: той швець-мільйонер, власник великої взуттєвої фабрики. Однак, це – на перший погляд.

Бо в нас, десь там, усередині, іще живе /та й чи зникає воно колись, з часом?/ оте насмішкувате, коли говориться про неможливе – що такого бути не може, мовиться про щось несерйозне: як це – пекар без хліба; м'ясник – без м'яса; а швець – без чобіт?!

Втім, хто не знає добре Володимира Кметя, може ще й подумати: теж мені ці мільйонери, вічно їм усілякі забаганки в голові – люди з жиру біситься... /Дехто, хто гаразд знає стан справ на наших, українських, взуттєвих фабриках, іще й додасть ехидненько, із підтекстом: «Не хоче ходити у чоботях своєї фірми, а імпортних...»/.

Але, повторюю: це все може здатися на перший погляд, тільки людям, які зовсім, ну, геть чисто зовсім, не знають Володимира Кметя...

2.

Але спершу годилося б розповісти про його зятів – Іво Фернандеса та Карло Мерільо. О, то дуже цікава, а десь навіть повчальна історія, особливо коли знати, що зятів він хотів мати лише українців.

Початок тої історії лежить, мабуть, іще там, у пологовому будинку, коли після Валентини, дружина Ліда принесла йому іще одну дочку – Ганну... Тоді він два тижні не з'являвся ні біля дружини, ні біля новонародженої – злився, що його було ошукано у найкращих сподіваннях: дуже чекав сина.

До Валентини, у її сімнадцять літ, почав підбивати клинці Іво – він вчився у індустріальному технікумі. Дочці вчитися батько не міг дозволити – запряг, як і дружину, у роботу на маленькому тоді своєму підприємстві: варила їжу робітникам-взуттєвикам, аби не витрачався даремно час і гроші на обідню перерву по різних там кафе і ресторанах. Дружина шила, фарбувала, пакувала черевики...

Не міг Володимир дозволити й те, аби Валентина з чужинцем усілякі там любоці крутила: сказано, зять має бути українцем! Але що може зробити? Заборонити стрічатись, силу застосовувати у делікатних стосунках – чи й поможете те, та й ким він буде для дочки виглядати? А їх зустрічі зачастіли не на жарт, уже й до заручин має доходити...

І тоді Кметь пішов на хитрий, як йому здалось, крок – запросив Іво до себе і запропонував: хочеш бути зятем – іди до мене працювати на конвейер, побачу, що ти можеш, що ти за чоловік, аби тобі довірити мою дочку... І послав його на верстат – найважчу і найгіршу роботу, яка тільки є в цеху. Розрахунок був простий: хлопець сам відступиться, бо довго витримати там було неможливо. Й справді, дуже скоро Іво на тому верстаті відрізав три пальці, і Володимир вже й не сумнівався, що вакансія на зятя вільна. Та, видно, хлопець був з характером і мав дуже любити Валентину, бо так легко не відступився: залікував травму і ще три роки пропрацював, зціпивши зуби, на тому клятому верстаті, доки Кметь не пом'як і не дав дозвіл на одруження доньки з аргентинцем.

/До слова: зятем Іво тепер Володимир не натішиться; він став його правою рукою – Фернандес, директор взуттєвої фабрики, Кметь – президент, фірми. Та й в іншому... Кметь хоче дати на якусь чергову українську спра-

ву, приміром, дві тисячі доларів. Іво хитає осуджуюче головою: батьку, не скупіться, дайте чотири тисячі... Це його, зятя, була думка, коли Україна стала незалежною, віддати один з великих будинків у центрі міста, під майбутнє посольство України в Аргентині...».

І з другим зятем було не легше.

Один з робітників фабрики закохався в молодшу – Ганну. Що аргентинець, що просто робітник – бог з ним, Володимир уже усі сили без видимих успіхів витратив з першим зятем боротися. Але... але Карло Мерільо – так його звали, – мав уже свою сім'ю. Як тут бути? Перший зять Іво Фернандес, який, по суті, керує виробничим процесом на підприємстві вирішив цю проблему легко: звільнив з роботи Карло. Та от біда: Ганна забралася з дому і пішла з ним /Карло з першою дружиною розвівся/. Так пройшло папу років, і от з'являється у офіс до Іво і Володимира Карло: що не робіть, але з Ганною жити все одно буде – ми любимося, і розмова на тому закінчується. Хочу, аби ми помирилися, не ворогували, і ви мене знову прийнали на фабрику...

/До слова: зятем Карлом Мерільом, головним економістом фабрики Володимир хвалиться не нахвалиться.../

3.

А тепер варто було б, хоч коротко, та розповісти про те, як Володимир Кметь став шевцем.

Тут особливих інтриг, чогось незвичайного нема – те треба вже із самого початку сказати. Тільки-но закінчив він початкову школу /4 класи/ у рідному селі Крупа, що під Луцьком, як його родичі швидко визначили його профорієнтацію: послали вчитися до дядька /материного брата/ Якова Косанівського вчитися шевському ремеслу. Дядько був ощадливий, працьовитий і завше хотів бодай щось доброго зробити для зовсім чужих йому людей: не тільки з іх, а й з усіх поблизу сіл, молилися на нього. /Коли я допитувався у Кметя, звідки у нього така жертовність для українства, працьовитість, совіслівість, бажання досягти у житті певного стану, піднятися щаблями свого ремесла якнайвище, він першим кого назван не батька, і не матір – дядька Якова Косанівського.../.

Це набуте ремесло шевця, особливо стане в запомозі усій родині, коли вона приде у 1938 році у Парагвай: на чакрах, доки виплекаєш і коли вдаєшся продати кукурудзу й бавовну, гроші ніде взяти, – а на щодень треба і муки, і солі, і цукру, і хліба... Володимир влаштувався помічником шевця-блоруса у недалекому містечку Енкарнасьон й щотижня приносив готові гроши, ніби манну з неба...

Коли українські парагвайці масово тікали в Аргентину – через урядові утиスキ, неможливість збути вирощену продукцію, – знялася з місця як і його сім'я, так і родина дружини /у сусідньому від них ранчо він приглядів собі звабну і робітливу Ліду – недовго чекаючи й одружився на ній/.

У Буенос-Айресі особливого вибору праці не було: або на будівництво, або на риття тунелів для метро, чи на бойню худоби... Та хіба від добра добро шукають, коли маєш завше потрібне людям ремесло? Його пригрів біля себе земляк із Галичини – напару й ремонтували, а відтак й виготовляли на замовлення чоботи та черевики. З часом, як надбав гроші і досвіду, відокремився й почав, як тут люблять казати, працювати, «на свою руку», тобто відкрив свою майстерню. Тепер уже до себе найняв двох робітників, пізніше – двадцять, а ще згодом – п'ятдесят...

Пішло в нього діло, пішло – на заздрість багатьом. І та зовнішня легкість, з якою він брав одну приступку за другою у розширенні своєї фірми, багатьох дивувала і обезброявала. Він не любив розповідати, скільки нервів, праці, усього його життя кладеться на алтар того, як нібі само собою робленого – зростання й процвітання. Як уже хто зовсім допікав розпитуваннями, як це йому вдається, тримав заготовлений жарт-відмовку: «Найкращий лік, аби забути усі турботи і клопоти – вазуйте тісні черевики...».

4.

Цікава б. думаю, вийшла окрема оповідь про те, як Володимир Кметь женився на Ліді...

Повчально було б розшифрувати в деталях його здивований вигук: «Коли приїхав до Аргентини – мав у кишенні п'ятдесят пезів, думав, що буду бідувати, а тепер диви, як виріс... і не приснилося б ніколи...»

Десь треба би було знайти такі слова, якими б описати, змалювати, оспівати ту благословенну мить, коли Ліда, дружина його, знайшла Володимира по телефону далеко в полі, на дачі, за п'ятсот кілометрів від міста, і сповістила радісну новину: всесвітній референдум дивовижною кількістю голосів, підтвердив Акт про проголошення незалежності України... І про те, як вони щасливі щось з півгодини плакали з радості: вона на одному кінці дроту, він – на другому...

Делікатно, ненавязливо /бо він не любить великого розголосу і реклами того, що йде від серця/ оповісти б /підрахувати неможливо/ скільки ж то коштів він подарував на різні українські цілі /будівництво пам'ятника Т.Г. Шевченку; будівництво церков; будівель для громади; різні фонди, благодійні пожертви.../, скільки пар чобіт, зрозуміло, що безплатно, було пошито на його фабриці для хорів, танцювальних ансамблів, дорослих і дитячих капел бандуристів...

І вже геть гублюся, як зашифрувати, якими патяками дати знати читачеві про його надірване – постійною, напружену, нелегкою роботою здоров'я, розшарпані нерви, і що особливо небезпечно – звідкись взятою раптом депресією, коли, як він сам каже «є моменти, коли не хочеться жити...»

Але тут я вже, наречіті, підійшов до головного – до того, аби пояснити, привідкрити тайну, повісти усім про інтригу: чого шведъ, власник великої взуттєвої фірми у столиці Аргентини – Буенос-Айресі, мільйонер, український меценат Володимир Кметь, який робить найвищої якості черевики й чоботи, сам воліє ходити босим...

5.

Мені перед цим, у попередніх своїх розділах аж так не треба було затаювати дуже його mrію, якось треба було ненароком, непоспішово, невеликими дозами усе ж цідити інформацію про те, як йому, Володимиру Кметеві остохидло місто, обридли машини, у печінках уже сидів гуркіт, до сказу доводило велелюдди, аж вивертати хотілося од димів і газів, і тягло кудись далеко-далеко... Хай не аж туди, де позад масної скиби землі, вивернутої плугом, статечно походить, визбираючи черв'яки, цибатий бузьок, а вгорі, у небесній високості, заливається, видзвонюючи невеликим срібним калатальцем жайвір... ні, ні – це вже аж занадто, то висока, нездійснена мрія, од якої затуживши, можна й захворіти, йому б хоч тут, десь недалечко – на сухий степовий простір, чи зелену полянку, затиснуту зусібіч деревами-ветатими, оповитими – спеленаними, немов мотузами, ліалами... Туди де папровесні босі індіані ходять обережно по землі, де об'язують ганч'ям копита коней, де суворо забороняється в той час обробляти землю якимось гострим знаряддям, аби часом не поранити її, не завдати болю: мати земля ось-ось буде родити і її треба оберігати від ударів і поранень...

Мені, при нагоді, якось треба було посіяти тут згадку з дитинства, коли з плачем він ішов по ту шевцеву науку – не хотів іти бо він туди, хоч ріж його, бо дома так славно було вести за вуздечку коня борозною і знати, що позаду відкрайна іще одна чорна скиба запахнюючої землі...

Коли це не вдалось, то за всяку ціну мав я оповісти, як зароблені шевством і приабрані гроші, він після шостого травня сорок первого року – дня свого одруження пустив на придбання свого власного ранчо, своїх чакр землі! А особливо – як він не хотів від тої землі переїжджати у Аргентину, як всякими правдами і неправдами, відмовками, нехітто відтягував той час, як уже усі рідні півроку сиділи у Буенос-Айресі, а він все ще на своїх чакрах...

Та що вже тепер про це говорити!.. Піэно. Доведеться зараз сухо і бально говорити, що його мрію – мати бодай невеликий шматок землі, – ту мрію він ніколи не залишав наодинці, увесь час підготовував її конкретним діями: економив на великому й малому, аби зміг нарешті придбати під містом собі землю.

Родина влітку воліла купатися в морі – це за чотириста кілометрів від столиці пляж Мар дель Плата. Що ж, купайтесь на здоров'я, засмагайтесь, а сам за п'ятдесят кілометрів звідтам надібав у степу хутірець, який, не роздумуючи, купив. Нарешті буде своя корівка, поросята, курочки, будуть грядочки із городиною, будуть дерева у садочку, бджолина пасіка в ньому... Босим, босим, нарешті можна буде по землі походити!.. Гм, хутірець... Ліда, як приїхала, побачила, трохи покопалася – втекла. Сто сімдесят гектарів. Сотні голів худоби. Гектари ярини, овочів, саду. Та тому лад усьому треба дати!

А Володимир що – посвистує, поспівіве веселий: для нього тут рай на землі, мед на душу і серце. За якісь роки докупив іще землі – тепер його володіння простягаються на тисячу сімсот гектарів – фермер, а не взуттєвий король!..

/Ліда: «Я теж люблю город – садити, полоти. Але небагато. Спокійно, не поспішаючи. Для здоров'я. Для заспокоєння од людської суети. Але те, що він подумав... Навіщо йому іще й ті проблеми? Поселив сім родин, які доглядають за цим всім. Побудував їм хати, дав їм частки землі, все старається для них – хоче усім догодити, багне, аби й вони жили у раю. Не розумію: навіщо це все йому? Ми ж уже немолоді: мені шістдесят сім, йому – сімдесят два...»/

А він смеється, радий-радісінський: хоч на старість добився до землі, до того, чим усе своє життя мав займатися!..

Ще й зі мною жартує, загадки загадує:

– Який чоловік найвідважніший у світі – ану, вгадайте!..

Сміється, не чекас відповіді:

– Такий, як ви і я – лисий: волосся в нас ніколи не стане дібом від страху... Перед роботою, і перед відпочинком.

6.

І знову я в нерішучості: відчуваю, що розповісти про одного Володимира Кметя мало. Треба б іше про когось, бо без людей його важко уявити. Про кого? От хоч би... про Миколу Фурмана. Не тому, що швагер: його сестра Ліда – Кметєва дружина; ба й не через те, що на перших порах шевцювання у Буенос-Айресі, був йому за найпершого спільника; і навіть не в тому річ, що у Парагвайї їх ранчо сусідили, а вони обос грали в духовому оркестрі... Тоді через що? Що обое зараз взуттєвики, мають свої підприємства? /До порівняння, думаю, справа не дійде: Кметєва і Фурманова фірма – як небо і земля.../.

Чи як один з одним розсварилися і не говорили чотири роки?.. Як би там не було, а розповісти про Миколу Фурмана варто.

7.

А справа з тими гнівами була така...

Коли переїхали з Парагвай у столицю Аргентини, пляхи хлопців-ровесників і музик, колишніх сусідів, а тепер родичів, розійшлися: Володимир, як відомо, почав на пару шевцювати із одним із земляків, Микола пішов робітником на металургійне підприємство – робив форми до вилиття рідкого металу. За якийсь час Кметь покликав товариша і водночас швагера, до себе – його фірма почала набирати оберти. Микола згодився: і робота легша, і родичі все-таки, та й цікаво для нього: таке ремесло не тяжить за плечима, колись згодиться в житті. Дев'ять років вони тягли нелегку пілею свого підприємства вкупі: дарма, що господар був один, а Микола рахувався лише за робітника. Та з часом вже навіть не за робітника – просто родича, якому через скрутну можна було платіти по кілька місяців не платити... Чулим мусив, а свій... якося потерпіти, обійтися, зрозуміє... І він розумів, ніколи не бурчав про те.

Та одного разу... Кметь уклав контракт на пошиття дванадцяти тисяч пар чоботів для військово-повітряних сил країни. А тут, як на нещастя – ціни на сировину злетіли вгору більш аніж удвічі. Можна було розірвати контракт і за його анулювання заплатити певний штраф. Який би він не був, але чи не у п'ятдесятікрат менший, аніж щити чоботи, та ще й доплачувати за них. Кметь не розірвав контракт – йому добре ім'я фірми було важливіше. Потерпав за це, ясна річ, в першу чергу він, а відтак і рідні. На платню робітникам брав позичку в банку. Але хіба від того легше Миколі, який грошей не бачив місяців з сім? Він ще сяк-так, але ж дома дружина, діти... Та й будинок, для родини, як на зло, саме почав зводити. Дружина плаче, діти їсти просять... А Володимир розводить руками – півкіло цвяхів нема за що купити. Хоч іди і вішайся...

І тоді він надумав залишити Кметеву фірму і заробити гроші для родини деінде...

Володимир лаявся, називав його зрадником, ще й припечатав словами: «Хто від діла до діла кидается, той на неділю без хліба лишається».

На довгі наступні чотири роки.

8.

Миколі допекло на чужинці не на жарт.

А тут іще та ностальгія... Теж чужинське слово, але чуття позначає наші, рідні... Ніхто, мабуть, від слов'ян не хворіє більше тою недугою, як вони.

Так йому раптом захотілося плюнути на усе і озинитися у рідному Мошкові на Дубенщині, що хоч гвалт кричи.

Марія, дружина його, мудро порадила: ти хоч спершу напипни, поцікався – що там й ик.

У селі ще жив дядько, матері брат – Дмитро Васюк.

Скоро не скоро, але все ж отримав од цього листа: «... Питаєш, Миколо, як ми живемо? Так, дякуючи тов. Сталіну, добре живемо. Так, як баба Песця Козачанка /це було вуличне прізвисько найбіднішої в селі жінки-жебрачки/. Пам'ятаєте, як вона усім помагала, так і ви будете нам на старість у помочі».

Сусід Миколи, з яким разом планували поїхати назовсім додому, на Україну, розсміявся: «Ти тільки слухай усіхих бабок і дідів – вік сам будеш жебраком. Газети треба читати, радіо слухати...»

Сусід твердо намірився їхати.

Микола з ним умовився: якщо все буде гаразд, можна їхати, напиші листа чорним чорнилом; а як погано, так, як писав дядько, – червоним.

Поїхав.

За якийсь час отримус листа: Миколо, тут усе добре, жити можна, як у раю, тільки, коли будеш їхати, бери квиток не на той корабель, що я, бо ним дуже трясло на морі і погана обслуга, ѹдь краще кораблем «Чакаріта» /«Чакаріта» – найбільший і найпрестижніший цвінттар у Буенос-Айресі/. І, видно, потерпаючи, чи той його зрозуміє, дописав: «Вибач, усюди шукав червоного чорнила, – ним хотів тобі написати листа, але так і не знайшов, то пиши чорним...»

9.

Син Віктор сидів за столом, обхопивши голову руками, кікого не видів, не чув: учив напам'ять вірш, який задали в школі. Микола прислухався до того бубоніння:

Мені сказав ти: «Не плакал мій батько»,

Мені сказав ти: «І дід мій не плакав,

Бо сліз не мають мужі моого роду,

Вони зі стали...»

Він підійшов і глянув через плече: Альфонсіна Сторні. Гм, чув не раз це ім'я відомої аргентинської поетеси, а віршів не читав. Бо сліз не мають мужі моого роду... А чого він зарюмсав з переляку від труднощів?!

Микола взяв позичку в банку, накупив машин, матеріалу, і вдвох із дружиною, підпрягши й сина, раз на раз хоче далі вчитися, почали бізнес... Почали з пантофлів, кімнатних капців: їх легко фабрикувати і легко збути – то-

ді чогось попит на них підиявся великий. Двісті тридцять пар вдень – раз; двісті тридцять наступного – два...

Еге, та тут заходиться про гроши, яких вистачить, аби докупити модерніші верстати, придбати дорогу шкіру, найняти робітників, закупити найновіші італійські та французькі моделі... І пішли в крамниці іхньої марки мокасини, чоловічі й жіночі туфлі, чобітки...

Жити можна, виявляється!

Тепер не сором запросяти в гості й дядька з Краю...

10.

Микола із сестрою Лідою, Кметевою дружиною, посылали сім разів запро-
сини дядькові Дмитрові Васюку у Рівненську область. І усе безрезультатно:
не пускають.

І тоді він зважився – написав особисто Горбачову: «... Пан генеральний
секретарю, ми, вихідці з України, хотіли б в честь нашого 50-ти річного пе-
ребування в Аргентині бачити тут свого дядька з Рівненщини, і він має ба-
жання, щоб сісти разом з нами за стіл, підняти чарку, за нашу родину, за
мир, і Ваше та Раїси здоров'я, але уже сім разів нам відмовляють у цьому.
Тільки Ви можете нам допомогти, на що й надіємось. З правдивою поша-
ною Ліда і Микола Фурмані.»

Незабаром прийшов лист з Дубно: «Термін попереднього виклику закінче-
но. Просимо надіслати повторний.»

Послали. А отримали лист від дядька: «Пишу вам, рідні, зі сльозами на
очах. Пішов я в міліцію, а вони мене не пускають знову до вас. Я ім кажу:
усе своє життя у колгоспі працював, п'ять років за Родину воював, ніякого
ніколи криміналу за мною не було – за що мені така напасть на голову?»

А вони одвічають: «А нам так хочеться...»

Знову взяв Микола папір і ручку і взявся писати повторного листа Горба-
чову: «Пан генеральний секретарю, звертаємося знову до Вас. Дякуємо, що
Ви на перший наш лист дали згоду на виїзд дядька до нас, в Аргентину.
Але, незважаючи на це, йому знову відмовили, бо ім так хочеться. Ми не
судді, аби судити Ваших урядовців, але хіба це не наруга над гідністю лю-
дини? Сподіваємось, що Ви і повторно дасте дозвіл і ми таки піднімемо уку-
пі чарку в Аргентині й за Ваше здоров'я.»

Дядько напрочуд швидко сповістив: «Скоро чекайте на мене. Міліціонер
сам додому прийшов і кинув паспорт – йди і більше нас не турбуй... А я
вже й не буду – мені вісімдесят п'ять років...»

11.

Ще дитиною, вдома, на Україні, він був залюблений у скрипку. Брав
дошку, натягав кінський волос і грав. Йому здавалось, що грав...

Сільський дяк учив його справжній грі, на справжній скрипці, аж до са-
мого іх від'їзу в Парагвай.

І в Парагвайі, за пекельною щоденною роботою, він примудрявся брати
приватні уроки на скрипці, хоч у духовому оркестрі /єдиному на цілу краї-
ну!/ грав на трубі.

Грав і в Буснос-Айресі. Мабуть, непогано грав, раз свого часу сам Альберт
Лисий, який тепер очолює консерваторію у Швейцарії, подарував йому свій
інструмент. Та скрипка і тепер – на найпочеснішому після ікон і портрета
Тараса Шевченка – місці в його домі.

Приходять сестра Ліда з чоловіком Володимиром, і тоді Микола знімає
скрипку, а Володимир бере акордеон.

Спершу грають «Реве та стогне...», відтак «Червону калину», жінки про-
сять завіше «Де згода в сімействі....».

А далі... А далі ті пісні, ту музику, яку на той час душа просить. Гарні,
українські пісні: сумні і веселі, нові і давні – ті, що уложені над Дніпром, і
ті, що створені в Карпатах, та їх підгір'ю, про які ніхто не пам'ятає, де, ко-
ли, ким вони постали...

Українські душевні пісні, одне слово.

Розмова

/радіооповідання/

Звук: музика, на її фоні важкі, повільні кроки, що наближаються храмом, через якусь мить зупиняються, тиша.

Людина: /мов зупинившись перед розп'яттям і звертаючись до Христа/ - Хто ти, власне? Людина, яка видавалася за бога, щоб пом'якшити людське серце, перемінити ненависть у любов і зробити життя кращим?.. Чи ти й насправді ота сила, яку людина назвала Богом?

Голос: Я - ота сила. Я творець твай і Бог.

Людина: Чому ж тебе тоді називають Божим Сином? У моєму, людському, розумінні отець є вітцем, а син сином, і тільки. Це дві окремі особи, які інакше відчувають, інакше діють, інакше родяться, і помирають інакше. Отця і сина в одній особі я неспроможний уявити.

Голос: Неспроможний, бо дивишся тільки тілесними очима. Попробуй поглянути на це очима своєї душі: вона допоможе тобі зrozуміти цю незагненну тайну.

Людина: Заслаба душа моя, Господи, щоб осягти її. Як не силкуюся, як не примищую душу свою, – не можу зрозуміти всього, що хотів би. А хотів би я збагнути смисл свого життя й смерті, хотів би я знати, де був мій початок і яким буде місце продовження.

Голос: Смислом твого земного буття є пізнавати добро та зло. А смислом смерті – пізнання ціни життя. Із мене ти вийшов і до мене повернешся. Отис, в мені і твай початок, і твос продовження. Ти віріш у це?

Людина: Я міг би сказати, що вірю, але якщо ти і справді Бог, котому відомі всі людські помисли, то знаєш, що відповів би тобі неправдиво. Ні, Господи, я ніяк не можу повністю повірити в це. Моя віра переткана сумнівами. Часто мені спадає на думку, чи те, у що нам наказують вірити, не є лише плодом людської фантазії, котра намагається внести до нашого важкого земного існування хоча б ілюзію, що наші страждання на землі не марні, бо нагородою за них стане краще життя після смерті.

Голос: Хоч людина й поклонялася багатьом богам, яких породила її уява та бажання бути вічною, але завдяки історії ти знаєш і сам, що вигадані боги поступово щезали, а на їхнє місце приходили дальші як доказ істини, що життя без віри у власне безсмертя існувати не може. Тобі здається, що заради якоїсь ілюзії людина видавалася б за Бога, прийняла таку смерть і змінила історію людства? Подумай лише, яку силу залишила на землі жива діяльність Христа. Ти думаєш, що діяльність людини, яка лише видавалася за Бога, спроможна досягти подібної сили? Згадай, скільки було в людській історії видатних постатей і що час однієї їхній силу. Запам'ятай: тільки те, що походить із безсмертя, може досягти вічності.

Людина: Але й так я не можу зрозуміти, чому ти зійшов на землю у людській, а не в Божій подобі із усією могутністю й славою. Чому вже від першої хвилини ти не переконував людей, що ти й насправді ТОЙ, за котрого відаєшся. Якби ти їх переконав, то люди б у єдину мить впа-

ли перед тобою на коліна, розкаялися у своїх гріхах і почали жити згідно з твosoю волею. Людина завжди людина – їй потрібно доказу.

Голос: Та хіба ж я не лявився Мойсеєві на Синайській горі? Адже саме там я дав свої заповіді, які є дорогою до вічного життя. Та бачиш, прийшли ноні покоління, і люди забули не тільки про мое з'янлення, але й про заповіді мої. Почали їх зневажати і замість того, щоб шукати власної вічності, почали віддаватися своїй тимчасовості. В людях розбуйніло все те, що життя убивас, і почало в'янути все те, що дарує життя. Тому й настав час, аби Дух прийняв людську подобу, зійшов на землю й знову промовив до людей.

Людина: Однаково не розумію, чому ти прийшов крізь жінку. Крізь жінку, поруч із якою уже стояв чоловік. Чому ти не прийшов без людського народження, а, отже, й без людського страждання?

Голос: Бо мав збитися видимий доказ Божої любові до людини. А для благовіщення своєї любові Бог обрав за матір Діву Марію, а за батька – Йосифа, які були гідні виконати це всесвітнє послання.

Людина: Ти говориш: Діву. Чи можна взагалі зображені людським розумом, що чоловік та жінка живуть разом, не прагнучи й любові тілесної? Адже це прагнення тече в жилах людини, як і її кров. Воно в нас. Але ми самі його собі не давали, його у нас вкладав хтось. Якщо ти – наш Творець, так його дав ти. Ти нам дав це прагнення, щоб рід наш іпродовжуувався. Отже, чи можна його вважати гріхом? Якби не було цього прагнення – і нас немає. Чому ж і ти не міг народитися із любові чоловіка та жінки, коли вже вирішив зійти на землю в людській подобі?

Голос: Бо силу, якої було треба, щоб виконати це безсмертне діло, могла дати лише безсмертна сила. Людської сили було б недосить, щоб виконати всі ті дива, які збулися на землі. Народившись від чоловіка й жінки, я був би людиною. А я зійшов на землю як людина і як Бог. Як людина, бо людськими вустами я заговорив до людей і нагадав їм те, що вже явив через праобразка Мойсея і що невидимим способом нашпітував вам у всі дні вашого буття. А як Бог тому, щоб, прийнявши людське тіло, а разом із ним і людське страждання, я возвисив і саме тіло, і його муки, виявив свою любов до нього і своє милосердя, через воскресіння звістуючи людям упевненість у тому, що життя вічне, як вічний я сам, що життя дас. Щоб своїм власним життям і власною смертю сказати людині, що земне життя є лише іспитом, до якого воно мусить постійно готуватися і постійно складати його.

Людина: Хіба це не жорстоке, що ми повинні жити, постійно готуючись до якогось іспиту, у безперервному стражданні й страху? Адже тобі добре відомо, скільки муки є у нашому земному житті. Хто кладе на нас цей жахливий тягар? Ти? Чому? Чому не оберігаєш нас від цих страждань? Хіба може добрий і ласкавий отець байдуже дивитися на муки своїх дітей? Ми, земні батьки, робимо все для того, щоб своїх діточок захистити від страждання, не шкодуємо своїх сил, аби лише їхнє життя було спокійним та щасливим. А ти наводиш на нас усілякі спокуси і примушуєш постійно боротися проти зла. Чому ж ти не зробив так, щоб наше буття було досконало щасливим?

Голос: Ти дорікаєш власному Творцеві за те, що людина завинює сама своїми гріхами. Задумайся і зрозумієш, що все зло, яке лише існує на землі, людина запричинює собі сама. Замість того, щоб зло перемагати, вона стає його рабом. Починаючи гріхами, які чините супроти себе, одні другим, і кінчаючи гріхами, які чините супроти мене, свого Творця...

Всі вони – вияв згуби, яка обертає ваше існування у пекло. Віру у бессмерття ви заточите до пороху, а тимчасовість підносите на п'едестал.

Людина: Але як може людина вірити в щось, що нездатна зрозуміти, у те, що для неї – загадка?!

Голос: А дива людської науки теж загадка для тебе? Візьмімо, наприклад, електроенергію, телефон чи телевізор, або космічні ракети, але й дальше. Вони – теж загадка для тебе?

Людина: Так, але все ж таки вони зрозуміліші. Дива, які походять від людського розуму, ми і бачимо, і можемо їх торкнутися...

Голос: А життя, яке народжується навколо тебе, хіба невидиме? Його ти не можеш торкнутися? Земля, по якій ти ходиш, небо, на яке дивишся, вода, котру п'єш, квіти, якими ти милуєшся, зерно, яким ти ситий, все, що оточує тебе, – це хіба не видимі дива? Хіба є ще більше й очевидніше диво, ніж життя?

Людина: Однак, Господи, посмертне життя, яке ти нам обіцяєш, – ані побачити, ані помацати. Ніхто ще з нього не повернувся і ніхто його мені не підтверджив. Саме це і є причиною моїх сумнівів, Боже.

Голос: А як бути із твоїм відчуттям, що ти існуєш від початку й будеш існувати вічно? Хіба тобі, чоловіче, не здається, що твоє буття було і буде нескінченим?

Людина: /загававшись/ Здається, Господи. Але відчуття – це ще не впевненість. Людина в собі носить безліч усіх відчуттів, але всі вони якісь оманливі й минущі.

Голос: Це земні відчуття, котрі міняються, як погода. Але відчуття власного життя у кожному з вас постійне, незмінне, свідоме, воно з усіх почуттів найсильніше. Я дав його тобі, щоб воно на земній путі постійно шептало тобі про вічність. Ти вічний, як вічний і я, той, що вклав до тебе вічну душу.

Людина: Але хтось мені нашпітує цілком протилежне, Господи. Світ мені підказує, що життя – це тільки жорстока круговерть, у якій все хворе й старе гине, а нове родиться, щоб і само згодом загинуло, як усе перед ним, оте, що дало йому життя. І що тільки в цьому наша вічність, і що ніякого життя після смерті немає. Тому я й запитую сам себе: «А що, коли правду мовить світ?»

Голос: А яку ціну мало б життя, якби воно було тільки заміною одного страждання іншим? Ти ж бачиш і сам, яке труде земне життя. Тобі здається, що ТОЙ, котрий дав тобі життя, залишив би тебе вічно страждати? Людина, яка так думас, – убога. І життя її має ціну зламаної квітки. Вона гине скоріше, ніж встигне усвідомити, чому, власне, розквітла.

Людина: А хіба така квітка не щасливіша? Яка ж це радість – жити, знаючи, що слідом за нами закрадається смерть, що наш життєвий шлях веде до загуби?! Жахливої, страшної, бридкої, яка одним шмагом знищить усе, заради чого ми тут жили і що ми тут досягли. Таке послання здається мені несправедливим, Господи. Гніває мене.

Голос: Це послання і є найсправедливішим законом у твоєму житті, мій сину. Лише він робить рівними тих, яких не зрівняло життя. Лише він змушує людину усвідомити, що над нею існує ще хтось. Лише він примусить її склонити голову і збегнути власне безсилля перед цією миттю Божої справедливості.

Людина: Але це жахлива мить, Господи. Жахлива. Скажи мені: чому вона така страшна?

Голос: Тому, щоб ти із свого земного життя не втікав скоріше, ніж встигнеш підготуватися до свого відходу. Адже знаєш, скільки людей втечуть із нього у важку хвилину. Ім здається, що самовбивством позбавляться свого існування. Не встигнуть навіть подумати, що подібною втечкою своє страждання тільки помножать, бо не знайдуть спокою, якого шукали в смерті. Знайдуть лише кару, яку мусять відбути.

Людина: Часто мені здається, що ти несправедливо караєш людей. Знаєш, як нелегко нам живеться на землі?

Голос: Ти хіба забув, що і я жив на землі, що і я втішався і страждав як людина?

Людина: Ні, Боже, не забув. Але ж ти знов, що встанеш із мертвих і знову повернешся в своє царство.

Голос: І ти встанеш із мертвих і повернешся в моє царство.

Людина: Але тільки тоді, коли буду виконувати твої заповіді, чи не так? Я їх не виконував. Не доказав цього. Я тебе не лише не любив, а ще й відкидав, заперечував – і перед іншими, і сам перед собою. Я вже говорив, що світ навколо мене здавався мені мудрішим, ніж твоя вчення, яке так тяжко зрозуміти. Навіть інших богів я собі знайшов. Тих, які владарювали тут, на землі. Бо, окрім того, що я був залежним від них, вони бачилися мені і мудрими, і ласкавими. А близьких я також не любив. Любов роздавав лише там, де зустрівся із нею сам. А тих, які виявилися негідниками, я любити не міг. Не любив, бо й цього не доказав. І твое ім'я я брав намарно. Знаю, знаю, що цю заповідь не важко дотримати: бо замість твоєго імені чи в гніві, чи лиш так можна вигукнути багато-чого іншого, але часто мені траплялося, що голос гніву чи нерозважності був сильнішим, ніж мої наміри, отож я і грішив, ляючи тебе. Але і тут сам себе запитую: «Чому ти дозволяєш, щоб людина успадкувала від предків те, чого не бажає, і не успадкує від них те, що охоче б мала?» А далі ти наказуєш шанувати вітця свого та матір свою. Що торкається згаданої заповіді, то буду конкретним: щасливі ті, які можуть шанувати й поважати своїх батьків. Я такого щастя не мав. Батька я не міг шанувати й поважати, бо ніколи його не знат. Тут, на землі, нсрідка стається, що діти втратять своїх живих батьків скоріше, ніж взагалі встигнуть народитися. У моєму випадку це було ще гірше. Я навіть не знат, хто був моїм батьком. Маті про нього ніколи не згадувала, а коли я одного разу її про це запитав, то так дістав поза вуха, що аж в очах заскрилося. Трос моїх братів і сестер такого від матері не дочекалися. Мабуть, тому, що не питали, хто ж їхні батьки, і не сварилися із нею, коли приходила додому п'яна, а від неї смерділо, як від останнього жебрака. Ти й сам знаєш, що матір я не любив і не поважав. Та і як можна любити й шанувати когось, хто не має навіть дрібочки того, за що його слід було б честувати? Мені здається, що пошану й любов кожен мусить заслужити собі. Коли побачимо в людині ті риси, за які її можна поважати, то любимо її і без чийогось наказу. А якщо та людина відворотна, то не будемо її любити, навіть якби нас ламали на колесі. Твоя п'ята заповідь говорить: «Не убий!» Перше, ніж поясню тобі, чому я убив, благаю лиш одного: не відвартай від мене свого лиця, бо й для порушення цієї заповіді в мене була причина. Цілком проста: був я вояком. Одного дня наш командир послав мене і це двох вояків у розвідку. Нашим завданням було пробратися до найближчого села і встата

новити, скільки є в ньому ворожих бійців. По снігу, в заметлі, ми плаzuвали у білих накидках від світання до смерку. Той, хто пережив подібне, дастъ мені за правду, що людина в такій ситуації забуває не тільки про Божі заповіді, але й, пробач мені, втрачає віру, що якийсь Бог взагалі існує. Закралися ми до визначеного села, пооблизилася навколо і вбігли до хижки, де жила родина одного із наших розвідників. А цього нам не треба було робити. Не встигли ми сісти до вечеpі, яку нам півдкоруч приготувала дрібненька жіночка з медальйоном Діви Марії на грудях, як набігли вороги й почалася стрілянина. Я вже навіть не пам'ятаю, скільки мертвих там залишилося, у тій хижці. Знаю лише, що я стріляв дотоді, доки на ворожому боці щось рухалося. Доки ворогам наспіла підмога, я вже сидів у якійся каплиці на місцевому цвинтарі, видихав гіркоту пережитого бою і дожидав, коли мене знов знайдуть. Та вони вже не прийшли. Я врятувався. Слінний із нашої групи розвідників і єдиний із тих, що були у хижі край села. Доки закінчилася та кривава й страшна війна, я убив ще багатьох інших, які стояли на моїй дорозі. Якби цього не зробив я, то, безперечно, вони б мене убили. Такий закон війни, до якої нас жепуть, навіть не питаючи, хочемо або ні.

У шостій заповіді ти наказуєш не чужоложити. Що ти розумієш під цим, Господи? Що любити жінку можна лише тоді, коли з нею одружимося? А що робити тому, хто не має щастя пов'язати своє життя із тією, котру міг би любити протягом цілого віку? А що в тому випадку, коли із власної жінки виповзе потвора, яку чоловік просто не може любити? Що потім? Власну дружину любити не може, іншу любити не дозволено, а без любові жити неможливо. Ні, без любові не прожити. Отож, я й знайшов собі іншу: ласкаву, ніжну й тактовну. Коли ти бачиш мое серце, то знаєш, що вона значить для мене. Є мое опорою, котра допомагає мені витримати все те, чого б я інакше не витримав. Завдяки їй мої діти ще мають батька. Так воно й було: я ішов поруч власної жінки, а думками був при іншій. Так воно, Господи.

Твоя сьома заповідь забороняє красти. Якщо ти вважаєш крадіжкою і те, що я беру там, де беруть від мене, то я порушував і цю заповідь. Мене обкрадають у роботі, в магазинах, ідалнях та ресторанах, у майстернях, одним словом, всюди. Земне життя – це сама брехня й обман, Боже. Тож і я брешу й обманюю.

І для порушення дальших твоїх заповідей у мене були причини. То чия це провінція – тільки моя? Ні. Випуваті обставини, в яких я живу, умови моєго життя.

Голос: Ти говориш: винуваті умови. То погляньмо на них зблизька, по черзі. Ти не шанував мої заповіді, бо давав перевагу світові, котрий здавався тобі мудрішим, ніж мое важко зрозуміле вчення. Але якби ти задумався глибше, то зрозумів би, що Бог і світ – це одне ціле, як твоє тіло й душа, що все те, чим ти захоплюєшся у світі – це і Бог. Отже, як ти можеш любити й шанувати світ, усе, що в ньому здається тобі прекрасним, добрим і мудрим, і не любити Бога, який все це створив і всім цим керує, дає всьому такий лад, такий порядок? Ти цей порядок називаєш природою, але ж природа – це Бог. Бог є природою.

Якби ти замислився, то зрозумів би й те, що любов до близького є, власне, любов'ю до самого себе, а через те не сміє залежати від того, чи до тебе ставляться добре або погано. Бо так, як тобі інколи важко любити близького, так само й близькому буває важко любити тебе.

Кожна людина має свої вади, а вади викликають опір, зневагу. Твій Творець знає, як тяжко любити тих, які не люблять тебе, тому й ціна такої любові найвища, через те він підніс її над усі людські чесноти. Але ти цю любов замінююш звичайним, хоча й сильним, людським бажанням отримати від інших те, що сам даєш. І забуваеш, що окрім цієї людської любові існує любов ще сильніша, але без претензій на любов з другого боку, без будь-яких претензій, це значить, без егоїзму. Запам'ятай: ніколи ти не любиш сильніше, ніж тоді, коли любиш без сподівання на взаємність і жодна інша любов не поведе тебе життям так впевнено, як ця. Любов, яка закладається на очікуванні взаємності, приносить лише розчарування й біль, але ця наповнить тобе спокоєм і піастям. Вона – це хтось, хто візьме тебе за руку і допоможе тобі спуститися вниз, якщо ти піднявся занадто високо, або підійде тебе вище, коли ти впав надто низько. Це – сила, яка перемінить тебе у світло. Якби ти постійно носив її у собі, вона б заборонила тобі порушувати мої заповіді. Саме вона підказала тобі сьогодні, щоб ти звернув із своєї звичкої дороги і зайшов до цього храму. Тепер ти стойш перед розп'яттям, дивишся на мое, людською рукою витесане тіло, і роздумуєш. Ти знаєш, що це не той хрест, на котрому я був розп'ятий, і це тіло – не те, яке на ньому переносило муки й померло, але ти відчуваеш, що я з тобою, що я дивлюся на тебе і дійсно чую тебе. В тобі відбувається диво, яке ти не усвідомлюєш. Сам задаєш питання і сам собі відповідаєш на них. Одну мить віриш у мене, другу – сумніваєшся і роздумуєш, але знову й знову повертаєшся до своїх роздумів і до своєї віри, бо відчуваеш, що без віри жити не можна. Ти вже спробував жити без неї і збегнув, що світ, усупереч тому, що на якусь хвильку здатний зробити тебе щасливим, був би страшезно порожнім і смутним, якби в ньому не було віри, що твое життя буде продовжуватися далі. Бо ти любиш життя. Любиш те чудове почуття власного існування, хоч воно часто приносить більше страждань, аніж радості і втіхи. І ще одне ти зрозумів: не умови, на які все звертаєш і якими виправдовуєшся, але ти сам вирішуєш, яку дорогу для себе обрати і як по ній іти. Ти зрозумів багато чого. А те, що не можеш збегнути, відклади у свою душу як тасмницю, якої тобі не дано розкрити, бо саме вона змушує тебе усвідомити, що за нею криється сила, яка більша від людського розуму. Вона буде для тебе мостом, що проляже на другий берег, по якому одного дня мусиш пройти і пізнавати дальші загадки свого тасмничого, але прекрасного вічного життя. Таку відповідь дає тобі на різні сумніви твоя душа, коли ти у думках єднаєшся із своїм Творцем, якому ти недавно задав питання: «Хто ти, власне, Господи?»

Звук: музика, на її фоні лунають повільні кроки храмом, які віддаляються....

A. Мягкончак – народилася 28 жовтня 1932 року у Нехваль Полянці Гуменського округу. Першу її радіоп'єсу «Невимогливе місце» передавала кошицька студія Словачького радіо у 1977 році. З того часу написала шістнадцять радіоп'єс, п'ять казок і декілька радіооповідань.

ПУБЛІЦИСТИКА

Не лише автор, але й літературна критика має свої права та обов'язки!

/З виступу на семінарі про сучасний стан нашої літератури/

П'ять років від подій 1989 року і понад рік від нашого останнього засідання є достатньо довгим часом для того, щоб ми зрозуміли, що не можна нічого не робити в нашій письменницькій організації і обмежитись тим, що автор може /але й не мусить/ писати про що хоче і як хоче — як ми донедавна констатували.

Зрозуміло, спішу вас заспокоїти, я не збираюся нічого міняти на тому праві автора; я тільки хочу, щоб у свої права вступила також письменницька організація та зокрема літературна критика /але вже й літературна історія/, публіцистика чи навіть рецензистика.

Коли вже письменник, використавши всі свої права, напише свій літературний твір, — так, як він його розуміє і найкраще вміє, і віддасть його у редакцію, а та його обнародує — в журналі чи книжкою, тоді у свої права мусять вступити літературознавчі науки і за своїми законами, правилами, нормами, звичками, традиціями чи навіть примхами подати відповідний аналіз, оцінку цього твору.

Підкresлюю цю елементарну істину тому, бо довго після 1989 року ми були скільки розуміти, що автор може те і те, а організація письменників, редакція журналу та літературознавчі науки не мають жодних прав чи обов'язків.

Я радий, що ця ситуація, бодай потрохи, міняється. На засіданні комітету СУПС ми прийшли до висновку про потребу активізувати діяльність нашої письменницької організації, роботу редакції «Дуклі», літературної науки і, зокрема, скликати отої наш сьогоднішній семінар для обговорення бодай декотрих важливих питань нашого літературного процесу, хоч єдності в цьому розумінні наших завдань ще немає. /Напр.: зовсім недавно рецензент

«Тіней шрамів» І. Яцканина І. Галайда, НЖ, № 43/ радить лише «вірити, що хтось попробує щось зробити, аби не ламалися наші долі та не палили роз'ятрені шрами на душі». Не так давно редактор «Дуклі» написав, що життя само визначить вартість наших творів. Я признаю, що дещо за нас може вирішити само життя, проте важко мені погодитись з позицією пасивного вичікування і пасування перед проблемами. Коли б то було так, що життя вирішить всі завдання за літературну критику, тоді потрібно було б знищити ті науки і чекати коли життя само вирішить, кому дати Нобелівську премію, а кого навіть не надрукувати в журналах.

Бодай стільки на початок.

Я думаю, шановні колеги, що не треба переконувати вас в тому, в який складний час ми живемо і в якому надзвичайно складному стані знаходиться не тільки наше літературне, навіть не тільки наше культурно-національне життя. І це є причиною, чому ми не можемо пасивно спостерігати за нашими проблемами, а повинні, нарешті, активно втрутитися у рішення всіх нагромаджених проблем.

Однак я не хочу займатися тут тими проблемами. Проте не можу не згадати бодай декотрі з них. В парламенті обговорювалися й приймалися важливі закони — про прізвища, про метрики, про двомовне означення сіл, мовний закон; надзвичайно критичний стан у нашому шкільництві та в роботі з молоддю, /немалі проблеми існують довкола підручників/, не можна не видіти намагання антиукраїнських сил ліквідувати всі дотеперішні здобутки культурно-національного життя нашої національної меншини, — план зазвінної деукраїнізації української національної меншини; не можна, нарешті, не видіти й проблеми довкола нашого журналу «Дукля» та його розповсюдження, довкола видавання наших творів та їхнього розповсюдження, проблеми існування всієї нашої преси, проблеми релігійні, соціальні та інші у їхньому сплетінні і взаємовпливі також на нашу літературу.

Підкresлюю, я обминаю аналіз наведених проблем і не займаюся тим, якою мала б бути участь нашого письменницького колективу у рішенні того чи іншого зазна-

ченого та незазначеного питання. Я лише констатую: навряд чи можна погодитись зі станом справи, коли протягом років весь письменницький колектив не висловлюється до наведених питань! Навіть у такій суто письменницькій формі, як «Щирі слова», протягом років можна зустрітись лише пару разів з ім'ям автора-письменника!

Я хочу сказати вам пару слів про суті літературні проблеми.

Коли я, понад 30 років тому, вперше почув

*«З Карпат приходжу,
В кишені ніж,
Кусок мотузка
І пісня рветься з горла...
Ta зачіпати не пробуй,
Bo я з Карпат приходжу
i пісня рветься з горла.»*

то я подумав: ото початок нашої найновішої літератури, ото автор, якого в нас ще не було. Подібно я зустрів «Малого Штефанка» Михайла Шмайди, «Буханку хліба» Ілька Галайди, цілий ряд віршів Степана Гостиняка з його першої книги «Пропоную вам свою дорогу», окремі вірші Петра Гули тощо. Прикладів, зрозуміло, можна б навести більше. Можна навіть ствердити, що майже в кожного автора є твори, які краще, ніж інші, репрезентують нашу післявоєнну літературу.

Однак наша рецензистика, пізніше й усі літературні критики не звернула належну увагу саме на ті твори. «Зелені неони» Збіглея були всі названі зеленими, «Малий Штефанко» загубився між іншими позитивно сприйнятими творами Шмайди, Степан Гостиняк скоро весь став новатором і його, наперекір значному непорозумінню його творчості, скоро всього почали ставити на постамент, а відносно «Буханки хліба», то її літературна критика досьогодні не помітила. Навпаки, деякі критики назвали її твором невдалим, хоч він, після певного відредактування, бо, здається, й сам автор не спостеріг всього того глибокого змісту, який він у нього заклав, міг би стати, образно кажучи, шедевром нашої дотеперішньої літератури.

Справа в тому, що Галайді, на невеличкому літературному просторі вдалося показати дві протилежні філософії, двояке розуміння світу. В оповіданні радянський солдат веде нашого селянина до радянського офіцера, бо того селянина хтось оскаржив, що він зробив щось антирадянського. Солдат знає, що якщо він приведе того селянина до свого офіцера, то того селянина, як і кожного, кого він

дотепер привів туди, без суду засудять і відішлють, в країному разі, на Сибір, а в гіршому — прямо на смерть, і він хоче допомогти тому селянинові втекти. Однак наш селянин знає, що він нічого поганого не зробив і не боїться зустрічі з радянським офіцером. Навпаки, він вірить всьому радянському і не втече навіть тоді, коли радянський солдат залишить його самого, а сам іде ніби купити буханку хліба. Коли солдат привів того селянина до офіцера, а сам зайшов у кімнату до подібних солдат, які теж щоденно приводять невинних людей до офіцера, який всіх приведених посилає в Сибір на той самий строк за ту саму вину-невину, між солдатами відбувається слідуючий лаконічний і, образно кажучи, геніальний діалог:

- Ну, как?
- Так же.
- Куда?
- Туда же.
- За что?
- За то же.
- На сколько?
- На столько же.

Саме той діалог незаперечно свідчить, що йдеться не про один випадок без суду засудженого невинного, але про добре і давно вироблений і постійно діючий механізм радянської політики. Саме тут подано неперевершенну досьогодні критику радянської політики. Навряд, чи Галайда хотів написати аж такий критичний і глибокий твір /знаємо ж Галайду!/, навряд, чи саме так хотів представити Радянський Союз, однак інакше цей твір сьогодні не можна прочитати.

Між тим одні автори пішли, грубо кажучи, шляхом здобування визнання в сусідніх літературах — в словацькій, чеській, загальноукраїнській, де про сприйняття автора чи творчості вирішує критика чи редакції, а не читач, а про визнання чи сприйняття їхньої творчості місцевим читачем не дуже побивалися, а друга частина авторів, значно численніша і художньо значно слабкіша, пішла «художньо» оспівувати політику комуністичної партії і здобувати визнання в ній за зовсім інші, ніж естетичні, вартості своєї творчості, — і теж не дуже цікавилася сприйняттям своїх творів місцевим читачем.

На жаль, не ліпшу позицію зайняла і наша літературна критика.

І вона, не розібравшись в чому суть, де мистецтво, а де-шкрябанина, плела п'яте через дев'яте на догоду тій же політиці. Причому, якщо в 60-х роках наша літературна критика зрозуміла свою помилку і взялася з великою наполегливістю за її

виправлення та за вироблення літературознавчих, /естетичних, справді мистецьких/ критеріїв оцінки нашої літературної продукції, таких самих, якими користалися кращі чехо-словацькі та українські радянські літературні критики, і досягла в тій справі зламу в розумінні художньої літератури як художньої творчості, а не «художньої» ілюстрації політичної діяльності комуністичної партії, то за дальших двадцять років після приходу танків наша консолідаційна та ангажована літературна критика загубила всі попередні здобутки, повернула назад, десь аж на початок 50-х років, і знову почала дивитись на весь наш літературний процес саме як на «художню» ілюстрацію партійних рішень і партійної політики. У літературу повернули всі ті сили, яких літературний процес 60-х років вивів на окраїну літературного життя і які при жодних умовах ніколи жодної тривалої літературної вартості не створили і при жодних обставинах не створять; переможцями різних літературних конкурсів ставали автори, від яких нічого читати, а до керівництва нашим літературним процесом дісталися люди, які, як вони довели своєю політикою в літературі, не мали жодних передумов правильного розуміння бодай основних закономірностей такого процесу.

Лише два приклади:

В 70-х роках було видано збірник праць до життєвого ювілею Василя Зозуляка, класика та нестора української літератури Чехо-Словаччини, як його тоді оті знавці літератури величали. Так от в тій книжці написано, як скоро дітвак Зозуляк навчився читати, як скоро й активно він співав у церкві, для того купив собі від сільського кантора церковний ТРЕБНИК, та як з-за цієї книжки сільські парубки запрошували хлопчика Зозуляка на хори і там, разом з ним, З ТОЇ КНИЖКИ співали. Якби автори, рецензенти рукопису, редактори та видавці рукопису, рецензенти книги уважно прочитали оту книгу і мали бодай елементарні відомості з церковної культури, то мусили б спостерегти абсурдність всього автобіографічного матеріалу Зозуляка та всього сказаного про нього в тій книжці, бо, як відомо елементарно грамотним, ТРЕБНИК НЕ є КНИГА, З ЯКОЮ МОЖНА СПІВАТИ, а книгою, в якій подано опис різних церковних треб, таких як хрещення, сповідь, причастя, похорони тощо. З Требника можна дізнатися, чи при похоронах спочатку йде хрест, потім хоругви, потім труна, священик, проводжаючи чи наперед труна, а потім хрест і священик і т. д., проте, повторюю,

в Требнику нема ні словечка про співи на Утрені, Службі, Вечірні чи на інших відправах. Та то ще не все. Коли Зозуляк в 40-х роках втік із Закарпаття і глядав місце учителя на Пряшівщині, то не прийняв вільне місце півце-учителя, бо там треба було не тільки дітей учити, але й у церкві співати, а Зозуляк того не знат, не хотів чи не вмів, радше зостав без роботи. Постає питання, яка користь від такої біографічної книги про письменника. Подібно повна неправд й інша книга Зозуляка — «Не дивлячись на семафори». Всі довкола тої книги знали про не одну явну вигадку автора, метою якої було показати себе в «творчих» контактах з прогресивними чи навіть комуністичними діячами Закарпаття /Патрус-Карпатський, Мансветов та ін./, не один і мені розказував, що подібні діячі не пустили б Зозуляка на поріг до себе, проте всі мовчали і видавали та позитивно оцінювали такі книги Зозуляка. Постає питання: якою мораллю, етикою чи естетикою користалися такі люди від літератури при такій своїй літературній діяльності? Якої користі для нашого читана вони сподівалися від такої літератури? Яких героїв вони представляли нашому, зокрема молодому читачеві такої літератури?

Та й то ще не вершина!

Вершиною літературно-критичних метаморфоз 70-х — 80-х років є випадок, колиrenomований критик і шеф всієї тодішньої письменницької організації в рецензії на книжку Ст. Гостиняка пише, що автор до такої-то сторінки правильно розуміє — те і те, однак від такої-то сторінки — той самий автор, в тій самій книзі — вже нічого не розуміє... Хіба може будь-який автор в тій самій книзі, навіть в тому самому розділі книги, в творах, написаних в той самий час і під впливом того самого життя, дійти до такої різниці розуміння й нерозуміння чогось? Хіба не природнішим буде вважати, щоrenomований критик прикладав до наведеної книги таке своє /не/ розуміння поезії автора, з яким витримав до такої-то сторінки, /до такої-то сторінки критик натягав творчість автора на своє копіто/, а далі вже сам критик настільки запутався в своєму /не/ розумінні поезії Гостиняка, що не міг дотягти свою рецензію до кінця, однак всю вину за своє нерозуміння поезії рецензованого автора звалив на автора.

Доказом «ідейного», а не естетичного розуміння літератури 70-х — 80-х років нашою літературною критикою є й різні вибрані твори різних авторів чи вибране

поезії, прози, творчості молодих тощо. Всі ті книги є вибраним за ПОЛІТИЧНИМИ, а не ХУДОЖНІМИ критеріями.

Чому я говорю про ті справи?

Бо ми ще й сьогодні не змінили свого розуміння літератури, свого підходу до оцінки літератури і, внаслідок того, ми зайшли тупик в розвитку та в оцінці нашої літератури. Продовжувати в такому розумінні нашої літератури ми однак не можемо, бо ті «політичні» вартості, за якими ми їх дотепер оцінювали нашу творчість, сьогодні нікому не потрібні. За такими оцінками ми б і надалі пропонували читачеві атрапи замість справжніх літературних творів. Причому, я переконаний, що справді вартистні твори в нашій українській літературі Чехо-Словаччини є, — може, їх не так багато, як ми думали, — лише їх треба знайти, — може не там, де ми їх глядали, та вони є!

І ще одне нове й актуальне питання:

Ми творимо нашу літературу вже майже півторіччя — 50 років! — останні книги нашого видавництва мають число понад 480! Отже, рядовий читач вже не може обсягти всі ті книги /та й не всі вони варти того/, навіть літературна критика вже не може охопити своєю увагою всю продукцію. Треба передати частину — ту старшу — нашої літературної продукції з розпорядження літературної критики у розпорядження історії літератури, яка, як мало б бути відомим, має для оцінки тих самих літературних творів та фактів всетаки трохи ішні — об'єктивніші — критерії.

Однак, тут же постають нові проблеми.

Якщо ми не виробили потрібник критеріїв для скільки-небудь нормального функціонування літературної критики, то що сказати про потрібні критерії історії літератури? Правда, такі критерії існують вже сторіччями в інших літературах /як і потрібні критерії для літературної критики/. Та де запорука, що й наша історія літератури не почне вигадувати щось таке, при допомозі чого почне перетягувати з літературної критики у історію літератури не вартистні твори, а «реномовані» імена. Вартисть творів в оцінці літературної критики ми часто визначали в залежності від актуальних тогочасних умов та обставин, а вартисть творів в історико-літературній оцінці має залежати перш за все від справжніх літературних — естетичних, художніх — досягнень, хоч і тут не ігноруються контекст, досягнутий рівень переднього розвитку літератури тощо.

Однак, не дивлячись на труднощі, які можуть зустріти наші спроби історико-лі-

тературної оцінки наших літературних досягнень за пройдений період, ми мусимо приступити до нової оцінки нашої літературної продукції, бо так воно буває в кожній літературі. Необхідно однак підбрати про те, щоб наша нова історія літератури не наробила таких елементарних хиб, які робила на своєму початку /та не тільки тоді!/ наша літературна критика, однак почати ту нову роботу ми мусимо!

На закінчення хочу нагадати одне право-завдання письменника: завжди і при всіх умовах зістати самим собою. Для деякого це може означати повернути трохи назад, до йому близьких тем чи проблем життя чи до свого розуміння певних питань, для деякого то може означати упевнитись у своєму баченні й розумінні світу, а для всіх нас — піднести рівень нашого розуміння світу і його художнього відображення.

Нам не потрібно двох Гостиняків, ні двох Зблігелей, Яцканинів, Шмайд, Біссових чи навіть Бачів; нам потрібно, щоб Гостиняк і кожен інший автор утверджався як єдиний і неповторний, став чи зостав сам собою і рівнем своєї діяльності світив і впливав перш за все на своє середовище, на свого читача, щоб він виконував місію письменника в своєму народі і рівнем своєї творчості допомагав відсіювати псевдолітературу від літератури, псевдотворчість від творчості. Цю роботу мусить робити перш за все вона мусить остаточно розібратися в своїх критеріях і завданнях по оцінці нашої літератури.

Наша сучасна літературна критика мусить нарешті перестати з оцінкою творів за принципом, щоб хтось, не дай боже, не образився, /що то за принцип? і який він — естетичний, моральний, філософський?/, бо, на жаль, саме за тим «принципом» проходить чи не найчастіше оцінка нашої літературної продукції! Зрозуміло, образа як риса характеру людини існує /і навіть дуже поширена вона між нами/, проте вона мусить перестати бути «крите-рієм» оцінки літературного твору!

Отже, навіть з того видно, які своєрідні завдання стоять перед нами у виробленні справжніх критеріїв для належної оцінки всього того, що ми дотепер створили але й спотворили.

З дотеперішнім багажем ми не можемо успішно крокувати далі. Його треба очистити, напевно й зменшити, по-новому чи вдруге прочитати й оцінити /чи й переоцінити!/, і взяти у майбутнє тільки справжні вартисті, а ті надалі розвивати.

Юрій Бача

Словацька рецепція Кирило-Мефодієвського братства й слов'янська програма словаків

Пожовклі й запорошені фоліянти старих газет і журналів зберігають деколи живий образ визначних подій минулого, оживляють діячів історії, суспільну боротьбу, соціальну й культурну історію народів. Не завжди, однаке, це бувають довгі й вичерпні статті, спогади чи документальні реляції. Буває деколи, що й невеличка замітка в рубриці поточних подій відкриває для дослідника пребагате джерело важливих фактів і звершень минулого. І вона деколи стає імпульсом для дальших пошуків, для глибшого зрозуміння тих чи інших історичних рухів, подій і реалій.

Саме так було і в нашому випадку. Збираючи україніки в словацькій пресі XIX ст., натрапили ми в третьому річнику г. Slovenske Narodnie Noviny /Nr 200, v Presporku 9.6.1847/,¹ редактором і видавцем яких був лідер словацького національного відродження Людовіт Штур /1815-1856/, на невслічку, але вельми важливу для міжслов'янських звязків інформацію з царської Росії. Вона була в рубриці закордонної хроніки і жодного імені, чи павільон криptonіма під нею не було. Була, отже, редакційна. В даному випадку важливо й це, бо ж в тих часах кожну річ мусив переглянути шефредактор. Подаємо цю замітку в нашому перекладі, а для більшої вірогідності включаємо її оригінал до приміток.

«Згідно з чутками, міністерство освіти, кероване найвищим рішенням,

жадає всіх професорів російських університетів остерігатися будь-яких пансловістичних прагнень. Підписами своїх імен всі були змушені пообіцяти, що ані словом, ані працями в тому дусі служити не будуть. Якогось Кулешу і низку професорів з Малоросії, обвинувачених з пансловістичної діяльності, між котрими знаходяться й викладачі Київського університету, арштували й до Петрограду відвезли, посадили до Петропавлівської фортеці й суворо допитують. Ця справа поки що закрита серпанком таємничості, але цілком певно, що ці арештанти терпільята за пансловізм».

Про яких «професорів з Малоросії» /так за царизму називали Україну/ і «викладачів Київського університету», «обвинувачених з пансловістичної діяльності», тут мова? Хто є той «Кулеш», який був між тими, що їх «арештували й до Петрограду відвезли» й посадили до Петропавлівської фортеці, де їх суворо допитували? Чому вся ця справа була закрита «серпанком таємничості» і чому всі ці заарештовані покутивали за «пансловізм»?.. На всі ці питання дослідник повинен відповісти.

«Професори з Малоросії й «викладачі Київського університету» - це історик М. Костомаров, поет Т. Шевченко, що саме тоді розпочав працю в Київському університеті, письменник П. Куліш, службовець генерал-губернаторства М. Гулак, історики Д. Пильчиков і О. Тулуб, фольклорист і етнограф О. Маркович, студенти В. Білозерський, О. Навроцький, І. Посядя та ін. Всі вони були членами таємного славофільського Кирило-Мефодієвського братства /1845-1847/, кількість членів якого доходила до сотні. Програмою його було повалення царизму, скасування кріпацтва й утворення федерації вільних і незалежних слов'янських народів. Про-

1 Див. про це: M. Nevrly, Pozoruhodný objav. – Hlas Ľudu, roč. 23, č. 64, Bratislava 17.3.1977.

2 Ako sa hovorí, vyzvalo ministerstvo osvety následkom najvyššieho rozkazu všetkých profesorov na ruských univerzitách, aby sa všetkých panslavistických námer striehli. Všetci boli prinutení podpisom svojich mien slúbiť, že ani rečou, ani spísmi na to sa vzťahujúcim cieľom slúžiť nebudú. Isteho Kulešu a viacej profesorov z Maloruskej, z panslavistických zámerov obvinených, medzi ktorými sa i učiteľia Kyjevskej univerzity nachodia, lapili a do Petrohradu dovedli, kde v pevnosti Petropavloskej sedia a prísne sa vyšetrujú. Vec tátu je ešte hlbokou temnosťou pokrytá, ale je vec istá, že chytenci títo trpia za panslavizmus.

грамові постулати братства були викладені в «Книгах битія українського народу», автором яких був М. Костомаров, у «Статуті Слов'янського товариства св. Кирила й Мефодія» та у відозвах до кількох слов'янських народів. Кирило-Мефодієвське братство продовжувало розвивати волелюбні традиції російських декабристів, які перші підняли мечі на царське самодержавство й хотіли запровадити в Росії республіканський суспільний лад. Під впливом польського месіанізму в «Книгах битія українського народу» пророкувалась думка, що колись волелюбна Україна визволить з пазурів своїх катів поневолені слов'янські народи. Це трохи перегукувалось з передбаченням Гердера, що «Україна стане колись новою Гелладою». Прекрасне підсоння цієї країни, погідна вдача народу, його музичний хист, плодюча земля – колись пробудиться...»

Велика школа, що програма Кирило-Мефодієвського братства не могла дійти до словаків, які лише довідались про його розгром і були, як видно зі згаданої інформації, шоковані арештами українських, як вони казали, «пансловів». Малому й гнобленому мадярами слов'янському народу, який був фасцинований просторами й могутністю Росії та який щиро вірив у російське слов'янофільство, було дивно й незрозуміло, що в найбільшій слов'янській країні були переслідувані, а потім і ув'язнені подвижника слов'янської ідеї. Те, що в інформації ім'я українського поета, прозаїка і вченого П. Куліша подавалось як Кулеша, пояснюється тогочасним способом перекладу, де реалії часто перекладалися на мову даного народу. А те, чому словаки не довідалися тоді всю правду про Кирило-Мефодієвське братство пояснюється тим, що царська Росія пильно сторожила свої кордони й не бажала собі, щоб світ зінав про те, що в цьому темному царстві робиться, що там пригноблюють власних слов'ян – поляків, українців і білорусів, що там шалена русифікація, що там у в'язницях і в сибірській каторзі мучаться найкращі сини попево-

лених російським самодержавством народів. Російське слов'янофільство було лише на експорт. Воно служило приманкою для наївних західних і південних слов'ян, було засобом для їхнього поступового приєднання до Російської імперії. Іх би там чекала така сама гірка доля, як і поляків, українців і білорусів. Та навіть це гірша, бо ж – уважаючи на величезну асиміляторську силу росіян – за короткий час на словацькій землі було би більше росіян, ніж словаків. Словакську інтелігенцію поступово заманювали б теплими місцями й вілами до Росії, а їх місця заселявали б росіянами. Україна, Білорусія й Прибалтика є в цьому чудовим прикладом.

Програма федерації вільних слов'янських народів Кирило-Мефодієвського братства була, таким чином, одною зі слов'янських програм половини XIX ст., коли під впливом ліберальних революцій в Європі підняли голос на оборону своїх прав і слов'яни. Оскільки це Кирило-Мефодієвське братство вийшло в історію революційних рухів у царській Росії, то в широкому загальнослов'янському контексті вписалось воно до бурхливих подій Весни слов'янських народів у ліберальній революції 1848 року.

В цій добі, як відомо, виникло кілька програм на оборону слов'янських інтересів. В чеській славістичній літературі ці програми відомі як славізми. В Чехії Палацький і Гавлічек висунули програму т.зв. австрославізму. Вона базувалась на тому, що в ліберальній Австро-Угорщині, де був парламент, в якому брали участь і представники слов'янських народів, становище слов'ян було далеко краще, ніж у абсолютній Росії, де за найменший вияв вільної думки каралось тюромою й сибірською каторгою та де панувала жорстока русифікація. Оскільки Штур міг у Австро-Угорщині кинути рукавичку мадярським асиміляторам, оголосивши 1848 р. у сеймі т.зв. „*и Меморандум словацького народу*“, на оборону словаків, то Шевченко в абсолютній Росії цього зробити не міг. За свої рево-

3 Frank Wollman, *Slavizmy a antislavizmy za jara narodu*. Nakl. Akademie, Praha 1968, č. 494.

люційні вірні й за участь у Кирило-Мефодієвському братстві він був депортований на 10 років у Сибір. В південних слов'ян у добу відродження слов'янських народів виявився найсильнішим т.зв. ілліризм – рух за об'єднання Хорватії, Славонії й Далмації, що його очолив хорватський журналіст Людовіт Гай /1809-1872/.⁴ – Могутній вияв польського месіанізму, засіяного «Книгами народу й паломництва польського» /Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego/, ехом пролунав по всій Слов'янщині. В ньому виявилися свободолюбні ідеї Великої французької революції Eternité, Fraternité, Liberté, впливи польського християнського католицизму й протицарського дух російських декабристів.⁵ В Росії в той час панувало дві противоречі течії – слов'янофіли /Шевирьев, Погодін, Аксаков, брати Кірієвські та ін./ і західники /Герцен, Чернишевський, Добролюбов та ін./. Російське слов'янофільство скотилося незабаром до царофільства й панрусизму, який в свою чергу породив найреакційнішу організацію чорносотенців, гаслом яких було «Бей жидов, спасай Россию!». Російський історик Г. Федотов довів, що саме чорносотенці були джерелом європейського фашизму.⁶ Не дивлячись на це все, російське слов'янофільство мало сильний вплив

на південних і деяких західних слов'ян /на поляків майже ніякий/. З цих останніх найбільш підпали під його вплив словаки. Їхнє тяжке тогочасне становище треба зрозуміти. Будучи жорстоко мадяризовани, вони всю надію покладали на росіян, до яких, як ім здавалося, належали теж українці й білоруси. З усіх слов'янських народів росіяни тоді мали свою державу, великі простори /за рахунок поневолених народів!/ і сильне військо. Голос російського царя був у Європі досить вагомий, бо ж опирається на кількамільйонну армію. Все це фасцинувало й баламутило поневолені слов'янські народи, русофільство яких було тоді явищем прогресивним. Не дивно, отже, що й очі словаків були звернені до Росії, від якої чекали спасіння. З цієї сумної ситуації, а пізніше також із зради цісарського Відня, від якого словаки чекали підтримки для свого повстання під час революції 1848 р., ѹ зродився трактат «Das Slawenthum und die Welt der Zukunft» /1852/. Як бачимо, написав його лідер словацького відродження по-німецькому. В ньому відбилася філософія історичного розвитку Гегеля й ідеї гердеризму /пророкування славного майбутнього слов'ян/. Довиний час рукопис цієї праці знаходився в архіві. Вперше вивів його в оригіналі чеський дослід-

4 Ілліризм – хорватське національне відродження 30-40-х років XIX ст. у Хорватії, Славонії й Далмації. Тоді посилився процес консолідації хорватської нації, яка перебувала під владою австрійської монархії в межах Угорського королівства. Спершу йшлося про мовно-літературне відродження, згодом про політичне об'єднання південних слов'ян, створення Великої Іллірії /від іллірійці – група слов'янських племен, яка жила в давнину на північному заході Балканського півострова, від середньої течії Дунаю до Адріатичного моря/. В революції 1848 р. Хорватія здобула автономію. Більшість її здобутків було після резолюції скасовано. Хорватська інтелігенція почала скликатися до австрійському, який надавав слов'янським народам у Австро-Угорщині автономію. Програму австрійському висунули діячі чеського національного відродження Ф. Палацький і К. Гавлічек.

5 Докладніше про це: Stefan Kozak, U źródeł romantyzmu i nowożytnej myśli społecznej na Ukrainie. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.

6 Г.П. Федотов у зб. своїх публіцистичних праць «Новый Град» /Нью-Йорк 1952/ на с. 164 пише: «В свое время недооценивали это политическое образование, из-за варварства и дикости его идеологии и политических средств. В нем собрано было все самое дикое и некультурное в старой России... Его благословлял Иоанн Кронштадский, и царь Николай II. доверял ему больше, чем своим министрам... За православием и самодержавием, т.е. за московским символом веры, легко различаются две основные тенденции: острый национализм, оборачивающийся ко всем инородцам – евреям, полякам, немцам и т.д. ... Словом, черная сотня есть русское издание или первый русский вариант национал-социализма».

ник Йозеф Ірасек у Братиславі 1931 р., доповнивши його докладними коментарями. Перший слов'янський переклад його вийшов по-російському. Росіянам вельми імпонував його виразно русофільський дух, а особливо сервільне закінчення цього твору. Два російські видання /1867 і 1909/ ще більше наблизили словаків до Росії. В контексті слов'янських програм середини XIX ст. є цей трактат одним із славізмів західних слов'ян, висловом словацької політичної думки доби слов'янської весни народів. Гостра критика західного лібералізму в ньому була надихана не тільки впливами російських слов'янофілів, але й дійсністю. Штур, як ми казали, був обурений зрадою цісарського Відня, він гірко спостерігав, як за тихої згоди цісаря дальше продовжувалась мадяризація його народу та як відбивалися вів германізації чехи. Бачачи, що західні країни були глухі на болі по неволеніх слов'ян, він єдине спасіння знаходив у Росії. Подивляючи простори, велику мілітарну силу Росії, її дійсно велику літературу й науку, він був настільки фасцинований цією Росією, що «вівсому подивів зайшов так далеко, що хотів під її керівництвом об'єднати всі слов'янські народи й скріпити їхню єдність православiem і спільнотою для всіх російською літературною мовою. Таким чином, він занедбав прогресивні ідеали й включився до сильного русла з глашатаями російського пансловізму, від якого й черпав усі відомості про тогочасну Росію».⁷

В силу несприятливих історичних обставин, з яких найважливішою була колоніальна залежність України та її ізоляція від Західу, слов'янська програма Кирило-Мефодієвського братства для словацького народу була довгі роки невідомою. Навіть словацька інтелігенція довідалась про неї значно пізніше, переважно з чеських і польських джерел. В міжвоєнні й трохи пізніші роки згадували про Ки-

рило-Мефодієвське братство у своїх викладах на університеті в Братиславі історик Євген Перфецький, українець за походженням, і відомий чеський славіст Франек Вольман.⁸ За останніх 40-50 років найчастіше згадувалось про це братство в ювілейних шевченківських статтях, що виходили у визначніших словацьких періодиках.

В двох-трьох останніх роках, в зв'язку з появою російського ультрапаціоналіста В. Жіріновського, помічається на Словаччині деяке кокетування з пробудженням у Росії традиційного слов'янофільства. Найвиразніше це виявилось у часах Конгресу Національно-Демократичної Партії Росії, що її в掌тував Жіріновський початком квітня 1994 р. в Москві. В г. «Sme» з 2.4.1994 р. на першій сторінці оголошувалось, що на з'їзді між підстюма делегаціями з присутні теж делегація Словацької Національної Партії, яка згідно зі своєю програмою найбільш склоняється до партії Жіріновського. Словацьким делегатом був заступник голови СНП Юрій Молькар, який сидів між 20 закордонними гостями в президії цього з'їзду. Крім нього там ще був «безшартійний словак» Йозеф Лауко, який потім хвалився, що Жіріновський зробив на нього хороше враження та що «це є особистість нашого сторіччя». ⁹ Войовничий настрій Жіріновського підкреслив сам голова СНП Ян Слота, якого вважають на Словаччині його виразним симпатиком: «Хай мені ніхто не говорить, що Жіріновський не є цікава особистість. Хто-зна, можливо, дійсно є, бо ж вислів, що російські авропі сили можуть відродитися лише у бойових операціях, котрі встановлять нові кордони Росії, може сказати лише падзвичайно цікава особа».¹⁰

Незабаром після цього з'їзду з'явився в словацькій пресі навіть досягти просторий з цього реферат.¹¹ Виразне кокетування до Жіріновського

7 Encyklopédia slovenských spisovateľov, 2 zv., Bratislava 1984, č. 173.

8 У своїй вже тут згаданій книзі, в розділі «Ševčenko a ti druzí» /с. 152-155/, він розглядає Кирило-Мефодієвське братство досить докладно.

9 Sme, č. 77, Bratislava 5.4.1994, č. 1.

10 Ibidem, č. 78, Bratislava 6.4.1994, č. 11.

виявив теж директор Словацького інституту міжнародних студій Светослав Бомбік, який м. ін. написав вступну статтю до словацького перекладу /ї видання в 1994 р./ Штурового трактату «Слов'янофільство і світ майбутнього». Свою газетну статтю він публікував під назвою «Пансловіанізм». В ній він радів, що «в Росії приходить оживлення слов'янофільства й пансловіанізму». Ці ідеології можуть з одного боку задовольнити домашню потребу витворення нової посткомуністичної ідентичності, з другого боку вони можуть використатись у з'язках із слов'янською й середньою Європою».¹² 1993 р., – продовжує він, – виникло в Росії Об'єднання духовно /т.з. слов'янсько/ споріднених народів. Ініціатором його є ... проросійський президент Ю. Мешков. Він сильно підтримує дальніго українського діяча, котрий хоче тісніше примкнути Україну до Росії – Кучму.

Не бракує в сучасній словацькій пресі ані критичних голосів про Жіріновського. Відомий словацький публіцист Йозеф Шулай писав, що «Бувший віце-президент А. Руцкой вельми критично висловився про особу В. Жіріновського, котрого назвав „клінічним випадком“». Цікава була теж розмова журналістки В. Урбанової з керівником закордонного відділу словацького парламенту І. Лалугом, котрий сказав, що «Жіріновський появився як реальна небезпека».¹³ З вирвано славістичних позицій було розвінчано лідера російських ультрапаціоналістів у нашій статті «Слов'янофільство Жіріновського», опублікований у незалежному щоденнику «Národná Obroda» № 94, Bratislava 25.4.1994.

Тенденції реакіювати російське слов'янофільство виявились також у академічних колах. З нагоди першого видання словацького перекладу згаданого Штурового трактату відбулася 27.4.1994 р. в Університетській бібліотеці Братислави лекція відомого словацького історика В. Матули. В ній він докладно пояснив причини виникнення цього важливого історико-філософського твору, зупинився на його виразній поляризації й пояснив причини його значно спізненого словацького перекладу й видання, що його здійснив 1994 р. Словацький інститут міжнародних студій.¹⁵ В дискусії були намагання затушувати виразно реакційні висновки цього твору, гостро критиковані попередніми дослідниками /Оусуський, Бртань, Чижевський, Волльман, Мраз та ін./. Дехто зі словаків уважає його за програму чи навіть за заповіт, що його залишив Л. Штур своїм співвітчизникам. Українцям, на жаль, цей твір був довший час невідомий.¹⁶ Вперше про нього писав у своїй вельми серйозній праці Štúrova filozofia života /1941/ Дмитро Чижевський. Порівняти слов'янську програму Кирило-Мефодієвського братства з Штуровим трактатом треба особливо вдумливо, sine ira et studio. Тільки тоді дійдемо до правильних висновків. А вони завжди будуть на користь федерації вільних слов'янських народів Кирило-Мефодієвського братства.

Братислава.

березень-травень Микола Неврлий
1994 р.

11 Zmena, roč. VI, č. 229, Bratislava 21.4.1994, č. 8-9. Референтом був редактор цього органу В. Могорита. Він зазначив, що більшість словацької преси не принесла з цього конгресу нічого, але натомість його «зdemонізувала». На фотографії, яка одзоляє його реферат, був він сам, В. Жіріновський, якийсь Тібор Ондік, що репрезентував якусь неіснуючу «Русинію», і невідома пані з Сербії.

12 Sme, č. 89, Bratislava 19.4.1994, č. 4.

13 Republika, č. 80, Bratislava 8.4.1994, č. 4.

14 Ibidem, č. 90, Bratislava 20.4.1994, č. 3.

15 Повністю ця стаття зйшла в паризькому «Українському Слові», ч. 2699/1994, с. 1-3. До неї вкрався кілька друкарських «чортіків».

16 Докладніше про це в нашій статті «Крізь російські окуляри». – Дукля, 1/1994, с. 31-34.

Історик Карпатського регіону

/До 70-річчя від народження проф. Омеляна Ставровського/

В 1967 р. українська редакція Слов'янського педагогічного видавництва у Пряшеві видала майже 500-сторінкову монографію «Слов'янсько-польсько-українське прикордоння до 18 століття», професора Братиславського університету Омеляна Ставровського. Це, по суті, економічна історія русинів-українців Східної Словаччини та сусідніх регіонів, зокрема Галичини та Підгалия. В наукових колах ця книжка зустрілася з дуже позитивною оцінкою. Прихильно про неї писала не тільки пряшівська преса, але й наукові журнали Києва, Ужгорода, Москви, Братислави та інших міст. Без цієї ґрунтовної роботи сьогодні не зможе обйтися ніхто, хто досліджує середньовічну історію Карпатського регіону, зокрема його економічний стан та соціальні умови.

Цього року її автор, уродженець Пряшівщини, який від студентських років живе у Братиславі, відзначає 70-ліття з дня народження. Це вдачна нагода, щоб згадати цього скромного вченого, який ціле життя присвятив науці, «пезлим тихим словам».

Омелян Ставровський народився 7 липня 1924 р. в Габурі біля Меджилаборець, в сім'ї високоосвіченого священика, як наймолодший син із семи дітей. Походить він із роду славного будітеля карпатських русинів Юліана Ставровського-Попрадова. В Габурі Омелян закінчив початкову школу і 12-річним хлопцем 1936 р. поступив у Мукачівську гімназію, з якої згодом переступив в Ужгородську гімназію. Окупація Закарпатської України гортійськими військами в листопаді 1938 р. примусила його повернутися в рідне село. Від 1940 р. він продовжував вчитися у пряшівській Російській гімназії, яку закінчив у травні 1944 р. як перший її абітурієнт /разом з чиншінім єпископом Греко-католицької церкви Іваном Гіркою та футболістом Гейзою Шиманським/.

В тому ж 1944 році він поступив на філософський факультет Університету ім. Коменського у Братиславі, в яко-

му вивчав російську мову та загальну історію.

Любов до історії на все життя привів йому проф. Євген Перфецький /1888-1947/ – уродженець українського Підляшшя, один з кращих знавців історії східної Європи, зокрема Закарпаття. Після його несподіваної смерті науковою підготовкою О. Ставровського на ниві слов'янської історії зайнявся проф. Брненського університета Йозеф Мацурек /1901-1992/ – вчений європейського значення, на пропозицію якого О. Ставровського вже в 1949 р. було прийнято як асистента кафедри загальної історії /кафедра слов'янської історії після смерті Є. Перфецького залишилася не зайнятою/. Під його керівництвом О. Ставровський написав кандидатську дисертацію, яку успішно захистив 1960 р.

Від 1949 р. до відходу на пенсію 1989 р., отже повних сорока років, О. Ставровський без переви працював на кафедрі загальної історії та архівництва Братиславського університету, певний час /1962-68/ як її завідувач. Там він 1961 р. габілітувався на доцента слов'янської історії, а в 1973 р. – на професора тієї ж дисципліни. За сорок років він виховав цілу генерацію істориків, серед яких є і вихідці зі Східної Словаччини: Андрій Ковач, Франтішек Уличний, Імріх Міхнович та ряд інших. Дружні стосунки, пов'язані із взаємною співпрацею, він утримував з Василем Гривиною, Василем Гмітерком, Іваном Ванатом та іншими. Був теж продеканом філософського факультету Братиславського університету, членом трьох комісій по захисту наукових дисертацій – на філософському факультеті, у Словачькій академії наук та Чехо-Словачькій академії наук.

Як один з кращих істориків Словаччини, О. Ставровський бере участь у багатьох міжнародних конгресах, симпозіумах і конференціях дома і за кордоном. За видатні заслуги в розвитку науки та за педагогічну діяльність його було нагороджено срібною та золотою медалями Університету ім. Коменського, державною медаллю «За визначну працю» та різними іншими нагородами.

О. Ставровський був активним і в громадському житті. Від 1946 р. він

був головою Товариства «Добрянський» в Братиславі, яке об'єднувало біля п'ятсот студентів російської та української національностей. Це товариство згодом з його ініціативи стало колективним членом Союзу молоді Карпат, а О. Ставровський, як представник СМК, став членом Президії Центрального комітету Союзу Словачької молоді. В тому часі він тісно співпрацював зі своєю викладачкою російської мови Оленою Рудловчак. Слід нагадати, що О. Ставровський склав державні іспити з двох дисциплін – історії та російської мови. Крім того, він бездоганно володів угорською, латинською, німецькою та всіми слов'янськими мовами.

Як науковець він працює перш за все на ділянці дослідження середньовічної історії Карпатського регіону. На цю тему він опублікував цінні наукові праці і на сторінках «Дуклі»: «Національно-визвольна війна і возз'єдання України з Росією в працях радянських істориків» /1956, № 4, с. 109-128/ та «Про так званий рух опришків на північно-скідній Словаччині і галицькому Прикарпатті у 1648 – 1654 роках» /1958, № 1, с. 61-67/.

Серед істориків значний розголос викликала його розірвка «Антифеодальний рух, народні повстання та селянські війни в історії Центральної та Східної Європи», опублікована в «Науковому збірнику Музею української культури у Свиднику» /№ 12, 1983, с. 41-82/.

Окрему розвідку він присвятив середньовічній історії сімох українських сіл Старинської долини, ліквідованих у зв'язку з побудовою греблі /Zatopové územie Starinská dolina a jej okolie v 17. storočí.– Zborník Univerzity Komenského – Historica.– R. XXXIV.– 1983.– S. 117– 135/.

Аналогічну роботу він присвятив і середньовічній історії Маковиці /Makovické panstvo v 16.-18. storočí.– Там же.– Р. XXXVII.– 1987.– С. 63– 106/. В ній він розглянув історію заселення Маковицького панства, етнічну та конфесійну приналежність його населення. Чималу увагу він звернув на проблему етногенези, зокрема на значення і розвиток термінів «Русин», «Рутен», «Руснак», «Русь-Рутенія» тощо. В цій праці він переконли-

во довів, що первісне населення Маковицького панства прибуло сюди зі Сходу і було українського походження.

З інших праць О. Ставровського з історією Пряшівщини безпосередньо пов'язані: «K otázke protifeudálneho hnutia západoukrajinského roľníctva v druhej polovici XVI. a v prvej polovici XVII. storočia a jeho vzťahu k severovýchodnému Uhorsku» /Československá rusistika.– 1957. Č. 1. – S. 127-142/, «Spoločné ľudové tradície poľského, západoukrajinského a východoslovenského ľudu v 16. – prvej pol. 18. st.» /Slovanské štúdie.– III.– 1960/, «K otázke vývinu hospodárstva a postavenia poddaných na severovýchodnom Slovensku v 17. st.» /Historické štúdie.– 1960.– VI.– S. 263-301/, «K triednému boju poddaných na severovýchodnom poľsko-uhorskom pohraničí v druhej pol. 17. a v prvej pol. 18. st.» /Sborník prác filosofické fakulty – Brněnské univerzity.– X.– 1961.– Č. 8.– S. 296-312/, «K sociálnej diferenciácii poddaných na východnom Slovensku v 16.-17. st.» /Sborník FFUK v Bratislave.– Historica.– R. XV.– 1964.– S. 235-260/ та інші.

Кожна з цих праць спирається на архівні, досі невідомі або мало відомі матеріали, які є переконливим свідченням того, що русини Пряшівщини завжди утримували тісні контакти з галицькими русинами, з якими становили спільну етнічну групу. Їх приналежність до українського народу, на його думку, не підлягає ніякому сумніву.

О. Ставровський, незважаючи на не найліпший стан здоров'я, не перестав цікавитися наукою і після відходу на пенсію. Зараз він працює над підсумковою монографією про середньовічну історію своїх земляків русинів-українців.

5-го травня ц.р. його було обрано членом словацької секції Наукового товариства ім. Шевченка у Парижі.

До його круглого ювілею бажаємо йому, головним чином, доброго здоров'я і успіхів в науковій роботі на ділянці історії Закарпаття, так потрібній зокрема в наш час, коли висуваються різні псевдонаукові теорії про наше походження й історичний розвиток.

М. М-ка

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГОНІВ ПОЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ФРАНЦІЇ, ФРАНЦУЗЬКОГО КОНСУЛА Ж. ВОТ'Є У ЛЬВОВІ, МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО В ПАРИЖІ В ПЕРІОД ПІД- ГОТОВКИ ПОЛЬЩЕЮ АНЕКСІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНІ 1923 р.

Досить численні представники польської інтелігенції вже в 1919 р. почали наполегливо підтримувати та ідеологічно готувати анексіоністські великороджавницькі наміри польського уряду щодо Східної Галичини; наміри ці, як відомо, здійснилися 14 березня 1923 р. завдяки підтримці Франції та інших країн Антанти.

Ми враховуємо, що в грудні 1920 року в Польщі була організована «Спілка в оборону прав народів», у статуті якої значилася «пропаганда демократичних свобод та абсолютна незалежність народів...» /Тут і далі переклад з французької наш. – Г.Ц./. Але польські демократи теж не призначали за українцями Східну Галичину.

Вже у травні 1919 р. відомий французький критик і літературознавець польського походження професор Ф. Стровські з ентузіазмом писав, «що бачив, як учора до Варшави виїхав штаб польської армії». Звертаючись до свого співвітчизника, вченій далі закликав: «Маймо надію, Пані! Сподіваймося! Поїзд, який всеє генерала Галлера, вже мчить через Німеччину...»

Водночас Е. Krakowskі, теж у франкомовній статті, відзначав, що політичні симпатії, які існували між Францією і Польщею протягом XVIII ст. і частини XIX-го, стануть ще глибшими, як тільки Польща буде «вільною, незалежною і об'єднаною».

У цьому ж році група польських впливових особистостей утворила в Парижі ініціативний комітет з метою згуртування польської та французької інтелігенції у спільній науковій, літературно-мистецькій та економічній праці. Серед них можемо назвати таких польських політичних діячів та вчених, як: делегати на Паризькій Мирній конференції Станіслав Грабські та Казимир Длускі, завідувачі відділом Міністерства іноземних

справ Жорж Федорович, Голова польської наукової комісії на Паризькій Мирній конференції Франсуа Паласкі, Міністр при Ватикані Ж. Вієрун-Ковалські, С. Патек, професор Варшавського університету Оскар Галецькі, географ Євгеніуш Ромер, професор Львівського університету.

Голова «Спілки іноземців, друзів Франції» француз Юйар, відкриваючи 5 липня 1919 р. засідання в готелі «Ваграм», подякував пані Падеревські за присутність, а відтак заявив: «Просимо Вас, Пані, будьте нашим речником коло пана Президента Падеревські, передайте йому, що ми з хвилюванням стежили за його енергійною боротьбою, яку він повинен був вести, щоб дати зрозуміті: Франція і Польща доповнюють одна одну у своїй діяльності».

Але й Україна досягла великого успіху на міжнародній арені. Соціаліст-революціонерам М. Грушевському і Д. Ісаєвичу разом із соціал-демократами Б. Матюшенком і Р. Дідушком вдалося домогтися визнання повної політичної самостійності і суверенітеті Української Народної Республіки на Міжнародній Люцернській соціалістичній конференції /серпень 1919 р./. Крім того, у спеціальній резолюції був висловлений рішучий протест «проти окупації та інкорпорації Східної Галичини у склад Польщі». Зазначимо, що представляв ці резолюції до розгляду делегатам конференції відомий французький соціаліст П'єрр Ренодель. Це було в ті трагічні часи, тобто у період польської та більшовицької інвазії, величим морально – етичним досягненням України.

Науково обґрунтовані, підpertі численними фактами резолюції Конференції цілком нейтралізували анексіоністські твердження Е. Ромера, О. Галецькі, С. Кутрзеби, надруковані у спеціальній франкомовній кни-

зі «Доповіді про Галичину» /Париж, травень 1919 р./.

Тому дуже цікаво, що заявив, наче несподівано, Голова Французького уряду О. Мільєран газеті *«L'Action»* весною 1920 р.: «Один Бог знає, чому ми досі не навчилися дуже добре обирати персонал для наших місій /дипломатичних. – Г.Ц./... Місяці проходять, а ми не знаємо, хто буде нашим послом; у таких важливих містах, як Данциг або Львів, в Україні, ми не маємо офіційного представника».

Франко-польська політична угода, підписана 19 лютого 1921 року керівниками Франції і Польщі, яскраво підтвердила значення для молодої польської держави прихильності та дружби Франції.

Весною 1922 року Міністерство іноземних справ Польщі, її мас медіа почали особливо наполегливо вимагати визнання Францією східних кордонів Польщі. Це був справжній дипломатичний і пропагандистський тиск, який здійснювали й вчені.

У березні 1922 р. «Спілка наукових товариств у Львові» видала франкомовний бюллетень, який мав за мету «виявити глобальну значимість польських цивілізаторських зусиль» і «показати, якою великою втратою було б їх знищення, знищення, якого не можна буде уникнути, якщо Львів, цей віковічний центр найбагатшого польського життя, буде відірваний від матері-Вітчизни».

Прикметно, що у 1921-1922 роках головним редактором впливової львівської газети *«Slowo Polskie»* був призначений добрий знаєць французької історії та літератури доктор філології Вацлав Мейбаум. Названий вчений ще у березні 1919 року привернув до себе увагу франкомовною вкрай антиукраїнською брошурою «Дослідження про українство», яку за два франки міг собі купити французький читач. /Мова про цю брошуру піде іншим разом/.

Газета *«Slowo Polskie»* у своєму числі від 18 травня 1922 року відверто визнала, що непорушна вірність Франції Польщі спочиває не тільки на почуттях, «але й на спільноті та

тотожності наших інтересів». Зокрема, господарських. Восени 1922 року секретар Французької економічної місії у Польщі пан Мерло у газеті *«Eclaireur»* відзначав: «Нафтоносний терен «Малопольщі» не до порівняння у Європі, а видобування тут нафти щойно почалося». І далі: «Згідно з повідомленням газети *«Information»*, 49,1% нафтової промисловості /у Східній Галичині. – Г.Ц./ належить французам, 36,5% – полякам і 5,8% – англійцям. Зроуміла реч, що Франція не збирається втратити це невичерпне джерело».

За цей економічний привілей також Франція підтримувала молоду польську державу. Цю підтримку треба було б вважати похвальною, якщо б вона не здійснювалася за рахунок територіальної цілості України та її природних багатств.

Пан Ж. Вот'с, консул Франції у Львові, вважав за необхідне надіслати у реляції до свого Міністерства закордонних справ те місце із газети *«Slowo Polskie»* від 20 травня 1922 року, де говориться про те, що економічні угоди, особливо в питанні про нафту, між Польщею і Францією набагато вигідніші останній. «... У найтяжчі та найнебезпечніші моменти утворення нашої Держави від 1918 до 1920 року, – писав далі французький дипломат, посилаючись на польську газету, – Франція була нашим неоціненим другом.»

Ж. Вот'є чимало зробив для змінення франко-польської дружби серед інтелігенції Львова. На більшості франкомовних книжок був штамп «Друзі Франції у Львові» /До речі, Львів має франкомовну назву – Leopolis/. Дипломат посприяв успішному відзначенням 300-річчя від дня народження Ж.-Б. Мольєра. Крім того, він запропонував 17 лютого 1922 року французькому урядові відзначити відповідними нагородами /орденами/ польських особистостей /ректора Львівського університету Яна Каспревича, відомих львівських знавців Франції Єжи Порембовича та Зігмунда Черни, а також директора Львівського театру пана Чарновські/ за ус-

пішне плекання франко-польських взаємин.

30 травня 1922 року під час засідання Вченої Ради Львівського університету, на якому Президентові Франції Реймонду Пуанкарے та Маршалу Фердинанду Фошу урочисто було присвоєно вчений ступінь доктора honoris causa юридичного факультету, професор Я. Каспрович заявив: «Чи є серед тих людей, котрі розуміють, що свобода є ... основною умовою, щоби людство могло жити більш гуманним життям, хтось, хто, будучи пройнятий захопленням і відчуттям, не був готовий шанобливо схилитися, почувавши ці два незабутні прізвища: Фош, Пуанкарے?»

Водночас польські газети робили тиск на урядові кола Франції. Вони критикували політику Антанти, особливо - Францію за зволікання визнання східних кордонів. Так, «Kurjer Lwowski» 17 серпня 1922 року писав, що життя вже пройшлося на 87-ій статті Версальської угоди, де за союзниками було закріплене право визначати східні кордони Польщі. Згідно з твердженням цієї газети, вказана стаття - вже історично застаріла, «на її могилі вже виросла нова історія Польщі...». Далі газета критикувала Францію за те, що вона «ніколи не намагалася взяти на себе ініціативу...»

Добросовісно занотовуючи ці факти і відсилаючи їх до свого відомства під заголовком «Франція та східні кордони Польщі», французький консул у Львові пан Ж. Вот'є котів бути чесним політиком і дипломатом. 27 серпня 1922 року він повідомив Паріж, що польські газети якнайменше затвернюють питання Східної Галичини та її автономії, щоби можна було «ігнорувати її значення, якщо не існування...». Французький дипломат прагнув бути об'єктивним і реалістом, коли записав у своїй реляції, що «галицько-український народ ніколи не відмовиться від своїх прав суверенної надії».

Неодноразово Ж. Вот'є, викладаючи у своїх дипломатичних реляціях позиції Польщі і позицію України,

долучав до них і свою власну. Так, 8 липня 1922 р., аналізуючи польську точку зору, він підкреслив: «Те, чого поляки бажають, не с приєднання Східної Галичини до Польщі - бо фактично вони окупують цей край і керують ним на свою руку - а просто щоби Союзні Держави надали теперішньому становищу завершений характер, передавши Польщі права, якими вони володіють над Східною Галичиною згідно Сен-Жерменського договору».

Далі Ж. Вот'є наводить точку зору галицьких українців: «Зі своего боку русини, які складають більшість населення у Східній Галичині /див. на цю тему мое дослідження та етнографічні карти, прилучені до моого Raportu від 6 квітня 1922 року/, уникають будь-яких дискусій стосовно питання про автономію, і групи людей, які прагнуть говорить від іхнього імені, категорично вимагають відокремлення від Польщі».

Як бачимо із цього важливого свідчення, пан Ж. Вот'є підходив до східно-галицького питання як ретельний дослідник. Що ж до етнографічних карт, то французький дипломат скористався, на нашу думку, вже вказаними публікаціями проф. Е. Ромера, який, обетоюючи «польський характер усієї Галичини», був вимушений визнати, що українці «репрезентують більшість у значенні /до слівно. - великий. - Г.Ц./ частині краю...».

Пан Ж. Вот'є! Це прізвище заслуговує, щоби воно було відоме і прознучало в мас медіа і в Україні, і у Франції. Він мав сміливість хотіти, щоб у ворожій для української справи обстановці тримали справедливість і право.

Саме у цей час польські вчені та газетарі заявляли: «Galicję wschodnią tamtu w gębach i nikt tam jej nie odbirze».

Чи не цопав французький дипломат під благотворний вплив Його Екселенції Андрея Шептицького? Бо за вельми слушними політичними акціями Великого Митрополита Ж. Вот'є уважно стежив і докладно доповідав своєму Міністерству.

А. Шептицький геніально передбачив, що за спиною українців Східної Галичини готовиться нечекана несправедливість. Його Екселенція слупкою вважав, що представник Церкви «має право» втрутатися «у чисто політичні справи» /і цим він випередив Святій Престол/. Саме тому що у січні 1922 року він попросив аудієнцію у Голови французького уряду Арістіда Бріяна. Інформації про ці переговори, будучи дуже важливими та конфіденціальними, надійшли до французького дипломата у Львові не через Віденсь, як звичайно, а через Чехословаччину.

У ході розмови Монсеньйор А. Шептицький поскаржився високому французькому співбесідникові на «жахливий гніт», який тяжіє над українським народом Східної Галичини. Потім Його Екселенція довів за допомогою «історичних аргументів» право галицьких українців на «політичну самостійність» припамі до ріки Сян. Митрополит мав заявити, зокрема: «Оскільки не може йти мова про прилучення в жодній формі Східної Галичини до Польщі, у випадку якщо Антанта не погодилася б на створення автономної і незалежної Західної України, то не залишиться іншого виходу, як приднання цих земель до російської України», тобто до майбутньої вільної Великої України.

Вислухавши з підвищеною увагою «довгий виклад» уніатського Митрополита, пан А. Бріян почав з того, що він – не тільки Голова уряду, який перебуває у дружніх стосунках із Польщею, але й відчуває особисту симпатію «до польської нації». Французький державний діяч не заперечував те, що говорила «така визначна людина» про «насильства та репресії» в Східній Галичині. Проте А. Бріян вважав за необхідне сказати: «... Якщо мали місце подібні порушення, їх треба класифікувати серед психопатичних явищ, викликаних війною...» Далі він висловив сподівання, що з часом рани зарубцюються і «обидві нації житимуть у мірі».

Щодо концепції Західно-Української Республіки, то А. Бріян заявив: «... Українці не довели свою здатність до утворення своєї Держави». Голова французького уряду мотивував неможливість підперти, з боку

Франції, «тенденції українців щодо утворення автономної Української Держави» тим, що українське суспільство поділене «у політичному відношенні на численні партії», які борються поміж собою.

Згідно реляції Ж. Вот'є А. Бріян допускав «можливість приєднання Східної Галичини до Росії /sic!/, але до легитимної Росії, а не радянської...» /Можна б подумати, що А. Бріян свідомо сплутав два цілком різні етнотопоніми: Росія та Україна/.

Оскільки встановлення «порядку в Россії» буде справою досить тривалою, А. Бріян радив Митрополиту порозумітися із Польшею і попросив Його Екселенцію «застосувати в цьому напрямі свій могутній вплив у країні».

Цілком зрозуміло, чому ці переговори були справді «холодним душем» для Монсеньйора А. Шептицького, який покинув палац Ке д'Орсе «збитежений та зірітований». Просто А. Бріян не задав собі труду зрозуміти свого видатного співбесідника, речника української справи. У свою чергу Митрополит зрозумів, що Франція залишиться глухою до справедливих українських вимог.

Тим не менш за деякими джерелами А. Шептицький у березні 1923 року ще раз безуспішно вів переговори із Президентом Французької Республіки Р. Пуанкарє та з прем'єром-міністром А. Бріяном.

14 березня 1923 року спеціальна Рада Амбасадорів без жодних застережень признала Східну Галичину Польській державі. Цей ганебний документ підписав від Франції Р. Пуанкарє.

А ще рік до того, 12 лютого 1922 року, Р. Пуанкарє писав графу М. Тишкевичу, що той може бути впевнений «в доброзичливості та симпатії», якою наслажений французький уряд у своєму ставленні до українського народу, а також «у високому почутті справедливості, яким його політика керуватиметься і надалі в питаннях, які стосуються Європейського Сходу».

Густав ЦВЕНІГРОШ /Львів/

Августин Волошин - видатний вчений-педагог України

Внесок Августина Волошина /1874-1945/, визначного українського педагога, теоретика й практика педагогічної думки, в скарбницю педагогічної науки, власне, важко переоцінити. Мовиться про її літопис перших чотирьох десятиліть ХХ ст. Уродженець Закарпатської України, її видатний громадсько-культурний і церковний діяч та вчений, був професійним педагогом у багатогранному розумінні цього слова. Він гідно продовжив кращі традиції таких представників - носіїв попередніх епох в історії української культури, як А. Бачинський, І. Орлай, М. Балудянський, Ю. Гуца-Венелін, П. Лодій, В. Кукольник, М. Лучкай, О. Духнович, заслуги яких доцільно розглядати контекстуально, розглядати з проекцією

на рівень міжнародного масштабу. Адже вони - у тій чи іншій мірі - пов'язані з духовними змаганнями не тільки українського, але й польського, болгарського, російського, угорського, чеського, словацького, німецького, румунського народів.

Ніхто не заперечує, коли стверджується: археологія - це мати історії. Якщо б увиразнити аналогічну паралель, то грецьке слово педагогіка, либонь, постає не лише наукою виховання, але й провідницею життя в усіх його розмаїтих сферах. Во ж педагогічна думка зrimо прояснює сутність неминуцього досвіду життя народу загалом, духовних устремлінь минулого й сучасного його буття. У цьому сенсі наукова спадщина Августина Волошина, несправедливо забутого вченого-педагога, заслуговує на повернення, вивчення та вжиток. Творчо засвоївши надбання української і зарубіжної педагогічної науки, А. Волошин спирається у своїх багатьох книжках /приміром, «Коротка історія педагогіки».- Ужгород, 1923; «Педагогічна психологія».- Ужгород, 1932; «Дидактика».- Ужгород, 1932; «Логіка».- Ужгород, 1935 та ін./ передусім на власні спостереження, висновки з набутого досвіду. Так, наприклад, у 1919 році А. Волошин видрукував чотири книжкові видання, у тім числі такі, як «Методическая грамматика карпаторусского языка для народных школ» /перше видання побачило світ ще 1899 року в Ужгороді/, «Наука о числах для I - II кл. нар. школ», «Наука о числах для III кл. нар. школ», «Наука о числах для IV кл. нар. школ». На початок 20 - х років припадає і поява ще кількох важливих праць, зокрема: «Фізика» /Ужгород, 1921/, «Наука стилізації» /Ужгород, 1923/, «Педагогіка і дидактика» /Ужгород, 1923/ та ін. На особливу увагу заслуговує ґрунтовна студія «Педагогіка і дидактика для учительських семінарій», що двічі видавалася в Ужгороді /1923, 1935/. Зміст названої праці /186 сторінок/ охоплює 115 питань, які висвітлені у чотирьох розділах: «Загальна педагогіка», «Фізичне виховання», «Духовне вихован-

нія» та «Дидактика». У центрі дослідження - процес виховання дитини. А. Волошин розрізняв п'ять визначальних складових цього процесу, а саме: сім'я, школа, держава, церква, вихователь. Ці чинники тісно взаємопов'язані між собою, доповнюючи один одного. Ведучи мову про «ідеали виховання», український учений надавав конкретну значимість тому фактів, що у різних народів неоднакове розуміння й тлумачення цього питання. Скажімо, розглядаючи ідеал крізь призму «зверхлюдини» в результаті процесу еволюції особи, виписаний німецьким філософом і поетом Ф. Ніцше /1844-1900/, А. Волошин наголошував: така «зверхлюдина» «не є ідеалом загально моральним». Педагог справедливо обстоює свою тезу, висловлену на сторінках «Педагогіки і дидактики»: ставлення до дитини не складає «безправного предмету виховання». Іншими словами, виховання особистості залежить від цілого комплексу засад, а найперше - від вчителя, вихователя. На думку А. Волошина, виховний процес у родині та в школі так слід проводити, щоб дитина могла достойно розвиватися «інтелектуально й морально». У цьому аспекті ужгородський дослідник солідаризувався з настановами таких відомих педагогів, як Монтень, Руссо, Толстой, Ціллер. Вельми характерні погляди А. Волошина на еволюцію «морального характеру дитини» в умовах родини - визначальної ланки виховання людини. Батьки, у першу чергу, служать взірцем для дитини; розвиток і становлення її морального характеру «бере свій початок на рівні наслідування, тобто «призвичаєвання». У зв'язку з цим заслуговує на увагу висновок автора «Педагогіки і дидактики» про визначальні принципи, які спричиняють успішне виховання справжнього громадянина - патріота своєї держави. Вони і сьогодні зберігають своє актуальне звучання.

Ведемо бесіду про безперервне виховання на ранніх етапах життя людини, оскільки цей процес «зачинається вже з першої хвилини життя дитини й триває до того віку, доки вихованець не дозріє. Старша особа вже не підлягає впливам своїх вихователів». Окрім цього, не слід забувати, що свобода виховання обмежена природними обдаруваннями дитини, а також умовами і обставинами життя. Інакше кажучи, «дитина не є такою матерією, як воск, із котрого можна виліпіти, яку ми хочемємо форму, по не являється і такою личностю, которая на світ Божий принесла з собою вже готову свою індивідальність». Цікавий погляд А. Волошина - педагога на етапи виховання дитини. За його твердженням, слід розрізняти «четири доби» /етапи/, які творять цілісність виховного процесу від немовляти до зрілості:

- 1/ доба: від немовляти до зрілості;
- 2/ доба: від недолітка до сьомого року;
- 3/ доба: вік дитячий - від 8 до 15 - го року;
- 4/ доба: вік юнацький - від 15 - до 24 - го року.¹

Для кожного з названих етапів характерні свої відповідні рамки, що обмежують дію факторів виховання взагалі. До них відносяться: а/ природні дані дитини з моменту її народження; б/ вплив навколошнього середовища /природа, товариство/; в/ стан виховання, його якість, а звідси - «і недостатки науки виховання». Примітно, що А. Волошин теоретично обґрунтував і докладно описав, власне, особливості форм виховання на кожному з цих етапів. З цього випливає важливість особливостей з боку вихователя, бо ж «педагог повинен знати психологію /розрядка Августина Волошина - автор/ дитини». Вчений поділяє думку англійського мислителя Герберта Спенсера /1810-1903/, який вважав,

¹ Волошин А. Педагогіка і дидактика для учительських семінарій.- Ужгород, 1923.. С. 17.

що кожний «педагог має бути філософом». Отже, формування особистості з огляду на становлення світоглядних позицій, переконань, духовних запитів, суспільних і особистих зацікавлень здійснюється у поєднанні з такими складовими компонентами, як а/ духовне, б/ фізичне, в/ естетичне, г/ трудове виховання. Важливість стану здоров'я дитини і його врахування під час виховного моменту - на першому місці. Але А. Волошин слушно застерігає: вихователь /мати, батько, вчитель/ не повинен «бити дитину по голові, торгати єї за вуха, волосся», щоб не зашкодити нервовій системі» вихованця. Натомість «для морального виховання» дитини слід ширше використовувати такі форми розваги, як «забава, казка і розмови». Казка, на думку дослідника, «служить для душевної забави недолітка», «вона повинна бути така, щоби в душі возивала живу і приємну діяльність фантазії і почувань».²

Наголосимо: А. Волошин вбачав першорядну роль у трудовому вихованні підростаючого покоління. Тут він дещо поглибив погляди французького психолога та педагога, одного з творців експериментальної педагогіки Едуарда Клапареде /1873 - 1940/, на класифікацію типів праці. Умовну, а часом і чітку межу між собою мають чотири типи: а/ легка, б/ зацікавлена, в/ важка, г/ нудна. При цьому варто й бажано спостерігати за дитиною: якщо вона правдиво втомлена, то їй необхідно дати можливість відпочити. Коли павіт дитини імітує в школу, то і в такому випадку «не треба її далі примушувати до праці».

Сьогодні модним стало у практиці вчителів говорити про тести. Їхню сутність на рівні завдань і передбачуваних рішень А. Волошин розкрив ще в 1923 році на сторінках цитованої праці «Педагогіка і дидактика». Отже, як бачимо, нове - це добре призабуте. Важливі думки педагога про духовне виховання дитини. Адже саме воно с «першою умовою інтелектуальності». Дитина повинна одержати «можливо більше способів ознайомлення зі зовнішнім світом».

Духовне «виховання має підтримати свіжість і бадьюрість сил дитячого розуму, не допускати до індиферентизму, вяlosti й лінівости». Великого значення надав закарпатський вчений такій школі, яка функціонувала б на засадах народності; вона повинна привити учням любов і зацікавленість до вивчення рідної мови, народних звичаїв, традицій, культури загалом. Педагог накреслив шляхи та прийоми.

Помітні результати духовного виховання дітей мають місце у тих школах, де належним чином викладається історія та географія - предмети, матеріали яких можна і доцільно пов'язати з літописом рідного народу, рідного краю, багатством і красою рідного села чи міста у вужчому розумінні, а відтак - Вітчизни загалом. І знову на передній план А. Волошина висуває питання про роль вчителя народної школи. Він повинен із палким завзяттям говорити учням про все те, що є народне, що є наше, аби викликати в дітей відчуття любові й поваги як до рідного народу, так і до чужих.³

Щодо форми виховання, то автор «Педагогіки дидактики» поділяв досягнення цієї мети. Зокрема, це завдання найбільш ефективно реалізується у процесі викладання рідної мови. Цьому питанню А. Волошин приділяв особливу увагу, оскільки у мові вчений слушно вбачав ґрунт для національної атрибуції того чи іншого народу, у т.ч. й українського. Тут мають місце два найважливіші прояви: а/ індивідуаль-

2 Волошин А. Педагогіка і дидактика для учительських семінарій. - Цитована праця. - С. 19.

3 Волошин А. О письменном языци подкарпатских русинов.- Ужгород, 1921.- С. 8-9; див.: Юсип Ю.В. Августин Волошин і мовна дискусія 20-х років ХХ ст. //Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні..- Ужгород, 1993.-С. 338 - 342.

ний, б/ колективний. При цьому А. Волошин віддавав перевагу індивідуальному вихованню, оскільки його наслідки «суворо залежать від вихователя». Це стосується й таких навчально-виховних інституцій, як сиротинець, тобто школа-інтернат. За його переконанням, «найкраще процвітають виховні інститути в Англії». У сиротинцях необхідно залучати до виховання дітей переважно жінок, бо ж вони - в екстраординарних умовах - краще, ніж чоловіки, розуміються на характерних підступах до вихованців та «мають до них тепле почуття і материнське серце».

Аналіз педагогічних праць Августина Волошина показує, що в його особі педагогічна наука мала і вмілого методиста. Вже на початку 20-х років він розробив цілісну систему поглядів на проблемні питання з прикладної методики, загальної дидактики тощо.⁴ Вчений розрізняв домінантні відмінності між трьома частинами, що складають загальну дидактику й націлюють вихователя на вимоги конкретного змісту: що вчити, як вчити, яким чином забезпечити шкільну дисципліну. «Учити значить,- підкреслює А. Волошин,- подати нове пізнання», щоб воно сталося власністю душі учня. Бо ж «школа надає таку науку, котра служить цілям виховання». З цього концептуально важливого погляду постають особливі завдання саме перед школою. Таких завдань - сім: 1/ розвивати тілесну силу плеканям і добрих забав і спорту; 2/ охороняти й розвивати здоровя смислових органів; 3/ подати знання; 4/ розвивати порозуміння законів і краси природи; 5/ вказати розвиток народного мистецтва з метою його порозуміння та сприйняття; 6/ підготовка учнів до дітських життєвих обставин, передусім любов до праці; 7/ довести учнів до співжиття.

А. Волошин надавав особистості вчителя, його педагогічній майстерності в навчальному процесі, як вже підкреслювалося вище, надзвичайну роль. Він поділяв погляди німецького вченого Ернста Лінде, який стверджував: «Метода вчителя лише тоді має силу, а навчання тоді буде артистичне, коли вчитель є артистом, коли в навчання вкладе свою життєву особистість». Без сумніву, в успіхах учнів загрунтована нейтомна, часом непримітна праця вчителя. Його знання, любов до дітей і вміння пробудити в них інтерес до пізнання нового, відкриття незвіданого. Головна тут думка А. Волошина полягає в тому праґненні, яке свого часу сформулював німецький філософ І. Кант /1724 - 1804/: «Відкривати людське в людині - ось вирішальне завдання вчителя». Безумовно, що праці уславлених німецьких мислителів Гегеля, Фіхте та Канта були добре відомі автору праці «Педагогіка і дидактика». Завершуючи її розгляд, наголосимо: на сторінках цієї винятково важливої праці в усій педагогічній спадщині А. Волошина суттєве місце відведено методиці викладання різних наук, у т.ч. рідної мови, теології, історії, географії, краєзнавства, науки про числа /математики/ фізики, науки сільського господарства, малювання, співу, гімнастики тощо. Ми переконані: перевидання «Педагогіки і дидактики» давно на часі.

4 Див.: Маркус В. Августин Волошин // Енциклопедія українознавства. - 1995.- Т.1.- С. 315; Дем'ян Г. Августин Волошин // Таланти Бойківщини.- Львів, 1991; Гомоннай В. Антологія педагогічної думки Закарпаття /XIX-XX ст./. - Ужгород, 1992; Вегеш М., Задорожний В. Велич і трагедія Карпатської України.- Ужгород, 1993; Грэнджа-Лонський В. Сногади. Листи // Тюри.-Т.Х.- Ваншінгтон, 1988; Балета Ю. Культурно-освітня діяльність А. Волошина // Сучасно-політичні відносини на Закарпатті в 20 - 30 рр. ХХ ст. - Ужгород, 1992; Чунка Н. Августин Волошин і питання української мови на Закарпатті // Від наукового т-ва ім. Т. Шевченка до УРУ - Пряшів, 1991.

Перу Августина Волошина належить ще одна праця, яку дослідники оминули своєю увагою. Ми робимо спробу ввести її, таким чином, у науковий вжиток. Мовиться про змістовну брошуро «О соціальному вихованні», що побачила світ 1924 року невдовзі опісля видання «Педагогики і дидактики». Її автор дає короткий огляд еволюції соціалізму, слушно відзначивши, що людське суспільство зазнає поступових змін, які зумовлюють різні ступені культурного середовища. За словами дослідника, «християнська культура розбила і розбиває інститути рабства, нерівності і несправедливості».⁵ Роль соціального виховання поєднується з метою - «ширити культуру, понести світло знання і хотіння доброго в усі куточки людського життя».⁶

Соціальну педагогіку А. Волошина простежує у двох напрямках: а/ позитивістському та б/ ідеалістичному; на його думку, соціальна педагогіка заснована на моралі, освіченості, а звідси - «вихованням волі». Цікаве визначення соціалістичної ідеї знаходимо у праці А. Волошина, який розглядає її як «ідею суспільної солідарності». Все це засвідчує той факт, що йому були близькі, зрозумілі позиції Сен-Сімона, Комта, Традендорфа, Гілла. Зовсім інша справа, як ці соціалістичні ідеї зазнали цілковитої деформації під орудою Й. Сталіна /1879-1953/, його попередників і наступників, коли було упосліджено все людське, знецінене навіть поняття «соціус», що у перекладі з латинської мови означає «товариш», а натомість у пошані були інші величини, зокрема, жорстокість, ненависть, немилосердність до людини.

Як у попередній книжці «Педагогіка і дидактика», так і в брошурі «О соціальному вихованні» багато місяця відведено вихованню дітей в умовах школи. У школі процес виховання повинен опиратися на власні інтереси батьків, які теж прагматично зацікавлені, аби їхні діти здобули грамоту. Однак школа повинна мати самоуправління, що означає також «свого роду автономію для учнів».⁷ У цьому контексті заслуговує додаткового аналізу розділ «Наука о дітині». Як підкреслює А. Волошин, соціальна педагогіка спричиняє подвійний вплив на виховання, тобто в теоретичному й практичному ключі. Скажімо, виховний процес має одні особливості в сільському, інші - у міському середовищі, де наявні ширші можливості для пізнання світу, ніж у селі. А. Волошин як педагог - гуманіст, який черпав своє розуміння доброти і любові до людини у рядках Святого Письма, а також у творах Коменського, Песталоцці, Гердера, Гете, Руссо, Шекспіра, Шевченка, Толстого, був глибоко перевонаний: всі чинники виховання повинні бути пройняті «ідеєю людської солідарності», значить і любов'ю до ближнього». Хто знає, либонь, звідси випливає чітка від'ємна позиція А. Волошина щодо використання у виховному процесі «тілесної карі». На його думку, «тілесна кара в школі шкодить і учневі, і учителеві. Шкодить учителеві, бо зменшує любов та пошану до нього. Ніяка кара не повинна нищити моральної гідності людини».⁸

Багато праць А. Волошина несуть на собі печать християнської моралі. Але всюди вона трактується не тільки з огляду на певну релігійну спрямованість розповіді, але й з погляду на гуманістичне розуміння її предмету. Такий висновок напрошується і при оцінці такої Волошинової книжечки, як «Методика» /Ужгород, 1935/. Тут міститься, зокрема, розділ «Методика науки віри», в якому ставиться мета вивчення іс-

5 Волошин А. О соціальному вихованні. - Ужгород, 1924. - С. 5.

6 Волошин А. О соціальному вихованні. - Цит. праця. - С. 52.

7 Волошин А. О соціальному вихованні. - Цит. праця. - С. 50.

8 Волошин А. Педагогіка і дидактика. - Цит. праця. - С. 72.

тини віри, а також, щоб «довести учнів до визнавання християнської віри не лише устами, але й серцем».⁹

А хіба випадкова бесіда автора «Методики» про педагогіку, що висвітлює статеві відносини, статеве виховання підростаючого покоління?
Звісна річ, не з усіма його рекомендаціями можна погоджуватися сьогодні, але у свій час вони сприймалися справедливо як «універсальні поради». Педагогіка статевого виховання молоді як проблема була вперше в Закарпатті покладена саме А. Волошином на конкретну наукову основу, хоч певні застереження щодо підступів до з'ясування окремих питань у світлі нинішніх оцінок мають місце.¹⁰ Вони зумовлені насамперед тим, що А. Волошин окремий цикл питань висвітлював у рамках так званого гармонійного виховання статевих відносин, грунтуючись на постулатах богословської науки. Проте його загальні твердження суттєво не розходяться з тогочасною педагогічною думкою визначних вчених з європейських країн /Англія, Німеччина, Франція, Італія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Росія, Польща, Україна/. Особливо впадають в око типологічні зіставлення з доробком А. Коменського та Ф. Ферстера. Стержневим є висновок Волошина про те, «щоби духовне» я «одиниці запанувало над тілесним».¹¹ Отже, А. Волошин вже в 20 - 30 - ті рр. порушував складні питання соціальної педагогіки і, не оминаючи «гострих кутів», розв'язував поставлені ним завдання на рівні вимог своєї доби. Низка його характеристик у рекомендаційному плані не втратила актуального звучання і для сучасного читача.

Новим кроком у науковому набутку А. Волошина стала поява книжки «Педагогічна психологія» /Ужгород, 1933/. На правах рукопису ця праця у 1935 році розповсюджувалася як окреме видання з ціною 25 чеських корун.

А. Волошин приділяв першорядне значення психологічним студіям, оскільки «психологія є тою науковою, яка описує та виясняє духовні явища»; в її завдання входить «опис і пояснення процесів та явищ, що відбуваються в людській душі. Отже, вона вивчає саму людину». Сутність такої позиції пов'язується з давньогрецькою філософією. Адже ще Сократ закликав: «пізнай самого себе».

Автор «Педагогічної психології» робив вододіл між загальною та диференціальною психологією, бо ж «психологію не може інтересувати тільки те, що є в душах загальне, але й те, що є ріжне».¹² А звідси - залежність: справжній вчитель, власне, вихователь тільки тоді, коли він - психолог. Від цієї залежності постасе успіх, як результат діяльності педагога. На сторінках цього монографічного дослідження розкрито десятки питань. Серед них чотири «типи пам'яті»: 1/ візуальний, 2/ акустичний, 3/ моторичний, 4/ мішаний. Щодо вивчення процесу розвитку, тобто «розвивання пам'яті» в дітей, він відзначав, що одним із перших експериментально досліджував це питання московський педагог А. Нечаєв.¹³ Щоправда, А. Волошин не копіює свого сучасника із Росії, а仁ше - дає своє трактування проблеми. Закарпатський вчений вважав, що «найголовнішим засобом розвивання пам'яті «є метод звичайного» повторення матеріалу. Особливо «цінною творчою силою нашої душі» є фантазія, у т.ч. фантазія дитини. Свого часу французький психолог -

9 Волошин А. Методика. - Ужгород, 1935. - С. 25.

10 Гоца Е. Турянця В. Августин Волошин про статеве виховання молоді // Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Івана Панькевича. - Ужгород, 1992. - С. 271 - 274.

11 Волошин А. Методика. - Цит. праця. - С. 41.

12 Волошин А. Педагогічна психологія.. - Ужгород, 1933. - С.5.

13 Нечаєв А. Руководство к экспериментально- психологическому исследованию детей.. - Москва, 1925.

педагог Альфред Бінет розрізняв чотири типи уявлення: 1/ описуючий, 2/ чуттєвий, 3/ толкуючий /філософічний/, 4/ ерудичний.¹⁴ А. Волошин поділяє думку німецького вченого А. Меймана,¹⁵ який характеризував «добрю фантазію», як а/ живу, б/ багату, в/ оригінальну.

Почуття людини А. Волошин розкриває у двох іностасях: почуття смислові та духовні. Ведучи бесіду про «розвивання естетичних почувань», він наголошує: виховання естетичного смаку до 10 - ого року життя дитини має лише підготовляючий характер... По 10-ому р. можна вже науково /підкреслення наше - автор/ приготовляти учня до критичної інтуїції». До речі, у виданні 1935 року, яке чітко різиться від попереднього очевидним дотриманням норми української літературної мови, є різночитання, доповнення, окремі нові спостереження. І водночас в обох виданнях містяться аргументовані формулювання, скажімо: «шкільца наука при кожній нагоді повинна повзбуджувати любов до правди і витворювати в душах учнів добре ідеали». Чимало тематичних питань, досліджуваних на сторінках «Педагогічної психології», розкрито у науково - популярній площині. Однак, це не завадило авторові «Педагогічної психології» використати десятки наукових джерел різними мовами /українська, російська, чеська, німецька, угорська/, що належали перу українських, німецьких, чеських, словацьких, французьких, англійських, угорських і російських вчених. З-поміж найбільш відомих імен наземо такі, як С. Русова, Я. Ярема, Й..Гендріх, В. Штерн, К. Бюлер, О. Кульпє, В. Вунд, Е. Лінде, П. Янет, А. Вінет, Е. Клапереде, В. Данталл, А. Нечась, Л. Виготський, О. Вільмани, А. Мейманн, Г. Гофдінг, Ф. Шмідт та ін. Корпус використаних наукових одиниць, не в останню чергу, стверджує той факт, що А. Волошин був добре обізнаний з найновішими досягненнями у царині педагогічної думки другої половини XIX - першої половини ХХ ст. Тому й не дивно, що «Педагогічна психологія» користувалася значним попитом, власне, вона стала настількою книжкою для закарпатських освітян. Це відноситься і до інших праць Волошина, зокрема: «Дидактика» /Ужгород, 1932/ та «Логіка» /Ужгород, 1935/. Як відомо, А. Волошин написав «Дидактику» у двох частинах, які розповсюджувалися «на правах рукопису» накладом педагогічного товариства Підкарпатської Русі. На жаль, нам не вдалося розшукати перший випуск; ми мали в розпорядженні тільки другу частину цієї цікаво задуманої праці. Вона містила два розділи: а/ загальна дидактика; б/ школа й вчитель.¹⁶

Як перший, так і другий розділ, у свою чергу, членується на конкретизовані підрозділи, в яких лаконічно мовиться про роль навчального плану в державній школі, розкладу годин, екскурсій, шкільних свят, театру, виховання естетичного смаку, почуттів патріотизму /«вихова народного духу в школі»/, а також релігійного життя. У другому розділі «Школа й учитель» стисло розглядаються форми виховання дітей, власне, умови виховання молоді у світлі наукових зasad. Автор не оминув свою увагою і питання педагогічного уміння, такту вчителя або вчительки проводити заняття з хлопцями чи дівчатами у нижчих і вищих класах, розвитку слухняності у дітей, що має три фази /безпосередня сугестія, посередня сугестія та автосугестія/. Мовиться також про вміння вчителя або вчительки використовувати накази, заборони, поради, попередження у стінах школи, здійснювати нагляд, оскільки без нагляд-

14 Волошин А. Педагогічна психологія. - Ужгород, 1935. - С.34.

15 Mehlmann A. Intelligenz und Wille - Berlin, 1920; vgl.: Vetter A. Die Erlebnisbedeutung der Phantasie /1949/; Ewert O. Phantasie // Padagogisches Lexikon. Hrsg. von H.-H. Groothoff, M. Stallmann. - Stuttgart, Berlin, 1965.-S. 707-708.

16 Волошин А. Дидактика. - Ч. 2. - Ужгород, 1932.

ду дитина «може причинити ї собі і другим велику матеріальну або моральну шкоду». У цьому зв'язку заслуговує ширшої оцінки параграф 21, в якому А. Волошин велими аргументовано обстоює слухність тези, висловленої ще в 1896 року німецьким педагогом Ернстом Лінде на сторінках книжки «Особиста педагогіка». Дозволимо собі ще раз процитувати слова Е. Лінде - А. Волошина: «Методика вчителя лише тоді має силу, а навчання тоді буде артистичне, коли учитель є артист, коли в навчання вкладе свою живу особистість. Особистість є там, де знання з'єднується з почуттям. Зимний, байдужий чоловік не може бути добрим учителем, хоч би й як держався правил дидактики».¹⁷

Окремі питання з дидактики знайшли своє подальше розкриття у наступній книжці, що з'явилася під назвою «Логіка» 1935 року і є результатом співпраці: її написав А. Волошин, а переробив Андрій Алисськевич, відомий діяч на теренах освіти в Перемишлі та, у першу чергу, в Закарпатті, як директор усталеної української класичної гімназії в Берегові.¹⁸ Вже з перших сторінок цієї праці панорамно закроєна бесіда про сутність питання: «Що то значить «учитися», а що значить «учити»? Отже, «учитися» значить: лучити нові зображення /відомості/ з давніми в одну перозривлу цілість, в нові асоціативні ряди дорогою аперцепції». З іншого боку, «учити» значить: подавати другим нове знання, нові зображення так, щоби сталися їх душевною власностею, а то дорогою аперцепції, ваги і зацікавлення /розбудження душевного, всестороннього інтересу/. Школа подає таку науку, яка служить цілям раціонального виховання».¹⁹ Таким чином, логіка, за визначенням Волошина, - це наука про «правила справного думання». Автор дає класифікацію цього впливового об'єкту, поділяючи логіку на загальну /або елементарну/ та систематичну /методологія/. Ось кілька визначень у пов'язі з предметом логіки як науки, без якої процес виховання та навчання - невіддільний. «Логіка або наука правильного думання /мислення/ ... не учила нас правильно думати, так само як граматика не учила нас говорити, але як підручник душевної гімнастики подає нам закони правильного думання, котрих знання єсть кожному образованному чоловікові, а тим більше учителеві потрібне, щоби вмів доказувати або провірювати правдивість своїх і чужих сусідів, поглядів і тверджень, щоби учився обережності, критичності в думаню». А. Волошин дійшов правильного висновку: «Правила справного думання подає окрема наука, котра називається логікою, а для доброго учителя є приготовленням, введенням до дидактики, себто до науки о засадах і способах навчання». Вчений докладно висвітлює сенс кожного питання, яке розкриває так зване «творення понять» /конкретних, збірних, матеріальних, абстрактних, надуманих, уявних у свідомості учнів завдяки а/ відновленню, тобто репродукції, б/ абстракції, г/ синтезу, д/ комбінації основних конститutивних прикмет/. Адже дитина /учень/, власне, на відміну від дорослої людини тільки тоді «творитиме логічні поняття», якщо матиме «уяву, відомості про даний предмет».

Особливо чіткі дефініції неоднакових систематичних проявів містяться у розділі «Методологія», де розглянуті об'єктивні й суб'єктивні докази, а також індукція, дедукція, аналогія, гіпотеза, класифікація наук, історія логіки тощо. А. Волошин панорамо описав основоположні принципи логіки, розроблені Сократом /469-399/, Платоном

17 Волошин А. Дидактика. - Цит. праця. - С. 34.

18 Волошин А. Логіка. - Зложив Августин Волошин. Переробив Андрій Алисськевич - Ужгород, 1935; пор.: Зведомлення руської держ. реальної гімназії в Берегасі /Берегово/ на 1920-21 учебний год. Зладив Андрій Алисськевич. - Ужгород, 1921.

19 Волошин А. Логіка. - Цит. праця. - С. 13.

/427-347/, Арістотелем /384-322/. Він увиразив здобутки людської цивілізації в добу Відродження, надбання в галузі природничих наук /математика, астрономія, фізика/, що пов'язуються з іменами Коперника, Галілея, Келлера, Ломоносова, Лейбніца, Декарта, Бекона, Спенсера, Больцано, Гумбольдта, Вундта, Комте; з такими мислителями, як Вольтер, Гегель, Фіхте, Кант, Гердер. Автор історії педагогіки для учительських семінарій²⁰ вів широку пропаганду спадщини Я. Коменського, Й. Песталоцці, Й. Герберта, Ф. Фребеля, Ж.Ж. Руссо, Е. Роттердамського, М. Монтеня, Г. Манна, Д. Локке, а також Гете, Шіллера, Толстого, Ушинського. А. Волошин високо оцінював заслуги Володимира Соловйова /1853-1900/, творця вершинної філософської думки Росії, ім'я якого кровними узами невіддільне від України. Адже його рідним дідусем по материнській лінії був всесвітньовідомий український філософ Григорій Сковорода /1722-1794/.

Цікава деталь: на думку А. Волошина, особливості доби дохристиянської педагогіки добре узгоджуються із ілюстраціями історії виховання, що мала місце в Греції, Римі, Китаї та Ізраїлі. Бо ж вже у дохристиянський період існувало поняття «народна школа», в якій учителья поважали, як батька. Серед тих, хто найбільше прилучився до розвитку педагогіки як науки виховання, Августин Волошин називає Гоме-ра, Піфагора, Сократа, Платона, Арістотеля, Ціцерона, Квінтіліана. Витоки християнського виховання припадають на роки життя Ісуса Христа /7 в. до н.е - 30/, який «просвітив», за словами дослідника, «своїм приміром і своєю наукою людський рід і позначив нову ціль і нові серодники для виховання, будучи при цьому правдивим вихователем». Закарпатський педагог слушно робив вододіл між позитивними й від'ємними рисами щодо процесу виховання в середні віки, коли дітей навчали у стінах університетських центрів у Парижі, Празі, Відні, Болоньї тощо. А. Волошин здійснює заслуги Лютера, Цвінглі, Тро-дендорфа, Штурма, підкреслює цілісність «течії реалізму в педагогіці» з проекцією на роздуми Монтеня, Бекона, Декарта, яким вдалося на практиці застосувати «методи обсервації, експериментів досліджування». Осібну характеристику подає А. Волошин, коли мовиться про значення педагогічної праці Я. Коменського, якому належить «новий напрям» у шкільному ділі. Український вчений обґрунтовано стверджує, що славетний син чеського народу поєднав «наукову освіту» з «моральним та й релігійним вихованням». За оцінкою А. Волошина, жоден педагог не мав таких значних заслуг у справі виховання й шкільної науки, як Я. Коменський.

З багатої спадщини Д. Локке та Ж.Ж. Руссо автор «Короткої історії педагогіки» виділив дві праці: «Гадки про виховання дітей» та «Еміль, або про виховання». А. Волошину імпонувала особливо теза французького гуманіста Ж.Ж. Руссо з його твору «Еміль, або про виховання», що вперше побачив світ 1762 року: «Чоловік родиться на світ слабим, і виховання має йому все додати /розрядка - М.З./. Вихователь повинен вислідити натуру дитини і oddaliti все, щоби могло шкодливо впливати, т.е. має обороняти серце дитини од злого» /негативне виховання/. І далі: «Чинниками виховання суть: природа і люде. Природа учиць нас, як розвивати наші внутрішні сили і органи»²¹. Поділяючи висновок Ж.Ж. Руссо про те, що «виховання має бути природнім», А. Волошин водночас посилився на висловлювання Вольтера, закроюючи аргументовану бесіду про досягнення французьких педагогів загалом. Він зупиня-

20 Волошин А. Коротка історія педагогіки для учительських семінарій. - Ужгород, 1923 /друге видання - Ужгород, 1931/.

21 Волошин А. Коротка історія педагогіки.- Цит. праця.- С. 36.

ється на теорії позитивізму Августа Комта /1798-1859/, Альфреда Фуйе /1838-1912/, Йосипа Жекато /1770-1840/, Фелікса Дюпаклу /1802-1878/, Альфреда Біне /1857-1911/. Слід зауважити: А. Волошин переважно описав цінність теоретичної розробки аналітичного методу в процесі вивчення іноземних мов, зокрема, шляхом писання та читання чужеземного тексту, у першу чергу, художньої літератури. Тому й не дивно, що в його центрі уваги постійно були естетичні цінності у рамках надбань таких художників слова, як Т. Шевченко, Л. Толстой, П. Куліш, Ф. Шіллер, О. Духнович та ін. Звісна річ, естетичні критерії передусім вагомі у пов'язі з передшкільною педагогікою, засновником якої А. Волошин вважав автора праці «Виховання Людини» /1826/ Фрідріха Фребеля.

Августин Волошин упродовж усієї багаторічної педагогічної діяльності приділяв чільну увагу питанням удосконалення навчального процесу. Для вченого це була комплексна проблема, концепція якої полягала в реалізації цілої низки завдань у двох напрямках: а/ процес навчання - основний шлях опанування основ наук та інтелектуального розвитку учнів; б/ навчання й освіта, що спричиняють формування та виховання особистості школяра. Він тлумачив поняття «навчання», власне, як фактор такої діяльності, що схематично відображає її шлях «від учителя до учня». Щоправда, інший чинник - «учніння» - передбачає пасампред активну працю з боку учня. Отже, навчання означає, за формулюванням А. Волошина, подати нове пізнання, аби воно стало власністю внутрішнього світу школяра. А звідси - «школа подає таку науку, котра служить цілям виховання». Знання - це продукт і діяльності пам'яті, сприйняття, мислення, уяви, уваги та інших психічних процесів, які складають домінанту розумової діяльності людини. З цього випливає той факт, що знання можуть бути засвоєні саме в результаті розумової активності людини /дитини, школяра/. Таким чином, навчання - це активний процес, у першу чергу, з боку вчителя, якому слід домагатися не лише формальної передачі знань своїм вихованцям, але й формувати в них уміння самостійно здобувати ілюстративні свідчення. А. Волошин розумів навчання як прояв творчої праці вчителя зі школярами. Іншими словами, навчання /як і виховання/ передбачає тісну взаємодію між учителем і учнем. Педагог дійшов висновку, сутність якого не втратила своєї дидактичної значимості й сьогодні: праця вчителя повинна бути мистецтвом.²² А. Волошин обстоював принципи психологічних підступів з боку вчителя, увиразнював важливість «інтуїції» того, хто навчає. Він розглядав фізичний розвиток дитини в органічній єдності з її психічною еволюцією; чим вищий рівень зрілості організму, тим успішніше навчається дитина. Поза навчанням її психічний розвій зримо застігнє. Тому навчання в його найрізноманітніших виявах постас вирішальним чинником для становлення основних видів психічної діяльності, у т.ч. пам'яті, мислення, мовлення, уяви, рецепції тощо. Концептуальний наголос вченого позначений тим, що навчання у сполучі з вихованням /трудовим, естетичним, релігійним/ активно сприяє розвиткові школярів. Успіх залежить у значайній мірі від діяльності вчителя. Мовиться про його мистецтво працювати, комунікативні підходи, загальну обдарованість і відданість справі школицтва. Тут мають місце і прагматичні потреби в поширенні знань, і почуття відповідальності та обов'язку. А. Волошин акцентує: необхідно розвивати - на рівні виникнення пізнавальних зацікавлень - в школярів передусім позитивні мотиви, а від'ємні - усувати. При цьому варто пам'ятати: ці мотиви - динамічне явище; воно змінюється, підпадає під впливи, набуває видозміни в залежності від багатьох обставин як об'єктивних, так і суб'єктивних. До

22 Волошин А. Педагогіка і дидактика.- Цит. праця.. С. 81.

речі, ці зміні відбуваються у глибинних каналах внутрішньої структури особистості, на яку спрямлюють вплив зовнішні фактори, пов'язані з життєдіяльністю школяра. На передньому плані - спільність фону співпраці вчителя і учня. Либо нь, тому А. Волошин надавав такого велико-го значення належній розробці навчальних програм, в яких закладений увесь обсяг змісту освіти й виховання. До навчальних планів повинні додаватися й методичні рекомендації, що зобов'язують зважати на природній розвиток школяра: а/ вік дитини; б/ конкретику вікової характеристики; в/ аналіз рецептивних можливостей учня тощо. Заслугову-ють на увагу й такі поради Августина Волошина- педагога: складаючи план роботи, вчителю рекомендується враховувати специфіку кожного уроку, що має, у свою чергу, завершену цілісність від його початку до закінчення. А завдання полягає в тому, щоб охопити весь матеріал у логічній послідовності від легкого до складного.

З-поміж дидактичних міркувань А. Волошина виділяємо три структурні компоненти, що належать до визначальних у навчальному процесі: 1/ конкретизована позиція вчителя і її рецепція з боку учнів на рівні пізнавального завдання; 2/ пізнання навчального предмету в широкому розумінні слова; 3/ системність навчання чи виховання. Звідси вимальовується вимога до вчителя - ретельно дотримуватися дидактичних принципів, зasad навчання й виховання. Скажімо, А. Волошин підкреслював слушність правила, сформульованого ще Я. Коменським: «Наочність - золоте правило дидактики». Або ж форма викладу матеріалу. Кожна розповідь вчителя повинна спрямлювати емоційний вплив на дітей, викликати живе захоплення подією чи явищем. Приміром, оповідка біографії Тараса Шевченка, характеристика образів Миколи Джері, Ка-терини, Мавки, Чіпки, Тараса Бульби тощо; декламування відповідно дібраного тексту зі Святого Письма, твору улюблених письменників /Шевченко, Леся Україна/, народних пісень, казок - все це належить до арсенальних засобів вчителя. Загалом навчальні предмети добре і краще засвоюються, якщо застосовувати так звану показову форму подачі про-грамового матеріалу. Варто згадати у цьому контексті різні моделі, ма-люлки, взірці народних вишивок, образи, зразкове читання, майстернє декламування, вміле рисування на дошці, вправи для пам'яті /співо-мовки, скоромовки, загадки тощо/. Успіх вчителя залежить у значній мірі від того, чи зрозумілій учням пропонований матеріал на рівні за-галальної рецепції, чи має він також практичну значимість. А для цього потрібна передумова, згідно якої вчитель бездоганно володіє навчаль-ним предметом, знає і враховує психологічний розвиток школярів, має багатий образний, словесний арсенал. Завдяки цій визначальній переду-мові вчитель спроможний вести учнів, за словами Августина Волошина, «до нового пізнання». При такій ситуації школяр здобуває практику са-мостійно мислити, чітко й однозначно формувати та висловлювати певні думки, привчаючись до об'єктивного володіння обставинами.

Августин Волошин був одним із перших в Україні, хто аналізував ме-тоди навчання й виховання у світлі теоретичних положень Коменсько-го, Песталоцці, Герберта й Фребеля, підкреслював першочергову важ-освіти, сутність розумової праці та її значимість у справі виховання. Тільки те навчання епозитивним, яке виховує. Звідси - органічна сполу-ка між навчанням і вихованням, що постає основною домінантною в сис-темі концепції Августина Волошина як педагога.

Видатний український вчений А. Волошин, розробляючи методику навчання й виховання, стверджував загальнолюдські ідеали, що сприя-ють утвердженню високої моралі у суспільстві, житті кожного громадя-нина, духовні устремління якого пов'язуються із свідомим служінням справі рідного народу, а відтак - і загальнолюдського поступу й прогресу.

НОВЕ ІМ'Я В ЛИКУ СВЯТИХ

У Пряшеві канонізовано святого Ростислава

Майже кожного володаря, який завів християнство у своїй країні, церква пізніше залучила до лiku святих, тобто тих, які після земної смерті завдяки праведному життю, благородним вчинкам і стражданням за християнську віру потрапили прямо в небо, оминаючи чистилище і стали поряд Ісуса Христа, Діви Марії, апостолів, євангелістів та інших святих. В Україні це – св. Володимир, в Угорщині – св. Стефан і т.п. Великоморавського князя Ростислава, який першим запровадив християнство у своїй країні, було удостоєно цієї честі лише після 1.100 років. Місцем його канонізації став Православний кафедральний храм св. Олександра Невського у Пряшеві, а відбулася ця історична подія 29 жовтня 1994 р. Це – перша канонізація святого не лише в історії Пряшева, але й в історії цілої Словаччини, тому ця подія заслуговує на ширше освітлення.

Канонізація св. Ростислава відбулася на підставі рішення Священного Синоду списковій Православної церкви Чеських земель та Словаччини з 19 липня 1994 р. Правда, процес підготовки до канонізації тривав понад два роки. На Восьмому соборі Православної церкви, який відбувся у Пряшеві 11-12 грудня 1992 р. було призначено канонізаційну комісію, яка вивчила всі доступні матеріали, пов'язані з життям св. Ростислава та його історичною місією. Комісія виходила, в першу чергу, з великої пошани до його особи, яку надають йому історики та весь православний світ.

Будучи князем Великоморавської держави /846-870/, Ростислав вирішив охрестити населення своєї країни, яке до того часу було поганськими. Сам він вже раніше прийняв християнство з рук духовних,

що прибули у Моравію з півдня або сходу Європи. При хрещенні прийняв ім'я великомученика Крісцента, що в перекладі значить Ростислав. Правда, ані він, ані його народ не розумів ні грецької, ні латинської мови, якою Слово Боже проповідували тодішні місіонери. Тому він звернувся до римського папи Миколи I з проханням вислати у Велику Моравію місіонерів, які б проповідували слово Боже не чужою, а зрозумілою простому народові слов'янською мовою. Папа римський не задовільнив прохання Ростислава, мабуть, тому, що в тому часі лише три мови вважалися достойними прославляти Бога: еврейська, грецька та латинська.

Не одержавши відповіді з Рима, князь Ростислав у 862 р. наравив нове посольство, на цей раз до візантійського цісаря Михайла III з отаким проханням, засвідченим у «Житії св. Костянтина»: **ЛЮДЕМЬ НАШИМЬ ПОГАНЬСТВА СЯ ОТВРГШИМЬ И ПО ХРИСТИЯНСКОМУ ЗАКОНУ СЯ ДРЪЖАШИМЬ, УЧИТЕЛЯ НЕ ИМАМЬ ТАКОВАГО ИЖЕ ВЫ НЫ ВЪ СВОЙ ЯЗЫК ИСТИЮ ВІРУ ХРИСТИЯНСКУ СКАЗАЛ... ТО ПОШЛИ НАМЬ, ВЛА-**

ДЫКО, СПИСКОПА И УЧИТЕЛЯ
ТАКОВАГО, ОТЬ ВАС БО НА ВСЯ
СТРАНЫ ВСЕГДА ДОБРЫЙ ЗА-
КОН ИСХОДИТЬ.»

В «Житії св. Мефодія» лист Ростислава доповнено ще таким додатком: «Прибуло до нас багато учителів-християн з Волохії, Греції й Німеччини, які нас по-різному учатъ. Однак ми, слов'яни – народ простий і не маємо нікого хто би нас правді по-нашому повчив». /Переклад на сучасну мову/.

Михайло III, в порозумінні з константинопольським патріархом Фотієм вислав у Моравію солунських братів Кирила /826-869/ і Мефодія /815-885/, які добре володіли слов'янською мовою і мали неабиякий досвід у поширюванні християнства. Вони у 863 р. розпочали свою місійну діяльність, згідно з твердженням деяких істориків спочатку на Закарпатті /тобто і на нашій Пряшівщині/, а потім у Великій Моравії. Ця діяльність була терпіям в оці не лише для пімців, які прагнули оволодіти Великою Моравією, але й для римського престолу, який в той час у слов'янській мові вбачав недопустиму схизму і теж прагнув покатоличити їх латинською мовою.

Князь Ростислав всебічно підтримував місію Кирила і Мефодія, які зверталися до людей його країни зрозумілою ім мовою. Ще у Солуні вони створили слов'янський алфавіт і з грецької на слов'янську мову переклали Святе Письмо, Літургію й інші церковні книги та молитви. Прийнявши християнство, Ростислав почав послідовно дотримувати Божі заповіді. Свою княжу палату він перетворив у храм. Заснував школу для молодих хлопців, чим поклав основи освіти у Великій Моравії. Звільнив із в'язниці полонених, відмовився, від многоженства тощо.

Врешті-решт цей богоїйний князь став жертвою зради. Його племінник Святополк, князь Нітри, прагнучи стати володарем Великоморавської держави, спочатку хотів його отруїти, а коли це йому не

вдалося, підстути відав свого стрика німцям, які в кайданах доставили його в баварське місто Регенсбург, де його сам німецький король Людвік восени 870 р. засудив на кару смерті. Щоб ця кара була ще жорстокішою, Людвік велів Ростислава осліпити – гарячим залізом випалити йому очі і увергти до в'язниці. Отак великоморавський князь Ростислав умер мученицькою смертю за свій народ і християнську віру невідомо коли й невідомо де, правдоподібно, ще в тому ж 870 році.

Такою є історична правда, засвідчена тогочасними документами. Після смерті Ростислава кирило-мефодійські традиції у Великій Моравії /територія якої охоплювала і значну частину Словаччини/ занепали. Слов'янська мова повністю вийшла із вжитку і на кілька століть була замінена латинською та німецькою. Лише на території Закарпаття /включно Пряшівщини/ кирило-мефодійські традиції, а з ними і церковнослов'янська мова обряду, збереглися до наших днів. А головну заслугу в цьому має св. Ростислав, який запросив Кирила і Мефодія із Візантії в Центральну Європу.

Саме тому місцем канонізації св. Ростислава було обрано Пряшів.

А було це свято і справді урочисте, яке надовго запам'ятається не лише православним, але й усім громадянам міста.

У пряшівській канонізації св. Ростислава Патріархат Цариградської Православної церкви заступав митрополит австрійський Михаїл із Відня; Російську православну церкву – вікарій Московської єпархії Євгеній – єпископ вірійський; Польську православну церкву – архієпископ лоджський та познанський Симеон. В цьому великому святкуванні брали участь всі місцеві високі духовні сановники, а саме: архієпископ празький та митрополит Чеських земель і Словаччини Доротей, архиєпископ пряшівський Николай, єпископ михайлівський Іоан, єпископ оломоуць-

ко-брненський Христофор, канцлер Уряду Митрополитої ради Православної церкви у Словаччині проф. Мілан Герка, майже сто священиків, монахів, богословів та кілька тисяч православних прочан з цієї республіки та з-за кордону, які наперекір дощовій погоді під парасолями слідкували за процесом канонізації на моніторах, поставлених навколо храму. У канонізації брала участь і делегація Канцелярії президента Словаччини, очолювана Йозефом Веверкою, голова Окружного уряду у Пряшеві Олександр Дугас, заступник пряшівського приматора Владімір Беліш, ректор Університету ім. П.І. Шафарика проф. Лев Буковський та багато інших гостей. Шкода, що на таке велике свято не було запрошено представника Української православної церкви із Києва або хоч би із сусіднього Закарпаття, де традиції св. Кирила і Мафодія особливо сильні.

Урочистість розпочалася читанням офіційних грамот про канонізацію та посвяченням ікони св. Ростислава. Після посвячення ікона кафедральний хор під керівництвом Анни Дерев'янин заспівав новоскладений тропар св. Ростиславі такого змісту:

*«Первий в князіх народа твоего,
Богом вдохновеный, возжелал еси
уклонитися от ідолослуженія, в
праві вірі поznати Бога живаго,
промышляющи о людях своїх. На
торжество віry призывах мудрия
учителі. Їже открыша многоцін-
ную жемчужину вічных жизні.
Моравський княже Ростиславе, благо-
словен был еси святыми Кирилом і
Мефодієм, иже великую любов к на-
роду явиша, научив їх истиному бо-
гопочитанію. На сем камені віры
благочестивым житіем украсился
еси. И ныні в обителях Отца Небес-
ного молися о нас, да спасет души
наша.»*

Цей тропар прозвучав у святкуванні ще кілька разів. Урочисту літургію служили всі вищеназвані єпископи та вісім священиків, а супроводив її кафедральний хор.

Під час літургії проф. Павел Аlesh зачитав життепис св. Ростислава. Все це відбувалося дуже урочисто, в піднесеному настрої, достойному великої події.

Після літургії відбувся молебнь до св. Ростислава, в кінці якого крім митрополита празького Доротея виступили всі закордонні єпископи. Польський єпископ Симеон говорив українською мовою. Під час цілого святкування це було єдине слово виголошене по-українськи.

В неділю 30 жовтня цілий обряд канонізації св. Ростислава /дів з половиною години/ передала Кошицька студія Словацького телебачення на загальнодержавному каналі, так що за цим великом святом слідкувала ціла країна. В той же день вся церемонія канонізації була повторена в Кафедральному храмі св. Ростислава у столиці Моравії – Брно.

Канонізаційна комісія при співпраці празького митрополита Доротея та проф. Пряшівського Православного богословського факультету Павла Алеша з нагоди канонізації підготувала 46-сторінкову брошурну «Святий князь Ростислав» /чеською мовою з англійським резюме/, яка крім життепису великоморавського мученика містить і «Службу благовірному князю моравському Ростиславу» /церковнослов'янською та чеською мовами/. Броштуру надруковано в Греції, як «подарунок грецьких православних християн православним братам у Чехії та Словаччині». Там же надруковано кольорову репродукцію ікони св. Ростислава, яку одержав на пам'ять кожен учасник святкування /репродукуємо її на обкладинці/.

Канонізація у Пряшеві золотими літерами запишеться в історію християнства. Від 29 жовтня 1994 р. Православна церква має нового святого, святого Ростислава, свято якого – 28 жовтня співпадає з державним святом Чеської Республіки.

Микола Мушинка

Українська література
на сторінках часопису
"Січ"

У тридцятих роках нашого століття не можна собі уявити словацьке літературне життя без журналу «Елан». Словацький щомісячний часопис про літературу та мистецтво «Елан» виходив у 1930-1946 роках насамперед у Празі у видавництві Л. Мазача, від десятого річника — у Братиславі. Відповідальним редактором цього журналу був відомий словацький поет Ян Четек /псевдонім Смрек/. Часопис «Елан» об'єднував навколо себе якісничих словацьких письменників та діячів культури. Його мета — пропагувати словацьку літературу та мистецтво у себе вдома, але й за кордоном. У вступному слові до першого номера журналу Ян Смрек заявляє: «Ale i ked Elán nehlásá nijaký program, i ked nevydáva nijaký krvopotne vyobený manifest, jednako musí mať tiež svoj program — lotíž program pracovný. Formulujeme ho takto: zblížovať autora s obecenstvom, byť kompasom pre čitateľa, byť jeho informátorm v literatúre i v ostatných odvetviach umenia ako domáceho, tak i svetového.» На іншому місці того ж самого вступу говориться, що словацький письменник та художник має вважати «Елан» своїм журналом, свою трибуною, на сторінках якого може і має промовляти про все, що тривожить його розум, про всі свої проблеми, інтенції та потреби. Оцім самим «Елан» мав стати рушійною силою словацького літературно-художнього організму, допомагати творчості, усувати лєтаргію та депресію з літературного процесу на Словаччині. Само собою, за тим усім слід бачити Яна Смрека, його письменницький досвід, ерудованість, обізнаність з найновішими трендами тодішньої західноєвропейської культури. Дуже вдало це характеризує словацький письменник Штефан Жарі у своїх спогадах: «Smrek šmrcenutý Prahou a cez ňu aj vokusom sveta, /prinajme si, súčasne trochu ovplyvnený aj Rozpravami Aventinal/ vytvoril — čo do formátu, typov písma, lámania, ilustračných vložiek a iných grafických znakov — mešačník hodný hociktorého európskeho salónu i náročného kníhkupeckého pultu.» Не перебільшимо, коли скажемо, що

Словаць-
кий поет
Ян Смрек

мо, що Ян Смрек був редакцією журналу «Елан», його реколегією, але й, так би мовити, його фінансовою установою. Слов'aцький літературний критик Мілан Пішут отак характеризує роль і місце Яна Смрека у розвитку словацької літератури: «... Nepreferoval určitý umelecký smer, ale podstatne obohacoval slovenskú literatúru všeestrannosťou pohľadov na literatúru domá i v zahraničí. No dôležitý bol hlavne tým, že sústredoval väčšinu mladých autorov a kritikov. Tým otvoril novú etapu vo

Rita et al. • Human Pari-

Slovenské jubileum

152-1990-10-Scallop

Kolejny etap rozwijania się drzewa to rok 1-2 po siewie, kiedy roślina ma już wyraźne kąkoliki, ale nie jest jeszcze pełnopędna. W tym okresie należy zabezpieczyć ją przed mrozem i zimowymi warunkami, a także zabezpieczyć ją przed zwierzętami gospodarskimi.

Фрагмент статті, яка з'явилася у журналі «Елан» у 1939 році /№ 7-8/.

Ukrajinská literatúra v svetle súčasnosti

Such joined, overlapping, slightly bent, angular or
J-shaped and/or certain polychaetous forms
predominate. In addition, projective structures
develop, develop a more elaborate structure —
dendrogyrids, which are more robust, elongated,
fusiform, fine rounded processes, often
like numerous small tubercles.

Лінійні складки в промисловій та лінійні
індустриальні складки в промисловій та лінійні
індустриальні складки, які відносяться, зокрема
до складок, що використовуються в
виробництві та індустріальному обслуговуванні
підприємств та підприємств, які використовують
їх у своїх підприємствах та підприємствах, які
використовують їх у своїх підприємствах та підприємствах,
які використовують їх у своїх підприємствах та підприємствах,

X. rufipes) were pale; others were brownish.

Після зустрічі з міністрами він вже відмінив зустріч з кандидатом на посаду міністра фінансів та засновником компанії «Інтерес» Олександром Савченко. Але в Інтернет-магазині «УкрАзот» з'явився анонс зустрічі Олександра Савченка з міністрами фінансів та промисловості та з екс-прем'єром Віктором Януковичем.

decrease. Thus, the more intense the physical activity, the greater the reduction in fatality due to stroke.

Nemratoj preteris la vegetacioj de la insuloj estas precipe diversaj adaptacioj, kiel ekzemple la ĉeesto de specioj, kiuj ne troviĝas en aliaj partoj de la mondo. La insuloj havas multe pli da spaco kaj tial ili estas pli malprotektataj. Tamen ĝi estas ankaŭ pli malfacile atingataj kaj tial ĝi estas pli malplena. Tiu ĉi estas la ĉefaj kialoj, kial la insuloj havas tiajn specifajn vegetaciojn.

1980-1981: *Widening Opportunities*

Die Ergebnisse der Untersuchungen sind in Tabelle 1 zusammengefaßt. Die Ergebnisse zeigen, daß die Sauerstoffaufnahme der Proben mit zunehmender Temperatur abnimmt. Bei 100 °C ist die Sauerstoffaufnahme am größten. Bei 100 °C wird die Sauerstoffaufnahme auf 100% gesetzt. Bei 100 °C wird die Sauerstoffaufnahme auf 100% gesetzt. Bei 100 °C wird die Sauerstoffaufnahme auf 100% gesetzt.

Фрагмент статті Є. Маланюка, яку опублікував часопис «Елан».

vývine literatúry» /Ján Smrek: Krásna prostota, Tatran, Bratislava 1979. Doslov– Milan Pišút: Národný umelec Ján Smrek /život a dielo/. Aналізуючи журнал «Elan», не можна обминути й поетичну манеру Яна Смрека. Словачký litératuroznávatec Míloš Tomčík otak proponuje глянути на творчosť Jana Smreka: «Smrek sa totiž nepridržiaval krčovite poučiek alebo teoretických požiadaviek dobových básnických programov. V poézii vyjadroval svoje zažitky, svoje city i svoje nadšenie pre javy, ktoré zodpovedali jeho zmyslovému vnimaniu života. Ján Smrek je z generácie, ktorá sice prijímala tvorbu svojich predchodcov, ale ktorá zároveň pocitovala potrebu – a tento moment bol často v popredí – začleniť sa aj do nadnárodných prúdov a tendencií» /Ján Smrek: Preklady, Slovenský spisovatel, Bratislava 1978. Doslov: Miloš Tomčík: Smrekova prekladateľská tvorba/. Treba spravedliво viznatи, що діапазон літературного і мистецького заглиблення журналу «Елан» у європейську та світову літературу був набагато більший, але й виразніший, ніж у «Словенських поглядах», які редактував Штефан Крчмери. Ще одна характеристика творчості Яна Смрека, з якою у 1979 році прийшов словацький поет Войтех Мігалаїк у пислямові до видання «Ján Smrek: Bacardi a iné básne» /Slovenský spisovatel, Bratislava 1979/: «Hoci je Smrekova svetonázorová

pozícia idealistická, hoci sa proti ničivému náporu zla buri ako kresťanský humanista dokázal vo chvíľach, kedy sa rozhodovalo o budúcnosti Európy, vytvoriť jedinečné básne-protesty....

Нас зараз більше інтересує перша частина цієї цитати бо поповнене на-

частина цієї цитати, що поповнює на-
шу уяву про творчі пориви поета Яна
Смрека, і якою мірою це вплинуло на
профіль «Елану». Якою ж була даль-
ша доля цього журналу, коли масмо-
на думці, що у 1939 році редакція
журналу переходить у Братиславу?

«Елан» Яна Смрека зовсіг соої своєї покликання на розбурханіх хвилях другої світової війни і став органом Спілки словацьких письменників. Незабаром після Словацького національного повстання журнал було заборонено видавати, у січні 1946 року Ян Смрек поновив його видавання. Неменш цікавим було б простежити відбиття суспільно-політичних змін у творчості Яна Смрека, тим самим і у редакторській роботі над журналом.

«Elán». Slovenský literaturozna-
vec Vladimír Petrik пише: «Koniec
vojny a oslobodenie neznamenali návrat
starých čias, ako to Smrek pred pokladal.
Zmial ho nové prvky v živote spoloč-
nosti i literatúry. Prvý raz pocítil, že ho
doba, ženúca sa dopredu, odsúva na ved-
ľajšiu kolaj. V jeho poézii zazneli kaka-
fonické tóny smútka a rezignácie, citelne
aj v tomto výbere, aj vo veršoch uverej-
nených po roku 1945 v Eláne, Národných
novinách a inde. Určitý pocit osobnej
roztrpenosti /Len s ťažkosťami sa
mu podarilo v nových pomeroch vydávať
Elán, zastavený ľudáckym režimom/

Фрагмент віршованого твору Т.Г. Шевченка «Тарасова ніч» у словацькому перекладі Яна Понічана.

Тарас Шевченко: Тарасова пос.

Sedl kolmne na rôznej
na u holeni kde si
vídel, kde mohlo bolo
dovolit a chlapci.
Družstvo kolmne, vysvětlo-
va mu všechno, že
je to jen řád. Pak
je hodně potřeba
čas a mnoho výdat, až
když bude všechno
jedno, pak se všechno
je všechno všechno.
Kolmne dělá, a vysvětluje,
takže mohou až

Máme tu kolmnu Brá-
meky nejdřív všechno.
Bude, že je pořád
všechno všechno, až
mohou být všechno
všechno všechno.

Užijte si, Užijte si,
všechno všechno, až
všechno všechno všechno
všechno všechno všechno.

Kolmne mohou, mohou
všechno, kde mohou
Měsíce mohou, slunce mohou
hrabat — kde mohou

valutu mazgili ka,
taa jidzhe Konqurap
proto vrelli sei
na hartsle vold Gachis
andak na mire.
Sherev kachisli vej
povetim erde.
dzhak, kuzmaki,
dzhak, kuzmaki,
Vash jidzhe v vrem
na hartsle vold Gachis
andak na mire.
Fodlich Kachisli vold
na hartsle vold Gachis
andak na mire.
-Nechki! it he, urch ik vach
avm no nizh dzhak...
Nechki na kach dzhak...
ten be kach dzhak...
nechki na kach dzhak...
nechki na kach dzhak...
ord he kach dzhak!

/trvá aj v nasledujúcom období a vedie Smreka do básnickej izolácie» /Ján Smrek: Noc, láska a poézia, Slovenský spisovateľ, Bratislava 1987. Doslov: Vladimír Petrík: Básnik a čas/. Pozíciu poeta u tejto skladobnej dla nýho čas ječovo charakterizuje i tých kľuk vŕškových riadkach:

Zvoní mi telefón a mylné číslo volá.
Takého nenájde ma, ako chce ma.
Som ľovek prírody, a vravím rečou poľa.
Kto chce reč plagátov, ten nenájde ma doma.

I očej korotkij genézis žurnálu «Elan» može do pôvobnej mieri ukazovať na potужnosť jeho začiatkov. Koch, ak nám zdaťať, vplinuli tu takoj i iní činníci, zokremsa polítični, ale i pôvobna blokada usyho ukrajinského v triďatich rokach našeho stolitja na Slováčчинi. Pravda, slíd vziať v uvažu i rôzne súspilné režimy, v ktorých u toj čas išnivala slovačska i ukrajinská literatúra. U zavádzku z tím treba mati na dumci i te, kimi sľahami dístavali i informáciu pro literaturné žitie na Ukrajine, kia todi bula skladbovo časino CPCP. Nabagato bôľše pro nýho znali u toj čas v Čechi. I ce bûv oden iš sľahov, kiam potrapliali i informáciu pro literaturný proces na Ukrajine do slovačskeho seredovišta. Česky i slovačske intelektuuali díznavali i pro ukrajinskú literatúru spravi i posereditivom polskej džesrel, rossiskej gazet i žurnáli. Tílky tak možna sobi pojasnit výpovidu výdomogo českejho fotografa, kínorejksera, hudožnika Karola Plízki, kiaj u rozmôvi z Jánom Smrekom /ce bûv jeho prázskyj period/ pred prem'eroju filmu «Zem-ja spivac» u žurnálu «Elan» /rîčnik IV., № 1, veresec 1933 p., stor. 3/ skazav: «Citujem Vám Dovženka, autora povestného nemého filmu Zem:» S filmom sa má vec tak, ako s každým iným umením. Ako sa napríklad ustavične môžeme dívat na diela starých majstrov, znova a znova vidieť Shaeksparea, počúvať Beethovena, tešíť sa z krás architektonických foriem, práve tak by malo byť i s filmom. Dosiaľ chodí divák do kina podívať sa na film raz a to mu stačí. Ale to nie je správne. Na dobrý film sa máme dívat častokrát, tak isto, ako na obraz, sochu alebo architektúru. Má nám poskytovať ustavične nové emócie. Iba tak možno potom hovoriť o filmovom umení.» Dovženko je presvedčený, že

napr. dojem z jeho filmu Zem je tým väčší, čim viackrát ho vidime. On hovori, že náhľad, akoby úplne stačilo vidieť film raz, treba zavrhovať ako nesprávny.»

Peršu široku rovadku pro ukrajinskú literatúru u «Elan» podas Žozef Kírshbawm /slovačskej gromadzkej díiaci i literaturoznanec/ posereditivom výdomogo ukrajinského poeta E. Malanukou. Žozef Kírshbawm pôsobil zutriči z Eugenom Malanukom u Varšave u 1934 p. piše u žurnálu «Elan» statiu pôd nazvou «Z ukrajinským poetom Eugenom Malanukom» /Elan, rîčnik IV. № 9, trávec 1934 p., stor. 3-4/. Pro Eugena Malanukou vín piše: «A čo vysoko treba u Malanuka vyzdvihnuť, je jeho vzťah k tvorbe, umelecká zodpovednosť, eminentná erudícia a rozhľad po súčasnej svetovej tvorbe a kultúrnych prídroch, ako i ten úzky a horúci vzťah k svojmu národu a uvedomenie si poslania básnikovho v ňom.» Dalí autor statti piše: «O literatúre ukrajinskej nech prehovorí on sám. Tu pre Elán zasielam v preklade jeho článok. Článok bol napísaný ešte roku 1929 – preto autor pripojil po prečítani prekla du niektoré poznámky: 1. že od toho času proces boja s ukrajinskou literatúrou prešiel etapou «dezukrajinizácie», ba prostro rusifikácie v spojení s organizovaným hľadom, ktorému podlahli celé milióny Ukrajincov; 2. že v tom procese skončil samovraždou M. Chvylový; 3. že ukrajinská literatúra od r. 1930 legálne neexistuje. Ale boj trvá – už nie na pôde literatúry, lež na pôde hospodársko-politickej.» Idetecia pro statiu Eugena Malanukou «Ukrajinská literatúra u svetlji súčasnosti», v kají široko poðae rozvitol ukrajinskéj literatúri z найдavnišich časov až do počiatku 30-x rokow. Krím analizu literaturnogo procesu na Ukrajine autor nabliživ slovačskemu čitacevi i skladnu súspilno-politichnu obstanovku, v kají znaohodila todi Ukrajina, i ak oča situacia negativno vplinula i na rozwitok ukrajinskégo písmenstva: «Živaj Tyčinu i široké perspektívny, otvárajúce sa pred literatúrou ukrajinskou po roku 1917, prinutili vládu sovietsku do prudkého uchopenia literárneho života Ukrajiny v policajno-žandárske kliešte Če-ka, neskoršie G.P.U. Verejne bol rozstrielený známy básnik H. Čuprynska/ kym maliar Muraško, odchovanec Krakova a Monarchia, bol usmrtený takzv. «neznámymi banditmi». V čase okupacie Kijeva vojskami denikinskymi v r. 1919

povinnosti tie prevzala «kontrarozviedka» Denikina a rozstrelaní boli – talentovaný lyrik /ešte gymnázista/ V. Čumák, a beletrista H. Mychajlyčenko /znamenitý štýlista/.

Про зв'язки Йозефа Кіршбавма з Євгеном Маланюком говориться й у виданні «Земна Мадонна» / Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, фундація ім. Олега Ольжича у Лондоні, 1991 р./. Микола Неврій у передмові до цього видання – «Поет боротьби всеслюдських ідеалів» пише: «Словацький літературознавець Й. Кіршбавм познайомився з ним Є. Маланюком – прим. І. Я/ ще будучи студентом у міжвоєнній Варшаві: «Є. Маланюк, – писав він, – був такою рідкісною людиною, яку ви з першого погляду мусите подивляти й любити. Високий і сильний, проте лагідний, з особливою теплотою в голосі та меланхолійною усмішкою.» У цьому ж виданні є спогад Й. Кіршбавма /датований 1983 роком/ про Євгена Маланюка під назвою «Євген Маланюк, яким я його знав», де говориться: «Закінчивши шкільний рік, перед своїм виїздом з Варшави, я приніс Євгенові мою статтю про Шевченка, друковану в поважному словацькому журналі «Елан». Він радів, як дитина. Перечитував її декілька разів, дякував мені за неї, пригортаючи міцно мене до себе. Він мусів гаряче любити свою культуру і свого, мабуть, улюбленого поста!»

Згадувана стаття Й. Кіршбавма про Т.Г. Шевченка під назвою «Бард України – Тарас Шевченко» в нагоді 120-річниці його народження з'явилася у жовтневому номері «Елану» з 1934 року / № 2 / 1934, стор. 12-13/. Автор статті пише: «Vystúpenie Ševčenkovo na ukrajinskú inteligenciu, uspatú pod tlakom ruským, malo význam neopisateľný. Vstal tu vlastne celý národ, vzniká hnutie o samostatnosti. Nezostalo to však bez ozveny na strane ruskej. Ševčenko na ceste na svadbu svojho priateľa Kostomarova r. 1747 /правильно 1847 – прим. І. Я/ vo fraku a bielej kravatke je uväznený a poslaný na Sibír ako prostý vojak s nariadením, aby mu nebolo dovolené – maľovať a písat. Tam za desať rokov stal sa z neho duševne i fyzicky zlomený starec, hoci mal sotva 43 roky. Lež národ prebudený k životu nedal sa tým odstrašiť. Význam Ševčenkova rástol viac a viac a Ševčenko sám nadobúdal v svojom národe aureoly

bohatiera-mučeníka, s ktorou zašiel predčasne i do hrobu, zanechajúc svoj «Zapovit» – testament ako druhú národnú hymnu ukrajinskú, spievany u rokoch revolučie 1917-20 masami ukrajinských manifestantov na námestí sv. Žofie v Kyjeve popri hymne «Sće ne umerla Ukraïna». Як джерела до своєї статті Й. Кіршбавм наводить: «Prameňe: 1. Pristupné mi diela Ševčenkove. 2. Biuletyn polsko-ukrajinski, venovaný paniatke Ševčenkovej /цитати наведено за тодішнimi нормами словацького правопису/.

У літературних зв'язках, а це торкається і художнього перекладу, багато чого залежить від ентузіазму окремих конкретних осіб, літературознавців, перекладачів. Так воно й коли йде мова про часопис «Елан» та появу української літератури на його сторінках. До життя і творчості Тараса Григоровича Шевченка журнал «Елан» ще повертається у 1939 році. З нагоди 125-річчя з дня його народження було опубліковано статтю Павла Гаврана «Слов'янський ювілей» /Elan, № 7-8/1939, стор. 12-13/. Якщо повірнутя статтю Й. Кіршбавма про Т. Шевченка з матеріалом, який пропонує П. Гавран, то стаття Й. Кіршбавма більш грунтовна, автор глибше проникає у суть творчості Кобзаря. Статтю Павла Гаврана можна зарахувати до «хрестоматійних», хоч автор намагається шукати зв'язки паралелі із словацькими «штурцовцями» / «Pochopíť ovzdušie Ševčenkovo diela literárneho, ale aj maliarskeho, potom poňať celú širokú škálu jeho vynikajúcej činnosti – od folklóristickeho sberateľstva až po politickú agitáciu – nie je tažké práve pre vzdeleného slovenského čitateľa, oboznámeného s udalosťami a osobnostami slovenskej historie z čias Ševčenkovoživota. Ved týmito istými ideami a v okolnostiach len o málo priaznivejších, v ktorých žil a ktorími žil a tvoril Ševčenko, žila tvorila a burcovala iný slovanský národ – Slovákov – družina štúrovská».

На сторінках журналу «Елан» відбулася ще одна зустріч з творчістю Тараса Григоровича Шевченка. Тут надруковано у словацькому перекладі Яна Попічана поему Т.Г. Шевченка «Тарасова ніч» /Elan, № 8/1941/. В основу цієї теми покладено письму історичну подію, якщо цього не знає словацький читач, якщо з цим не обізнаний навіть словацький перекладач, то доходить до зсуви, які, на на-

видавництво, отримала державне замовлення на підручники до кінця цього року і на 1995 рік. «Освіта» розпочала роботу. Надалі підручники плануються бути безкоштовні. Головний замовник – Міністерство освіти України. Але щоб підручник більш ішов до людей і була можливість купити його, то видавництву дозволено додруковувати за рахунок своїх прибутків тиражі, які можна пускати в роздріб. Сьогодні видавництво поставило перед собою велике завдання – відновити видавництво, щоб воно стало, як і було, найбільшим і найкращим на Україні.»

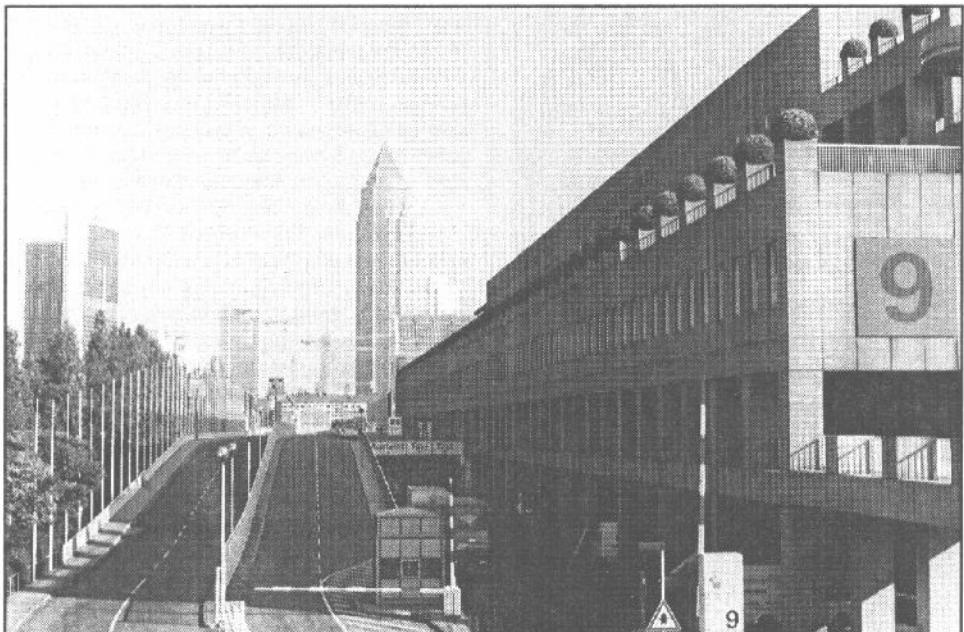
Світлана Головко, головний редактор видавництва «Либідь» при Київському університеті: «Видавництво «Либідь» – видавництво з великою історією. Воно існує так само, як і Київський університет – 160 років. «Либідь» започаткована від друкарні Києво-Печерської лаври, звідти вона веде свою історичну традицію. Тепер це досить велике спеціалізоване, багатопрофільне видавництво, яке видає літературу з найрізноманітніших галузей знання. Це і хімія, математика, філологія, філософія. Всупереч усім складностям воно не зменшило кількість

Погляд на частину комплексу, де щорічно відбувається міжнародна книжкова ярмарка.

Стенд українських видавництв.

видаваної літератури. Тепер видаємо від 150 до 200 назв, не порідшали ряди нашого колективу. Ми стали видавати досить багато літератури тиражами понад 100 тисяч примірників, що для нас раніше не було характерним, бо ми були вузівським і науковим видавництвом. Тепер ми започаткували нову бібліотечну серію «Пам'ятки літературної думки України». Ми дуже тісно співпрацюємо з нашою американською й канадською діаспорою, а результат – книжка канадського історика, політолога Ореста Субтельного «Україна: історія», тепер вже має три наклади, ми зробили й російсь-

кий наклад. У нас вийшла також книжка американського історика Тараса Гунчака «Україна, перша половина ХХ століття».

Ярема Гоян, директор видавництва «Веселка», Київ: «Як живе видавництво «Веселка»? У 1993 році видано 110 назив книжок, у минулому році понад 90 назив. Дитячу літературу в Україні видають й інші видавництва. Самі мріємо про той час, коли буде засікання держави справжньою дитячою літературою. Чи іде занепад? Ні, книги виходять. Хочеться, щоб була більша цілеспрямованість у видавничій справі.»

Тарас Сергійчук, директор видавництва «Дніпро», Київ: «Складні часи переважає сьогодні українське книговидання, видавництво «Дніпро» зокрема. Ще донедавна «Дніпро» було одне з найбільших видавництв, і не тільки в Україні. Сьогодні ми видаємо дуже мало, до 20 книжок в рік. Але, як кажуть, намагаємося триматися на плаву, оскільки держава наша поки що ліпиться, створюється, з економікою дуже кепські справи. Якщо раніше у видавництві «Дніпро» працювало 200 працівників, то зараз залишилось 65. І так багато, однак хочеться зберегти той склад фахівців, які вміють і вміють робити книжку. І в цих складних умовах ми намагаємося дещо робити. Цього року ми видали кілька цікавих видань. По-перше, книжка «Доля», присвячена Т. Г. Шевченку. Книжка готовувалась сім років. Упорядник її – Валерій Шевчук. Тут і фотодокументи, і документи про людей, з якими зустрічався Шевченко, друзів. Друга книга – «Кобзар» Т.Г. Шевченка з ілюстраціями Івана Марчука. Повторили ми у цьому році «Енеїду» Котляревського з ілюстраціями відомого художника Анатолія Базилевича. Ось, недавно видали ми «Записки о Южной Руси» Пантелеїмона Куліша. Ця книга, як відомо, видавалася тільки за його життя. Готуємо відому книжку М. Костомарова «Богдан Хмельницький».

Валентин Кузыменко, директор видавництва «Мистецтво», Київ: «Видавництву «Мистецтво» з одного боку і легше, оскільки, по суті, нема конкуренції. Свого часу воно спеціалізувалося на випуск художніх альбомів, фотоальбомів, літератури з естетики, театру, кіно, літератури багатоілюстрованої, а з другого боку, значно тяжче, бо в Україні фотоматеріали подорожчали, з поліграфією проблем-

ми, проблема з високосортним крейдяним папером. Однаке, ми знаходимо шляхи. Тільки в минулому році ми видали подарунковий альбом «Київ», до 75-річчя з дня народження Марії Примаченко вийшов альбом. На виробництві впродовж багатьох років лежить, шукаємо кошти, унікальний альбом «Бойчук та його школа». У видавництві перебуває «Українська ікона XI-XVI століття». Найближчим часом, гадаємо, що побачить світ видання «Світло українського бароко» відомого мистецтвознавця, вченого Анатолія Макарова. Також готовий до здачі на виробництво альбом «Український авангард 1910-1930 рр.»

Ніна Красноока, директор видавництва «Спалах», Київ: «Видавництво старається робити національну культуру. Ми видали книгу про Сергія Параджанова, українські народні казки. Зараз ми свою увагу зосередили на видавання дитячої літератури та фотоальбомів. Мета нашої поїздки у Франкфурт на Майні – менше себе показати, більше подивитись. Як видавці, ми на рівні. Нам бракує поліграфії, поліграфічного відтворення. Ми бачимо, що вміємо робити. Інші виграють в основному за рахунок поліграфії.»

Олександра Коваль, директор видавничої спілки «Просвіта», Львів: «Я передусім розповім, як я тут опинилася. Мене запросили організатори ярмарки, щоб я розповіла на семінарі для учасників про ситуацію з книговидаванням в Україні. Цей семінар називався «Що, до дідька, діється в Україні і Росії?» Я виступила там, люди цікавились цими питаннями, брали інформацію, тому я сподіваюсь на якісь нові контакти і нові зрушенння. Зараз в Україні, якщо працювати чесно і дотримуватися всіх законів, вижити з виданням книжок неможливо. Інфляція іде настільки швидко, і люди мають так мало грошей, що, очевидно, вони їх не тратять у першу чергу на книжки, через це обіг капіталу дуже сповільнюється і видавництво дуже на тому втрачає.»

Словами книговидавців описують картину видавничої справи на Україні. Але і з їхніх розповідей помітно, що і на нові книговидання очікується оперативніше реагування на обстановку, яка тут склалась.

Текст і фото /-нин-/

РЕЦЕНЗІЇ

Тетяна КОБАЛЬ /Ужгород/

НЕОБМЕЖЕНЕ ПОЛЕ РОЗДУМІВ

Можна твердити – двадцяте сторіччя стало кривавою ерою в розвитку української літератури. З талантами, які не піддавалися нищенню духовному, розправлялися фізично. А земля повнилася геніями, бо нація, яка відчуває загибель, дарує народові великих людей, аби повернути народові його славне минуле, піднести дух незалежності, свободи, возвеличити людину і дати їй віру у день прийшній.

Юрія Бачу як прозаїка ми не знали. Час чи Доля злукавили, сильні цього світу замурували Слово саме в ту епоху, на

Юрій Бача, *А матері твоїй завиджу*, СПВ-Відділ укр. літератури, Пряшів, 1991 р.

яку припав період творчого піднесення митця. Тому не диво, що перша книжка письменника побачила світ тільки тепер. 1/

Збірку відкриває твір із дуже прозаїчною назвою – «Живе собі баба», який письменник присвячує «матерям моєї України».

Сюжет будується навколо розповіді Юрія друзям-геологам, яких несприятлива погода змусила зістати у лісі. У центрі розповіді – доля простої української трудівниці – баби Козачихи. Автор підносить свою геройню, ніби підсилюючи значення народної приказки «козацькому роду нема переводу»: «... дітей в ней – мов маку на городі, аж дванадцятеро, і всі сини, козаки...»

Щоб надати розповіді трагізму, автор ставить геройню в незвичайні обставини, назва яким – війна. Здавалося б, для чого копиратися в давнині, коли живемо у мирний час? Справа в тому, що минувшину Юрій Бача уважно осмислює, переглядає, аби дати можливість крізь призму тих подій глибше відчути сучасність, сучасну людину, що при всій новизні не зрікається, а спирається на достойні традиції, на тяжко пережите минуле. Зв'язок поколінь – ось де слід шукати вісі усіх творів письменника.

Козачиха мужньо переносить смерть синів, приймаючи від Оленки-поштарки похоронку за похоронкою. Сильне смислове навантаження несе в собі епізод, коли баба широ вітає молодят, будучи старостикою, співає «Многая піта», розважає гостей, хоча вже знає, що саме в цей день стала вдовою. І все-таки не смерть синів знищить морально матір. Уб'є її зрада молодої невістки, що злигасла з поліцейським прихвостнем. «І та обставина, що в такий страшний час жінка може стати невірною, що в дні цього нечуваного горя, коли про справжню любов поліцая не може бути й мови, – ця незрозуміла обставина зломила Козачиху». Отже, смерть на війні – явище закономірне, а зрада є недопустимою, бо це не просто подружня невірність, а зренчення свого народу. Таку тенденцію проголосує автор, такою ідеєю передніята і його геройня.

Характер Козачихи Бача описує рельєфно, масштабно, перевіряючи жінку у найрізноманітніших ситуаціях, /як правило, трагічних/, показуює силу і мужність, з якою вона приймає і терпить воєнні піхотопіття. Все ж, коли синів залишилося тільки двайко, мати, побачивши поштарку, в розплачі закричить: «Ні! Більше ні! Не переживи!» Але зразу ж знаходить у собі сили утриматись від помсти; більше того, дивлячись на ранених німецьких капітулянтів, думає, що вони теж люди і чиєсь сини. Материнські почуття беруть верх. І тут дуже вдало, з любов'ю, автор змальовує сцену подяки старого вояка Й., матері: «Земний уклін тобі, Богородиця ти наша! – і гаряче поцілував її руку.» Богородиця! – хіба є вища для матері похвалати!

Інтригуюча розв'язка. Юра, якого весь час перебивали безглуздими репліками, виявився єдиним живим сином Козачихи; Володя, що нервово дивився у вікно, – сином поліцейського прихвостня. Розгадав все одразу тільки Микола, котрий під час розповіді відчув третміння найпотаємніших струн Юркової душі, якому так і не судилося виграти корчагу вина, бо його «небіпіця» виявилася хоч і страшною, фантастичною, але ... чистою правою.

Перейнявшись всенародною трагедією періоду війни і подальшою нелегкою долею своїх співвітчизників, митець створює твір «Сценарій», що є правдивою розповіддю про те, як представники тоталітарного режиму позбавили цілковитої свободи слова талановиту людину. І знову – тема минувшини й сучасності.

Сценарій про нелегке життя підбескидських русинів-українців, про те, як мужньо зустріли вони напад фашистів і усвідомили собі своє величезне багатство аж тоді, коли довелося брати в далеку дорогу пісні, спогади, звичаї, повір'я, а ще ненависть, любов і надію в перемогу над ворогом. Однак все це виявилося зайвим у «соціалістичній» дійсності. «Копирсання у темному минулому ще никого не привело до творчих успіхів» – пише в листі до автора завідуючий літературним відділом телебачення.

Справжнім досягненням Ю. Бачі є показ засідання спеціальної комісії в справах культури, де дебатувалося питання про зміїн в сценарії. Найрізноманітніші за своїми поглядами і переконаннями люди зібралися в залі. Тут і новоспечений автор, який переробив сценарій на свій лад, тут і селянин-хлібороб, що хоче по-

казати велич і красу села на противагу місту, поруч юнак, який прагне створити фільм згідно з вимогами НТР, присутній в залі засідань і військовий – підполковник, котрий вимагає показати побільше війни та має «пробити щось у сценарій зі свого розуміння справи». Інші «товариші» ще звинувачують автора то у тяготінні до ідеалістичного болота, бо належне місце тут відводиться також церкві, то в апоплітичності, і вимагають, щоб хустка на голові жінки була червона, і т. ін. Усі ці люди, здебільшого представники органів влади, далекі від мистецтва, проте саме їм належить вирішити долю фільму. І долю талановитого автора. Найдраматичнішим є те, що автора сценарію навіть не включають у склад комісії, осіклики «він своє зробив»!

Фінал оповідання – збір грошей на пляшку – остаточно розвінчує ницість і духовну звироднілість «чесного зборища».

Перекручення, які мали місце в деспотичному суспільстві, викриває і твір «Перемога», що писався в кінці сімдесятих. Автор порушив болючу проблему – змальовав, як і в «Сценарії», долю талановитої людини у період т. зв. розвинутого і реального соціалізму, що, за словами самої героїні, «завжди і при всьому ставить у центр уваги людину; не маєтки, не родовід, не титули, не функції, а людину, її працю, її гідність!» Чи довго притримуватиметься таких переконань Надя, скільки треба буде часу і зусиль, аби змінити свої погляди – про це і дізнаємось із широї безхідрісної розповіді жінки.

Цікаво, що події оповідання укладаються в один день, – той тяжкий день у житті героїні, коли вона – доктор празького університету, старший науковий працівник – вигнана з роботи, змушенна пасті корів у рідному селі. Високо-го рівня художньої правди досягає автор, коли пише про людину праці, красу її думок, про страшні події, які мали місце у нашому житті країн, що крокували до «комуністичного майбуття».

Німбом непорочності, чистоти і святості оповійті образ Наді. Перед нами студентка-відмінниця, яка широ вірить у перемогу соціалізму. Ця відверта дівчина не втрачає ні на мить єдності з народом. Їздить по селах, записує народну творчість, заглиблюється у психологію простолюду. Та чоловік-функціонер вбачав у Наді тільки особу, яка спроможна зробити кар'єру. І тому, коли вийшла її книж-

жечка «Так думаютъ люди», которую партийные визначали за «доказ продуманої підрывної діяльності проти інтересів народу», — зреється дружини. Надя поступово розуміє, що своєю правдою вона стоїть на заваді бюрократизму та пристосуванству. Остаточно це зрозуміє Надя зараз, випасаючи корів і дивуючись істинно народній мудрості циганчука Панги, який не закінчував вузів та аспірантур, але слова якого наскічні глибоким змістом. Саме йому і противставляє герояня «вчених мужів». «Дивиша на такого доктора, доцента, кандидата, старшого наукового працівника молодшого інституту, як ми поміж собою часто називали отих шанувальників наукових титулів з порожньою головою, і дивиша: він про щось говорить, щось засуджує, щось хвалить, щось доводить, щось за-перечує, а ти бачиш тільки, як рухаються його губи, як напорожньо жестикулюють його руки, а по суті він нічого не каже!»

Надя втекла від фальші. І саме сюди, до рідників порогів, до древніх пагорбів, де все до болю близьке і знайоме, аби очиститися від підлости і бруду і розпочати життя заново. І та дорога, яку вона проходить через всенік село, женучи корів, боячись зустріти наслішки чи глувування односельчан, — та невеличка, але така мученицька стезя і є остаточною її перемогою над роздвоєністю своєї душі, над своїм соромом, над самою собою. Недаремно автор порівнює цей шлях з пасовищем до корівника зі сходженням Христа на Голгофу. І коли вже говорити про психологізм твору, то в образі Наді він виявився акнайповніше.

Возвеличуючи людину, письменник показує, що вона абсолютно беззахисна перед злом, підлістю, лицемірством. Названі риси викривають моральну звиродність Михася — Надиного чоловіка, для якої він просто «функціонер». Жінка пригадує, як Михась, голова організації ЧСМ, її «помітив». «Власне — не як людину, чи бодай дівчину, а як успішну студентку, перед якою відкривалася наукова кар'єра — навіть не успіх, а саме кар'єра, як він зауважив.» Отже, будучи кар'єристом і дослужившись до Першого, він виявиться ще й негідником, зрадником, покине дружину в найтрагічніший момент; більше того, коли Надя випадково підвеже колишнього чоловіка, знайшовши з величими труднощами роботу таксиста, він з відразою кине її стівку і

подбає, щоб жінка знову залішилась без роботи.

Духовна пустка, бажання утриматись на теплому містечку, демонстрація своєї респектабельності, піклування тільки про особисте благополуччя і спокій — усе це разом становить образ Першого.

Автор виводить цілу галерею простих людей з народу. Велику роль відведено Панзі, що постає перед нами як істинний цінитель краси свого краю. «Хлопець не розуміє, як можна стати щасливим, зводячи своє щастя на болях інших, на чужий бід. Це він розповідає Наді історію про великого пана, котрий, щоб стати царем, убив безвинне немовля... Тут і образ безіменного селянина. Мудрим є його откровення про те, скільки народу гине через пристрасті до горілки. «Колись жід привіз у село, може, навіть не соту частину того, що привозив нині наша держава.» Ще одна постать — простий дід, що дав притулок Наді від дощу, а потім довго-довго оповідав про своє бачення життя. «А хіба всі ті зміни потрібні? Хіба «старе» то завжди значить «погане»? А «нове» — то хіба завжди «ліпше»? Коли б воно так було — як легко було б жити на світі! Та, на щастя, воно не так!»

Ось де захована така глибинна, така проста й правдива народна філософія! Ось чим жила, власне, в ім'я чого пожертвувала собою герояня.

Органічно вплетено у збірку оповідання «Паскуда або Скандал діда Марусина». Працелюбність, чесність, безкорисливість, прагнення творити Добро в ім'я Добра — ось що рухає образом діда Марусина. Його психологію важко зrozуміти тим, які давно втекли із своїх сіл, зреялися минулого, забули рідну мову. Керуючись принципом «дають — бері!», вони переступають межі елементарної порядності. До таких належить Параска Гурамиха. Це вона, перетворившись на звироднілу міщанку, називала «цілий світ паскудним, а всіх людей у ньому, окрім себе, паскудами». Паскудою став для неї і Марусин, бо насліпився безкоштовно роздавати яблука, що було понад розуміння її пустої душі. Не диво, що спасіння й очищення скривдженний дід піде шукати до баби Копинчакової — своєї першої любові та й просто справжньої людини.

Герой наступного оповідання «Шкартація», роблячи ревізію старих документів, а відтак і ревізію власної совісті, згадує довоєнні й перші повоєнні роки, згадує й

те, як на свято Петра й Павла він, молодий і дужий, будучи при владі, у самій церковці мало не збезчестив вчительку, а коли та його присоромила, кинувся розбивати ікони святих, залякувати дівчину револьвером... Знову, як і в попередніх творах, давнє переплітається із сьогоденням. Через десятиліття доля таки зведе Клеманиця-Неманиця з тією вчителькою, що дає змогу авторові порівняти дві життєві дороги.

За документами, які «прочищає» герой, стоїть ціла історична епоха – життя українського населення Словаччини 50-х – 80-х років. У залежності від того, як змінювалися обставини, писалася й інша біографія Івана Івановича. Так, у першому «Жизньописанні» сказано, що герой закінчив «Руську греко-кафоліческу півеучительську препарандію в Пряшеві» і намірений стати народним учителем в будь-якому селі під Карпатами, одружитися і завести сім'ю, як порядний християнин. У другому «Життєписі» зафіксовано, що юнак закінчив учительську академію і мріє працювати на користь українського населення всієї ЧССР, проводити у всіх галузях політику партії, боротися з ідеалізмом і т.д. А вже в третьому «Zivotopise» коли бути просто русином вважалося соромом, герой випускає все, що так чи інакше було пов'язане з Сталіним, з насилиям, з процесами колективізації, яким колись Іван Іванович так щиро сприяв, нічим не гребуючи.

Неманич ретельно викидає з архіву все те, що могло б засвідчити про його бридке минуле. В душі він боїться призватися в тому, як грішно прожив життя, скільки нещастя приніс людям. І хоча всі документи, викинуті у смітник, завтра згорять, людську пам'ять нічим не випалиши.

Риочись у своїх паперах, осмислючи прожите, Іван Іванович розуміє, що як він колись забув про отчій дім, так і його діти за ним не заплачуть. «А як вмиратиму я? Хто буде бігати моєї постелі?» – ось те єдине, що на старості стурбувало Неманича. Та... знадто пізно...

Тема добра і зла, світла і темряви, любові і ненависті, людства і людяності знаходить своє втілення і в лівості «А матері твоїй завиджу», котра дала назву всій збірці. Тут об'єднуються мотиви попередніх творів, проблеми набувають нового, ширшого, гострішогозвучання. Це твір про духовні витоки сьогоднішнього дня рідного села. В його основі щира сповідь про стару матір, яка в день своїх

вісімдесятіх років чекає найдорожчих гостей – синів, дочок, зятів, невесток, внуків і правнуків, що мають зійтися до неї з усіх куточків країни.

Проблеми людина і земля, людина і отчій дім знайшли своє яскраве втілення у повісті. Параску Паливоду не хвилює на старості те, що, скажімо, не дає спокою її сусідці, котрій син, аби вона не сумувала, вислав цуценя, чи, наприклад, тому ж Іванові Іванові Івановичу із «Шкартаці». Бездоганно справедливо прожитим життям вона забезпечила собі надійну старість. Діти її злітаються до отчого порогу, як метелики до світла.

Кажуть, від надмірного вживання цукру псуються зуби. Тому в розмові дітей з матір'ю не має місця солодкавість, улесливість, підлабузництво, вихваляння. Тут кожен на своєму місці. Тут точиться щира розмова про се і те, кожен оповідає про наболілі проблеми, про своє буття і кожен отримує відверту безхитрісну відповідь-пораду мудрої досвіченої життям жінки. І ця порада для її дітей є стократ ціннішою за консультації найвидоміших психологів чи екстрасенсів.

Саме за допомогою образу Параски письменник збагачує нашу літературу ідеєю гуманізації людських взаємин, пошуком і утвердженням морально-етичного ідеалу.

Даром очищення від підлості і бруду наділений ще один образ, образ-символ – Черчача Студенка. Саме до цього лісового джерельця веде Ваньо Паливода доросліших з-поміж дітей усієї великої рідні. Не дивлячись на те, що дорога до студенки заросла бур'яном /люди перестали нею користатися!/, вода в ній зостала така ж чиста і п'янка. Саме це місце слугить для спілкування людини із землею, саме тут колись Ваньо, а тепер і діти, відчули приплив цілющої енергії, душевне оздоровлення.

Юрій Бача думає про прийдешнє, про розвивається вдалку грядущину, вірить у своїх героїв, доручає їхнім серцям зберегти моральну цільність людини, її душевну красу і благородство.

Творчість прозаїка самобутня, непересічна, духовно невичерпна. Вона іде від знання і любові до свого краю, простолюду. Вона глибинно мудра і прониклива.

Для тих, кому справді не байдужа доля українців, збірка «А матері твоїй завиджу» стане справжнім мистецьким наступком, бо в центрі уваги Юрія Бачі – історія рідного народу.

Письменник Іван Яцканин – прозаїк, якого добре знають читачі української національності в Словацькій республіці. Його проза завжди приносить цікаві екзистенціональні інтерпретації життя, світу й людини.

В своїй найновішій книзі «Тіні й шрами» письменник у більшості оповідань зображає життя села. В сербському контексті його найліпше описували Янко Веселінович, Милован Глинич та Дана Лазаревич. Перший із них сільське життя ідеалізував, М. Глинич критично й реалістично розкривав це життя, наголошуючи на соціальному аспекті, а Йосип Козарац розкинув натуралістичний напрям. В сербській літературі цей жанр /у його найвінчих проявах/ близький до народного оповідання, у випадку складніших форм /наприклад, у прозі Л. Лазаревича/ розповідний матеріал згущується і особлива увага звертається на психологію та внутрішній світ дійових осіб.

Сільська тематика відбита і в творчості найбільших авторів: Бальзака, Гоголя, Тургенєва, Толстого і так далі. Але вони типово сільських рома-

Владимир Гарянски

Чотири ходи в прозі

Івана Яцканіна

нів не писали. Зате їх в англійській літературі творив Т. Гарді, в іспанській – В. Б. Ібаньес, в норвезькій – Б. Борнсон та К. Гамсун, а в польській – загальновідомий В. Раймонт. Всі названі романописці найчастіше сконцентровують свою увагу на грубіші, елементарні форми життя й сімейні відносини на селі. В сербській літературі такі романи писали Янко Веселінович і Систолик Ранкович.

Сільський роман зображає селян, їхні характери й природу, сімейні взаємостосунки та ставлення селян до природи й землі. Okремі автори життя села ідеалізують, зображаючи його позитивно, не намагаючись вірою описати соціальні відносини, пристрасті, труднощі й проблеми тих людей, котрі там живуть.

Сільське оповідання зображає та інтерпретує майже ті самі теми, що й сільський роман.

Проза Івана Яцканіна також описує сільське життя, але автор надає своїм оповіданням ще й іншого виміру. Письменника цікавлять граничні ситуації /страх, смерть, минувість, побоювання, вбивство, безвихідність, розлука, безрадність.../. Проза І. Яцканіна тяжіє до поетики граничних ситуацій. В українській літературі нею в першу чергу позначена проза В. Стефаника. У сербській – Данила Киша, Іва Андрича, Милоша Црнянського, в хорватській – М. Крлежі, Ранка Мариновича, В. Десниці, в російській – Ф. М. Достоєвського, Л. Андреєва, О. Солженицина, М. Булгакова, в німецькій та австрійській – Ф. Кафки, А. Кестлера, Й.В. Гете, Т. Манна, Х. Броха, у французькій – А. Камю, Ж.П. Сартра, Е. Іонеску...

Поетика граничних ситуацій приносить найцікавіші теми й ситуації

людського життя. В подібних сюжетах ми розпізнаємо власну долю, а тому ці тексти й читасмо.

В контексті поетики граничних ситуацій слід розглядати й прозу І. Яцканина, порівнювати сюжети, теми, мотиви, дійові особи, зображенійним світ. Треба дослідити й співідношення мови дійових осіб та мови авторської, розповідь від першої та третьої особи, мовний прояв героя в граничній ситуації, взаємопов'язаність граничних ситуацій із сюжетом, а відтак встановити певну типологію граничних ситуацій /але не тільки «філософських», як це зробив німецький філософ К. Ясперс, а й наратологічних, як це намагався здійснити французький науковець Ж. Женет/.

Було б інтересно створити класифікацію /типологію/ граничних ситуацій у слов'янських літературах і порівняти її з контекстом літератури європейської та світової. Так само цікаво було б конституювати типологію граничних ситуацій в літературах національних меншин Європи й світу. Меншість завжди знаходилася на межі, жила «на границі», отож в таких випадках з'являлися й граничні теми /смерть, страх, убивство, ляк, розпуха, страх тимчасовості, війна, загроза.../. В подібних граничних ситуаціях виникали й окремі твори. Твір по суті завжди виникає на границі /мовній, філософській, етнічній, суб'ективній, метафізичній, часовій, просторовій.../.

Наш огляд прози Івана Яцканина має за мету сконцентруватися на чотири коди, які переважають в його новій книзі. Це такі коди, як: код культури, символічний код, код екзистенціальний та код наративний.

Для того, щоб ми могли зрозуміти текст /тексти/ котрогось автора, мусимо перш за все злагодити ті коди, які зумовлювали його текст. Без цього наше прочитання будь-якого тексту буде марним. Во текст нас постійно зводить – як Дон Жуан. Текст нас зводить, але читачеві нічого обіцяти не може. Від самого початку він живе обіцянками, але ті обіцянки знахо-

дяться постійно на різних границях, а на «границі» ніщо не має ані тривкої форми, ані значення. Жоден текст на границі не має чітких контурів. Жоден суб'єкт на границі не здатний підвідомо сприйняти ним читаний текст. Читачева свідомість сама по собі є лише певним текстом, який складено різними текстами з історії культури. Текст нашої свідомості все перегукується з іншими текстами, які пашу свідомість татують. Автор завжди, на думку Гюнтера Валдмана, програмується літературною системою, в рамках якої творить. Але ж і читач програмується тими текстами, які прочитав. Отже, читання можна зобразити як зустріч двох татуйованих свідомостей /авторової та читачової/. І перший, і другий мусять знати коди власної культури. Однак система кодів невиннно змінюється, розширяється, організовується новим способом. Ми живемо в полоні різних кодів, ми оточені гратарами різних кодів і систем. «Граматика» різломанітних кодів та мов організує наше життя і визначає сприймання текстів.

Через те в прозі Івана Яцканина розглянемо такі коди:

1/ код культури.

Цей код – один із основних і найголовніших в тексті /текстах/ даного автора. Він виявляє себе у формі цитат, гномічного виразу та усіої пісні. Особливо цікаві цитати з «Біблії». Погляньмо на них ще раз: «Горе тому, хто несправедливо добро про свій дім паживас, щоб звити гніздо собі на висоті, й тим зберегти себе від біди!» /Книга пророка Аввакума, глава 2/; Іван Яцканин, Тіні й шрами, 1994, ст. 3/. «А про той день, і годину ніхто не знає, ані ангели небесні, ані Син, лише один Отець» /Євангеліє за Матвієм, 24, 36; там же, ст. 18/.

«Навіть загосні рани залишають шрами; /там же, ст. 28/. «Не журіться, отже, завтрашнім днем; завтрашній день журиється сам за себе. Доволі днів його лиха» /Євангеліє за Матвієм, 6, 34; там же, ст. 38/. «Краща повна долоня спокою, ніж повні дві жмені клопоту й лов-

лення вітру!...» /Книга Еклезіястова, глава 4, 6; там же ст. 51/.

«Однакове всім випадає: праведному й безбожному, доброму й чистому та нечистому, тому, хто жертву приносить, як доброму, так і грішникові, тому, хто кланяється, як і тому, хто клятви боїться...!» /Книга Еклезіястова, гл. 9, 2; там же, ст. 56/. «Так говорить Господь: небо престол мій, а земля - підніжок ногам моїм, де ж ви збудуєте дім мені, і де місце спочинку моого?» /Книга пророка Ісаїї, гл. 66, 1; там же, ст. 69/. «Стережи, сину мій, заповідь батька свого, і не відкидай науки матері своєї!» /Книга приповістей Соломонових, 6, 20; там же, ст. 81/.

Всі наведені цитати мають важливу роль: зберегти /відчути/ традицію, її необхідність, мораль, вчення, звичаї. Проза Івана Яцканина веде великий цитатний діалог із традицією біблійних книг. «Біблія» - великий резервуар ідей, сюжетів, тем та мотивів. «Біблія» без сумніву - скарбниця знання й архетипів. Письменник може обрати одну із двох моделей: великий цитатний діалог, або велику цитатну полеміку. Полеміці надасть перевагу представник центральної авангардної моделі, той, хто бажає заперечувати традицію «Біблії». Але той, хто усвідомлює, що культурі слід паслухати /бо в світі занадто багато ала й аморальності/, той буде без кінця цитувати. Бо саме цитати дають змогу повернутися до позитивних начал, до моральності, якою світ сьогодні гребус.

Біблійні цитати в прозі І. Яцканина виконують моральну роль. Аввакум підкреслює моральний вимір тексту. Він у «Біблії» виступає проти несправедливості й критикує її. За його словами, убивати інші народи аморально, людина не єміс зводити свій дім на крові іншого. Аввакум засуджує аморальне збагачення. На думку Матвія, лише Бог /Отець/ знає, коли прийде царство небесне. Так само він говорить, що Ісус глибоко усвідомлював силу своїх слів.

Чужомовна цитата про те, що рани залишаються і після того, як загоюється, доводить, що на нашому тілі й на нашій душі все залишаються шрами. Мовиться про симптоми духовного, фізичного й психічного татуювання. Сім'я, люди, батьківщина, держава, політичні партії та різні установи невпинно «татують» нас своїми програмами у вербальному цирку, намагаючись втиснути до нас свою «ідеологічну програму». Цитати з Еклезіяста підкреслюють необхідність миру та спокою, вказують на марність /даремність і сущність/ людського життя. Во всіх чекає одна й та сама доля: і праведного, чесного, чистого й вірючого, але й безбожного, нечистого, грішного. І Проповідник у «Біблії» буде невним спосібом говорити про людське життя та його марнотність і сущність, як і про те, що немас нічого нового під сонцем, що все постало з пороху і знов обернеться у порох.

Ісая підкреслює опозиційність: небо - земля, Бог - люди, таке протистояння знаходимо в різних текстах давніх культур /Сказання про Гілгамеша, «Одіссея», грецька міфологія.../. Завжди існує межа, границя поміж Богом та людьми. Наприкінці цитата із приповістей Соломонових фіксує принципи фалогоцентричної цивілізації: Закон Батька і науку матері, де переважає Закон Батька.

В історії світової культури існували цілі цитатні культури: антика, середньовіччя, відродження /.../ авангард, постмодернізм. Іван Яцканин користується цитатами ілюмінаційними, які освітлюють втрату відчуття корисності біблійних традицій. В рамках цих традицій і мав би проходити людський вік. Та люди не шанують тієї моралі і тих норм, які пропонує «Біблія». Тому й мучаться. Людина без моральних перешкод мусить мучитися. Людина, яка порушить закони й норми, рано чи пізно буде покарана. Знали це вже давні греки, що й висловлено через поняття теодицеї та теомахії.

До коду культури можна зарахувати як окремий жанр прислів'я або

гномічний вислів. Прислів'я, можливо, слід було б скоріше віднести до коду наративного, але знов таки ця модель характерна для усної культури, для фольклорного дискурсу. Іван Яцканин дуже часто послуговується моделлю прислів'я /або ж гноми у своїй прозі/. Ці вислови мають таку форму: «Од огня, води і злой жени, божж, борони /7/, «Маєток людей з'їдає» /79/, .../ бо село – то одна родина /9/ ... земля все дає і забирає все /84/, «На пусту комору замок не вішають» /10/, «Все може бути /10/, «Все має свою міру» /15/, «Бог своє робить, люди також своє роблять» /16/, «...давто то пропало, що з воза упalo» /60/, «Так, від вовків ще втечеш, але куди подінешся від людської ганьби» /22/, «Така тиша може бути тільки після смерті» /26/, «Риба не без кості, то й чоловік не без злости» /4/, «Ні, ні, нема диму без вогню» /49/, «Пане, од вогню, води і злой жени май вас бог заварус» /52/, «І малій хробак величого дуба розточить» /53/, «Залишився я сам, як палець» /53/, «На доброго коня батога не треба» /53/, «Гм, кров не вода, жили не мотузки» /61/, «... і пес на голу кістя не йде» /65/, «... Хто поїв м'асо, най гризє і кістя» /55/, «Очі бояться, Василю, а руки все зроблять» /69/, «Сонце все спалить» /81/, «... і мала крапля великий камінь продовбас» /65/, «Так, так, все на світі до часу, але що днесь втече, то завтра не дожнете...» /84/, «Паріків кінь постійно осідланий, а дівчин чеканий» /60/, «Гм, без газдині хата плаче» /85/, «Людське щастя, як піна на пиві – довго не вдергиться» /43/.

Ці вислови взято переважно із фольклору. Оповідач їх вживав тому, що вони найбільш повно відображують описуваний світ. Вони його добре специфікують, але так само добре окреслюють і особу, котра ними користується. Ці вислови у собі приховують прадавнє народне мистецтво, і ми бачимо, як вони просочуються до мови розповідача.

I. Яцканин не цурається із фольклорної пісні:

*Таке мос серце розжалене,
Як пото залізо, як пото залізо
розпалене.
І тому залізу раз споможут.
А мому серденъку, а мому
серденъку
уж не можут, уж не можут. 53/.*

Текст пісні виражає самітність і смуток головної дійової особи.

Символічний код

Цей код відбиває психоаналітичні та новні взаємостосунки в тексті. В оповіданні «Графік смерті» батько, глава родини, мас полюбовницю. Син натрапляє на них у полі. А потім відбувається батькоубивство. Син заруває батька сокирою /ст. 26-27/. Оповідання «Любов по дротах» – це розповідь про чоловіка, якого покинула дружина, нездатного відішукати мир та щастя. Даремно він шукає любові та втіхи. Оповідання «Кольорові камінці» – розповідь про Едиту, її сестру Ольгу й Марека. Марек заручений з Едитою, але упадає і біля Олі. Наприкінці Едита помирає. У творі «І довжникам напим...» автор добре описує ставлення сина до покійної матері. У прозі «Графік смерті» підкреслюється феномен тіла батькою коханки, але й мертвє тіло його самого. Однак в оповіданні «Тіні й шрами» тіла вже немас. Світ з'являється у формі тіней, між собою розмовляють не люди, але тіні.

Екзистенціональний код

Снодівання, туга за мишулим, чекання землі, любові, страх перед смертю, тимчасовістю, дім і діврі як життєвий простір жінки, протиставлення села й міста, звичайних людей та панів, розіп'ята людина, світ і життя без щастя, вбивство, світ тіней, а не світ живих істот, дегуманізація, людина в оточенні тіней, брак порозуміння, втеча від розмови, абсолютна влада часу, марна /жайва/ людина – це все теми й мотиви, які окреслюють екзистенціональні виміри життя й людини. Люди бояться печатки, бояться влади бюрократії та панів. Це світ, який виступає як ворог іхнього наївного світу й життя в

селі. Самітність і зайвість людини автор найкраще передав у реченнях: «Ніхто нікого не чекає, ніхто ні з ким не прощається», «Мене ніде не треба, та й тут я зайвий» /47/.

Тема зайвої людини /рос. «лишние люди»/ найбільш повно відбита в творчості трьох російських письменників: це Печорін М. Лермонтова /«Герой нашого часу»/, Обломов у Гончарова, Рудін у Тургенєва /«Рудін»/ та Володимир Бєльтов у Герценя /«Хто винуватий»/.

Згадана тема в творах І. Яцканина повністю не розвинена, але ідея зайвості людини є.

Порожнечу і самітність також знайдено в оловіданиях автора, про якого мовиться. Але особливий інтерес викликають мотиви бажань і часу: «Виходить так, що на власне життя за власними уявами нам залишається дуже малий відрізок часу. Весь час ми попадаємо під вплив, чиєсъ бажання нами керувати, муштрувати нас, переводити і підробляти на свій лад. Хтось про нас починає дбати, потім ми про нього, і так воно йде довкола...» /47/.

А тут дістаемося до надміру важливої категорії **Другого**. Про категорію **Другого** вже писали М. Бахтін та Ж. Лакан. Найбільш небезпечною в життіожної людини є ситуація, коли його свідомість і підсвідомість опановують бажання когось іншого, другого. Той, другий за допомоги своєї стратегії словесних приманок проникає до духовного простору певного суб'єкта, а своє бажання йому навіює в такий спосіб, що суб'єкт сприймає його як власне. Такий суб'єкт не має власних бажань. Чужа ідея, слово, чужа воля, інтерес стають його власними: він – людина без власної волі, позиції, без власного світогляду й концепції цивілізації. У ньому підсвідомо осів другий, колонізувавши його дискурсивний простір. Життя постав у прозі І. Яцканина минає в чеканні та мрії, в порожньому й відчуженому просторі, в тяжкій праці, яка їх нівілечить і спиває силу. Щирої розмови тут не існує, а хресний шлях символі-

зус дезорієнтацію людини. Простір поля /власної землі/ і приніс би трохи щастя, але тієї землі не роздобути, а коли й маєш її, то вона висотує з тебе всю енергію. Люди не можуть втекти від своєї долі. Не можуть виправатися із свого екзистенційного простору. А коли й дістанутися за його межі, то їх чекає мука або смерть.

Яскравим прикладом безвихідної ситуації є оповідання «Кольорові камінці». Едита мешкає поміж чотирма стінами: «Все навколо здавалось якимось нелотрібним, навіть і це ліжко, та й вона сама. У голову знову верталось почуття бездонності, яке переростало у безвихідь й безпорадність» /60/.

Символи хреста, порогу, сокири, тіней, поїзда, вовків... навіюють відчуття, що людина потрапила до небезпечної ситуації. Що ж після цього всього залишається робити людині наприкінці 20 століття? Може, це добре бачив автор, коли твердив: «А нині приходить час знову вертатися на хрест» /17/.

В творах І. Яцканина люди живуть своїм бацальним і трагічним життям. Суб'єкт абсолютно самітній, відчужений, татуйований, на межі знищення. І без шансу на автентичне існування.

Наративний код

Прозаїк І. Яцканин надає перевагу розповіді /нарації/ від першої та третьої особи, або так званій Ich та Eg-формі. Ich-форму він вживає у таких творах, як «Любов по дротах» «Графік смерті», «Тіні й шрами» «Відлуння кроків», «І довжникам нашим...» В інших оповіданнях переважає Eg-форма. Оповідання «І довжникам напим...» є, властиво, спогадом про матір. Дискурс матері /з пам'яті/ перекривається із дискурсом оповідача.

В. Кайзер встановив, що оповідача будь-якого роману, писаного від першої чи третьої особи, не можна ототожнювати із особою автора. На думку Штанцила, оповідачеve Я має не лише ретроспективний, але й відпочинковий характер. Наратором, оповідачем, є не тільки той, хто розказує про

свое минуле життя, але й той, хто все прожите знову віскрещає у мрії. Тому його оповідь не прикуто до штучно-поняттєвого обрію того Я, яке він доживає. /Ф. Штанцл, Розповідний текст від I-ї та розповідний текст від 3-ї особи, Республіка, Загреб, 4/ 1984, ст. 121-122/. Інколи автори надають перевагу Я-формі, а інколи – Він-формі. Д. Дефо користувався переважно першою особою, а Філдінг – третьою. Подібний вибір пояснюється не лише стилістичними, але й структуральними причинами. Франц Кафка свій роман «Замок» написав спочатку у формі розповіді від першої особи, а згодом змінив її па форму третьої особи. Багато-хто з авторів ламав собі голову при добиранні форми, розповіді. Генрі Джеймс вважав обдуманий вибір авторської позиції основою мистецтва розповіді. Йдеться про те, яка форма має ширші можливості для оповіді. У своєму романі «Дипломати» він спочатку обрав нарацію від першої особи, але потім відкинув її через «страшезну флюїдність саморозкриття». За твердженням К. Гамбургер, па границі, на межі Я/Він зустрічаються не два оповідачі, що виконують різні завдання, але безособова «розповідна» функція і розповідач у першій особі. Його читач завжди відчувавас /його існування й присутність у тексті/. На думку тієї ж авторки, розповідь ведеться лише від першої особи, в Я-формі: наратор, конкретна особа, розповідає про те, що у певну мить колись прожив, бачив або почерпнув із мистецтва. Як говорить К. Гамбургер, «епічна фікція» розповідного тексту від третьої особи всупереч тому визначається міметичним, безособовим вираженням уже згадуваної розповідної функції. Протиставлення і відмінність поміж Я та Він-формою, за К. Гамбургер, можна виразити за допомоги протилежних поняттєвих пар: мімеза-діслеза, безособова – особова розмовідь, фікція – ілюзія формування. На думку іншого теоретика, між розповідю від першої особи та розповідю від третьої особи є велика різниця. Існує

багато «надійних» і «ненадійних» нараторів. Ненадійність розповідача в першій особі не залежить лише від його характеру, рівня його праводоблівства, позиціях і корисності цих позицій, але – від онтологічної основи і становища розповідача в першій особі у наративних текстах. Такий оповідач в Я-формі на основі фізіологічної зумовленості власної особи, з чого випливає певна обмеженість його перцептивного й пізнавального горизонту, може мати особисто-суб'ективний, а внаслідок того й відносно добрий погляд на події, про які розказує. «Але й розповідь від третьої особи може вестися оповідачем-геросм, якого створив автор. Майже кожен розповідач, і той всезнаючий, наприкінці виявляється обмеженим горизонтом свого знання, або йому на певний час відніметься можливість вірно оцінити якусь особу чи подію» /Ф. Штанцл, 1984, ст. 129-130/.

Розповідач у першій особі відрізняється від оповідача в третій особі тим, що він фізично присутній у фіктивному світі. Він має «тілесну оболонку» і пересувається у світі героїв. Розповідач у третій особі такого фізичного, матеріального Я не має.

І в прозі I. Яцканина оповідач від першої особи тілесно присутній в уявному світі. Розповідне Я ділиться із нами своїми переживаннями й пригодами, які трапилися в минулому.

Але уявний розповідач, суб'ект вираження тексту, у якому герой говорить «Я», бував ще більш прихованим. «Розповідь від першої особи не освітлює лица того, хто говорить, але ще більше його затінює. Герой – розповідач існує лише у своєму власному дискурсі /мові/. Розповідач не діє так, як це уявляють протагоністи нарації, він розповідає. Той, хто книжку розказує, має своє особливе місце: відмінне і від дійової особи, якою б став, якби його назвати «він», і від наратора /непрямого автора/, який і є отим єдино можливим «Я». Ця дійова особа-наратор може відігравати у фікції головну роль /бути головним героєм/, або ж бути лише невиразним

свідком /Тодоров, Ц., Поетика, Філіп Вишнич, Белград, 1986, ст. 48/.

Розповідач /наратор/, на думку Ц. Тодорова, порушує задуману конструкцію, він втілює принципи, на основі яких окреслено реальні позиції. Він с тим, хто прикриває чи відкриє думки героїв таким чином, що разом із нами поділяється на іншій концепції «психології», він робить вибір між прямою та непрямою мовою, між хронологічною послідовністю й часовими зсувами /перемінами/. Так описує розповідача Ц. Тодоров.

Не дивно, що і згадуваний автор, І. Яцканин, міняє свою позицію розповідача. Світова традиція багата на подібні зміни й спроби, експерименти й так далі. З різних кутів зору можна краще бачити й аналізувати і людину, і світ.

Прозу І. Яцканина можна однаже тлумачити й іншим способом: він створив цартичну модель, яка цікава для літератури української національної меншості в Словачькій республіці. З радістю можемо чекати дальших книг І. Яцканина, котрими /коли його талант дозвіл/ переступить межі рідної мови.

Примітки

1. Треба зазначити, що тема селян і села /або сільського життя/ була дуже розвинена в українській літературі. Вже Т. Шевченко у своїх історичних поемах зображав і минуле України, і важке життя українських селян. Марко Вовчок /М.О. Вілінська/, як письменниця-реалістка, у своїй прозі описувала життя і російських, і українських селян, негуманість панів. Її творчість споріднена із «Записками мисливця» І.С. Тургенєва. М. Вовчок звертається до особи народного розповідача ітворить мову української прози, розвиваючи в ній елементи народної поетики; ліричний струмінь і багату мелодійність. Іван Франко також звертався до теми життя селян в Галичині. М. Стельмах написав роман про село «Кров людська – не водиця» /1957/, історичний роман про село напередодні революції «Хліб і сіль» /1959/, Василь Стефаник у своєму творі «Земля» охоплює тему зміни умов, у яких жили галицькі селяни. В своїх ранніх творах він зображені трагічні моменти із життя українського народу /новели «Суд», «Кленове

листя»: «Катруся»/. В. Стефаник створин кришталево чистий тип української новели /концентрованої, психологічно поглибленої, спрямованої на соціальну проблематику/. За словами Івана Франка, Стефаник був майстром форми. М. Коцюбинський у своїх перших оповіданнях зображував селянські будні, але й ставлення інтелігенції до народу. В романі «Фата морган» автор залишає традиційний погляд на селянську проблематику і зображає село без ідеалізації, підкреслюючи його соціальне розширування.

Іван Яцканин іде по слідах поетики гравничих ситуацій, яку в українській літературі утверджив В. Стефаник, і його форма так само культівована, крім того, І. Яцканин залишається вірним і психологізму, яким відрізнялися твори В. Стефаника та М. Коцюбинського. Він, в цьому не сумніваємося, творить самостійну поетику. Гравничні ситуації, психологічні феномени, історії «Біблії» та фольклору – все це інтертекстуальні феномени його прози. Яцканин тяжіє до екзистенціальних феноменів у своїх творах і модернізує розповідну модель в літературі українців Словачької республіки.

Література

І. Яцканин, Тіні ї шрами, Словачське педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1994.

Кете Гамбургер: Логіка літератури, Ноліт, Белград, 1976.

Франц Штанцл: Типові форми роману, Літературна спілка Нового Саду, Н. Сад, 1987.

Франц Штанцл: Розповідний текст від першої і розповідний текст від третьої особи, Республіка, Загреб № 4/1984.

Жерар Женет: Постаті, Вук Караджич, Белград, 1985.

Дубравка Орайч Толич: Теорія цитатності, Графічне підприємство хорватське, Загреб, 1990.

Тері Іглтон: Теорія літератури, СНЛ, Загреб, 1987.

Barthes Roland: S/Z, Paris, Seuil, 1970.

Жак Лікан: Твори, Просвіта, Белград, 1983.

Михайло Бахтін: Естетика словесної творчості, Татран, Братислава, 1988.

ІВАН КРАСКО

З УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Вже на самому початку може виникнути питання піршого характеру: чому саме цей словацький поет став об'єктом наших інтересів? Хто він такий, цей Народний поет Словаччини і яке може бути ставлення українського читача до його оригінальної творчості? Що Іван Краско міг і може принести, чим збагатити українську культуру у порівнянні з тим, що було принесено до неї французькими чи російськими та українськими поетами-символістами, його сучасниками: Павлом Тичиною /«Сонячні кларнети», 1918/, Максимом Рильським /«На білих островах», 1910; «Під осінніми зорями», 1918; «Синя далечінь», 1922/, Агатангелом Кримським /«Пальмове гіляя», 1901/, Іваном Куликом та іншими поетами, що творили на переломі століть, не говорячи вже про творчість Лесі Українки чи Івана Франка?

І все ж таки в творчості Івана Краска є багато чого оригінального та цікавого, що може доповнити й ширше порозуміти велику течію символізму, – це з одного боку, а, з другого, – є певні дані, що говорять про соціальну спільнотичність Краскових «Шахтарів» та «Раба» з Франковими «Каменярами», що Краско знову творчість Івана Франка та навіть пробував перекладати його ліричні твори. Ця область мало досліджена. Можна припустити, що під час навчання у німецькій гімназії в Сіблі та румунській гімназії в Брашові /1893-1896/ Іван Краско мав змогу познайомитись з творчістю Івана Франка. В той час Краско перекладав Емінеску і писав вірші, з яких у 1896 році надіслав Йозефу Шкультетти: «Ненька, солодка ненька», «Ми одні на горі», «Тайні пісні мої» та «Пісню нашого народу» під псевдонімом Янко Циган.

Можна також допустити певні аналогії між творчістю Павла Тичини, Максима Рильського та Івана Краска в області нових форм версифікації.

На початку нашого століття Максим Рильський здивував читачів своєю зрілістю та майстерністю форми віршів у дусі символізму. Услід за Рильським Павла Тичину можна вважати новатором українського вірша, який своїм оригінальним ліризмом /поседнанням звуку й барви у сприйнятті навколошнього світу, особливо природи/, став разом з Максимом Рильським тим джерелом, з якого черпали наступні покоління поетів. Таким був для словацької поезії Іван Краско. Його небагата щодо розсягу, але глибока за змістом та майстерністю поетична творчість /две збірки поезій: «Nox et solitudo» та «Вірції/ відкрила в добу 11.О. Гвоздослава й після нього нову дорогу для словацької поезії. Ця дорога позначила творчість поетів Я. Смрека, Е.Б. Лукача, В. Беняка, Л. Новомеського та й покоління поетів, яке увійшло у словацьку літературу під час другої світової війни та після неї /М. Краус, В. Мишлик, М. Руфус/.

Під час навчання у Празі /вивчав інженерну хімію/ Іван Краско брав активну участь у спілці студентів «Детван». Там він через чеський символізм познайомився і з французьким. Тоді він це захоплювався «силлю» й «розмахом» поезії Гвоздослава, але завдяки природній склонності до тихої ліричної «думи» та суб'єктивній настальгійності, поет не пішов шляхом «декламаційного вірша» Гвоздослава, лише став відкривати себе через пісennу мелодичність. Іван Краско суб'єктивно інтроспективний та інтенсивний щодо внутрішнього переживання драматизму. Його сила виразу спрямована на образний патяк /symbol/, на конденсацію значення та недомовленість. Він створює свою просту, навіть дуже прозору архітектонічну побудову вірша, яка попадає у ефективне напруження з драматичним чуттєвим затиханням змісту кожного вірша. В поезії Івана Краска багато смутку чи пессимізму, глибокої сили художнього образу драми особистого життя та зневоленого люду. Тому якраз поезія Івана Краска багата інтроспективним інтелектуаліз-

мом, ненаповненістю особистих бажань та чуттєвих драм, але й соціальним протестом, бунтом. Це дуже важливий факт, з яким повинен був рахуватись кожний, хто брався за перекладання творчості цього своєрідного поста, тим більше, що Іван Краско дотримувався свого креда: «обходь красномовство, як мор, та викинь з тексту слово ялове; нехай музикую звучить кожний малий вірш, образом виблискую кожне словечко – ...»

Якщо повірити у те, що життя – це самі парадокси, то життя Івана Краска повне парадоксів. Вільзьемо хоча би той факт, що поет проклав новий шлях для розвитку словацької поезії, а його було майже забуто. Він завжди займав місце на задньому плані літературної сцени напівзатиненого статиста. Це обумовлено цілим рядом причин, але перш за все політичними та ідеологічними тенденціями останніх 30-ти років нашого, у партійний хомут загнаного, життя, коли Красків символізм, наповнений смутком, біблійними та євангельськими образами чи мотивами, було трактовано як ідейно нестійку позицію поета і т.п. Тому його і не дуже пропонували для перекладу. Але краса поезії Івана Краска перемогла, і нею захоплювалися й наши поети та перекладачі, про що свідчить й історія прекладів з його творчості.

Перші переклади поезії Івана Краска на українську мову, наскільки мені відомо, з'явилися у 1959 році у журналі «Дружно вперед», № 1. Це переклади Йосифа Шеленця віршів «Не питайте» та «Тополі». У 1964 році вийшла у «Державному видавництві» у Києві «Антологія словацької поезії» під упорядкуванням Максима Рильського, Леоніда Первомайського та Григорія Кочура /вступна стаття проф. Мілана Пінчути/. В антологію були заручені й вірші Івана Краска у перекладі М. Рильського /«Місяць побліднілий»/, Івана Вирганя /«Раб», «Батькове поле»/ та Гайни Коваленко /«Vesper dominicae» – «Вечірня служба», «Мої пісні», «Мжити і мжити», «Шахтарі»/. З нагоди 100-ліття з дня народження поета частину цих віршів

було передруковано у журналі «Дружно вперед» за 1976 р., № 7. У 1981 році на сторінках альманаху «Дукля», № 1 був надрукований у перекладі Івана Мацінського,крім інших, вірш «Тополі». За останній, 1994 рік у «Дуклі» № 1, 4 Віталій Конопелець запропонував двадцять два переклади поезій Івана Краска.

На підставі вищезгадованого можна зробити деякі порівняння підходів та художньої вартості чи специфіки окремих перекладачів. Я розумію всю складність проблем, перед які були поставлені перекладачі, котрі взялися за переклади поезії Івана Краска, про якого критик Шалда свого часу написав, що в його «Nox et solitudo», у його «Віршах» говорив приглушено поет великого чуття, людина шостого почуття. А це шосте почуття змушені відчувати всі перекладачі у всіх тональних відтінках слів та композиційній побудові віршів. Саме з цих міркувань я підходив до аналізу окремих перекладів поезій Івана Краска.

Перекладати поезію, якщо взагалі її можна адекватно перекладати, для мене завжди делікатна справа не тільки майстерності, але й стики. І якщо я у даному випадку чимось і кимось незадоволений, то перш за все відчуваю себе на їх місці і я сам незадоволений собою за безвихідність та беспомічність вибратись із дебрі, із полону слів та образів того або іншого поета, якого колись брався перекладати. Іспанський поет та перекладач Гюсто Хорхе Падрон у статті «Поезія – алгебра метафор» /«Literáru i žýdcsínek», 1994, с. 37/ пише, що «треба перекладати справжнє значення слова, перекладач повинен перекладати значення слів, а не сяйво слів». Ян Вілковський у книзі «Preklad a tvorba» підкреслює, що більшість перекладачів склонна до лінгвістичного, тобто до точного перекладу, а художній переклад – це творчий процес. Ми ж самі добре знаємо, скільки тут на кожному кроці тайтися небезпеки. Я скоріше приєднуюсь до погляду, що художній переклад – це, за словами поста Яна Бузаші, «zmіщення від душі до власної душі», під час якого, як

правило, багато чого втрачається із поетичної енергії /дано це характером та системою мов, в яких відобразився психічний, соціальний, економічний чи естетичний склад того або іншого народу/, доляючи шлях до адекватності. Але в багатьох випадках /історія тому свідок/ художній переклад перевершує оригінал. Це вже справа міри талановитості чи наміру особистості перекладача, наміру чи то суперника, чи то рівноцінного партнера, близького по серцю, чи то шанувальника. Воно завжди так входить, чи хочемо або ні, що ми залишаємо на перекладі свій відбиток, печать свого характеру, свого естетичного почуття. Для мене особисто після аналізу та порівняння перекладів Івана Краска в кінцевому підсумку виходить так, що наші перекладачі, образно кажучи, – це скрипки, які грають з одної партитури, але кожна має своє темброве забарвлення звуку.

Після цих загальновідомих уваг попробуємо наблизитись до окремих перекладів поезій Івана Краска, які були зроблені на замовлення доби – смерть поета, сота річниця з дня народження Івана Краска, переклади в рамках «дружби народів» та переклади, які намагаються наблизити Івана Краска українському читачеві у ширшому загальнолюдському звучанні.

Поет Йосиф Шелепець переклав вірша «Не питайте» /Нерұтажі за ма/. Пісенно-інтонаційний вірш Івана Краска замкнутий чотирма римами у першому восьмивірші та двома діеслівними у другому. Автор перекладу не дотримує цю структуру вірша, він навіть конкретизує недосказане поетом, коли встановлює те, що давить народ, « зло». Перекладач, лише з його відомих причин, не використав пісенний лад української пісні, що наближується до Краскової тональності хорейчного вірша. Тому переклад Йосифа Шелепця ритмічно розбитий та непослідовний:

Не питайте мене,
Чом такий я сумний,
А питайте потік,
Чом тече він мутний.

Не питайте мене,
Звідкіля стільки дум;
А питайте в гаю:
Звідкіля його шум.

Крім цього автор перекладу зміщує поетичний образ, коли вживав образ «буйного вітриги» та рекомендує спітатися «в гаю» замість гаю «звідкіля його шум» та не дотримує подвійне вживання Краском прікметника «ріvalovу» для стилістичного паралелізму. Тому переклад Йосифа Шелепця створює враження естетично неотесеної глиби. Таке виникає враження й від декотрих перекладів Гайї Коваленко, що увійшли у згадувану вже «Антологію словацької поезії»: «Мої пісні», «Шахтири», «Мжити і мжити». У перекладачів київської антології відчувається якась нібито тиха конвенція, приближення душ у соціальних мотивах та мотивах природи. Гайї Коваленко, перекладаючи вірш «Мої пісні», дотримувала ритмічну та римову структуру вірша, але зміщує поетичні образи настільки, що вірш починає дихати українською природою. У перекладачки «буденність млиста душу без ушину огортає знишка, як туман долину», а у Краска «буденність на душу тихо, одноманітно сідає, як сивий туман на долину». Цьому символу у Краска протиставлена мрія побачити світ радініший, новий іdealічної краси рідної природи, бачити «срібло потоку, що кидає блискавки у долину», де видно «звивистий лет метелика». У перекладачки «срібло струмочка, як лелія в лузі», і «метелик пурха, кривуляє світом». Подібний підхід можна побачити й на перекладі вірша «Мжити і мжити» /Prší, prší/. Тут перекладачка йде за постом у ритмічному та римовому плані. Але вже на самому початку виникає проблема, як перекласти словацьке дієслово «prši

аг», яке стає основовою анафоричного звучання цілого вірша. В українській мові еквівалент можна знайти лише у слові «дощити», та воно не годиться для хорейчної структури вірша, тому перекладачка використала для перекладу слово із синонімічного ряду «мжити», яке у своїй повторнос-

ті скоріше нагадує звук коси під час косяння трави, ніж надоїдливого дощу. Віталій Конопельць у своєму перекладі цього вірша використав слово «кропити», яке за алітерацією більш наближається до оригіналу. Але справа не в цьому, справа у поролумінні та відчутті цілого настрою вірша. У Краска в першій строфі обличчя землі старі ї в'яні, блідне, як молода обманута й покинута жінка. У Гайни Коваленко настає зміщення:

Мжить і мжитъ однomanitno...
Вид землі марнитъ примітно,
все бліде, як жінка красна,
та покинута, нещасна.

Для порівняння наведемо переклад цієї строфі Віталієм Кононельцем, щоб перекопатись, як майстерно було використано ним прислівник «знавісніло» для створення красковської атмосфери тяжкого зітхання із знаком оклику:

Кропить, кропить знавісніло...
Як земля з лиця змарніла,
в'янє, гине, жінка мовби
від обману, від обмови!

У Гайни Коваленко була тенденція все підганяти під рими, внаслідок чого настало зміщення образів, створення нового метатексту, далекого від смислу оригіналу: *Prší, prší... Až prestane;* Мжить і мжитъ... аж наостаток; *тгажом skvělýn* руїб strápe; процвіте морозом ранок; *tič si, pič nevyběgíte* — та ї нічого по тім цвіті...; Так є smutno, clivo v svete; Смутно, тоскно в цьому світі!..

А ось переклад В. Конопельця:
Кропить, кропить... Аж поволі
зледніють схили голі:
вибрati немає з чого —
так у світі сумно, вбого.

Подібні зміщення або «недотягнутість» ми знаходимо й у перекладах Гайни Коваленко вірців «Шахтарі» та «Вечірня служба» /Vesper dominicae/.

Іван Вирган у перекладі вірша «Раб» усвідомлював собі важливість строфіки, ритмічної структури та якості рим, і в результаті вийшов дуже переконливий, емоційно напруженний переклад, який дуже близький

до тональності оригіналу. Щоправда, і тут є певні зміщення образів. Наприклад: «Až potom vystrítem chrbát, hopcej zbarví líce» — «вільно задишуть груди» Або: /пісня/ «sa tíska plesla našim ihorgovým poform...» У Івана Виргана: /пісня/ «літала собі й літала над нашим неораним полем». Це, мабуть, викликано ритмічною структурою вірша /ямб, амфібрахій/ замість Краскового хорея у комбінації з дактилем. В останній /третій строфі/ у Краска с акцентація на «стогін звону сполошного», а у перекладача цей момент чомусь не враховується. З подібними явищами ми зустрічаємося і у перекладі Івана Виргана вірша «Батьківське поле».

Окремо слід відмітити підхід Максима Рильського до поезії Івана Краска. І Іван Краско, і Максим Рильський — поети мілістю божою, «rag excellance», вищого порядку. Тому переклад Максима Рильського вірша «Na luna bledá...» викликає запитання: чому поет Максим Рильський не дотримав образну структуру Івана Краска? Можна лише догадуватись, чому у Рильського стільки «ліцензії поетики». Він пішов шляхом настрою. Цей настрій дотриманий, він співзвучний з настроєм Краска у ритмічно-римової динаміці вірша, але все останнє піддається зміщенням, які віддаляються від деталей оригіналу. Подібні переклади існують, вони можливі, але на них дуже виразно видно нечіткі особистості поета-перекладача із своїми асоціаціями, у нашому випадку — М.Т. Рильського.

Порівнюючи переклади творчості Івана Краска на українську мову, ми обов'язково зустрінемось з проблемою перекладу архаїчної лексики, але головне — з питанням, як бути перекладачеві з інверсіями у творчості Івана Краска, які розбивають синтаксичну структуру вірша та створюють акцентовану ритміку, по суті новий чи окремий стилістичний пласт в поезії поета-символіста? Як майстерно справлятися з цією проблемою, ми масно можливість бачити на перекладах творчості Івана Краска, якими останній час займається Віталій Конопель-

лець. У Віталія Конопельця відчувається велика винахідливість та поетична зручність пера поета, який відчуває саме сяйво слова у його семантичному полі. Щоб більш наочно перевінатись у цьому, виникає необхідність порівняти хоча би коротко чотири переклади різних перекладачів одного вірша Івана Краска – «Тополі». Це переклад Йосифа Шелепця, Гайни Коваленко, Івана Мацинського та Віталія Конопельця. Вони, як і мусить бути, різні у своїм підході до оригіналу, у якому образ тополі до невпізнання спливає з власним життям та долею поета. Вся мелодика вірша наповнена співучим народним заспівом «гей, тополі», кожний перший рядок строфи закінчується знаком оклику. Вірш набирає градацію з кожним повтором: «*topole vysoké, topole bez listia, bez života, vysocizné topole*», при чому поет акцентує на слові «ті» тополі. Настрой ліричного героя міняється аж до трагічного підсумку: «дух мій щезне... як гайворон пошарпаний у ніч». Всі перекладачі намагалися знайти адекватний вираз, а результат вийшов різний, зміщення образів, їх символіка постає перед нами різноманітною. У Івана Краска високі тополі у широкому полі пнуться до неба велики, чорні, прямо як чиїс болі. У Йосифа Шелепця «підімаються у полі Аж до неба, дужі, чорні, Мов людські долі», Гайна Коваленко йде услід за автором, не дотримуючи інтонацію внаслідок порушення синтаксичної побудови вірша. У перекладачки тополі «рвуться в небо дужі, чорні, / мов чиїс честерні болі». Іван Мацинський, намагаючись бути послідовно точним, все ж таки змушений був вводити пояснюючі слова чи синоніми. Тому в нього «стрімкі тополі, строгі, чорні – мов чиїс неагойні болі», тополі – «дерева без листя, знедолені тополі, височенні тополі», а дух щезне, «наче гайворон пошарпаний, в туманну ніч». Йосиф Шелепець у наступних трьох строфах виразно наближається до оригіналу з деяким скороченням /викинув «горді» тополі/ та зміщенням образу гайворона. У перекладача заключні рядки вірша зву-

чать так, що дух щезає «мовби гайвороння рване / В нічку», Гайна Коваленко віддалилась від Краскового оригіналу, вводячи у переклад незвичні для поета образи – тополі «високочолі». Замість гайворона тут введено «крука безталанного», «з нірвани вийшли привиди в пустім околі» і т.п. Тому найкращим і творчо осмисленим перекладом вірша Івана Краска можна вважати переклад Віталія Конопельця, який глибоко осмислив суттєве у поезії Івана Краска і передав це з такою легкістю та пластичною витонченістю, що його переклади, які, надімося, вийдуть книжково, стануть благородним внеском у наше та загальноукраїнське культурне життя. Ось як звучать «Тополі»:

*Гей, тополі, ті тополі в небеса!
Підвелися на роздоллі –
аж до хмар високі, чорні,
мов не знати чиї болі –
тополі.*

*Гей, тополі, ті тополі, мов старці!
Привидами злой волі
гордо вип'ялись безлисті,
чи мороз, чи вітер – голі
тополі.*

*Гей, тополі, ті тополі, мов мерці!
Німо у тісному колі,
наче привиди з нірвани,
задивились в пустку долі
тополі.*

*Гей, тополі, горді та стрімкі!
Як вони, і мій дух щезне...
В небо? В землю? До нірвани..?
- Гайвороном, вічно гнаним
до пітьми.*

На закінчення хочеться лише підкреслити те, що нашою наснагою було вказати на складність проблеми художнього перекладу творчості такого визначного поета, як Іван Краско. До нього з повною пошаною приблизилися і нам наблизили поета наші перекладачі.

Ілля Галайда

„Фараметрики“ П. Мідянки

Роздумуючи над довготривалим шабашем доморощених політиканів-яничарів навколо руського, українського, імені рідного Закарпаття, в одному з віршів нової збірки поет, може, дещо підвищивши загалом тихий, спокійний, розважливий тон розмови з читачем, не без гумору звернувся до рідної землі:

Рутеніє, мамизнино, дідизно,
В осмуті звологів, марудних потороч,
Ти споряди мене в Маріяповч -
Карпатській Україні справлю тризну.
Та доки, доки цей перевертос?
Перепишусь на серба чи на грека...
На моїм гробі виросте смерека
З чудовим написом -

Петрос Карпаторос.

Петро Мідянка у його людській і мистецькій сущності до дивовижі ввесь закоренився у рідному закарпатському ґрунті. Він живе і працює в Широ-

кому Лузі на Мараморошині, де народилися він, його батьки, предки. Працює – не зовсім правда. Хоча від закінчення Ужгородського університету й спливло вже далеко більше часу, ніж навчався в нім, постійно з вересня по червень ходить на роботу за кілька кілометрів у село сусіднє. У рідному як вчитель ніяк не пропишеться. Як корінного горянина його цікавить все, що стосується рідного краю. Від хатніх клопотів з припасами на зиму – залишився газдувати разом з матір'ю, батька пару літ як не стало, – до сільської церкви, кожної окремої могилки на сільськім кладовищі, старої хроніки рідного села, долі краян, розкиданих примкамі й закономірностями історії по всіх світах. І ця відданість вражає в ньому, хоча він ніколи не виставляє її напоказ. Вона є надто привабливою саме завдяки оцій скромності, бо не виступає самопожертвою, є природною, як життя трударя в Карпатах, хоча й суворе, та гідне, мужнє, чесне, самостійне, заглиблене в нашаруваннях справді великого числа тисячоліть, тож прагне, аби досвід поколінь близьких, як і далеких пращурів, став і його набутком, не канув у Лету, залишився прийдешності. Важко назвати ще когось з культурних діячів Закарпаття, починаючи з Івана Пастелія та Іоаннікія Базиловича і кінчаючи митцями живущими нині, з талантами потужними, відомими в краї, державі, світі, у життєвськім і творчім естві яких так щасливо, так органічно поєдналася б набута освіченість з культурою народною, з глибоким усвідмленням самоцінності останньої, її великої перспективи не як пам'ятки минулого, а складника, без якого неможливий подальший рух, немислиний розвиток мистецтва сучасного, а отже і майбутнього. Без подібного злиття інтелігенції з народом минуло на Закарпатті усе XIX століття, і поет не міг не врахувати того горьованого

ПЕТРО МІДЯНКА
ФАРАМЕТРИКИ

уроку, не тільки запам'ятав його на все життя, старається надолужувати прогаяне попередниками. Самоназва предків «русин», їх руський менталітет, що з часів Київської Русі ріднить закарпатця з русином-русичем Галичини та Буковини і далі до Поділля, Києва, Слобожанщини й Дону, єднає його край з усіма землями Руси-України, близька й дорога поетові, як і інша назва його ж народу – «українець». Він не помічає тут ніяких протиріч, бо їх нема насправді. А діячам від політиканства, яке, на відміну від політики, завжди буває лише брудним, поет дає спокійну і тому переважливу оцінку, коли вони хотіли б нав'язати сучасникові нейснуючі тут протиріччя.

Як поет він почався в університетських стінах, проте до першої збірки йшов нелегко – не міг без справжньості художнього слова, його неповторногозвучання у творах викінчених, пропонованих до друку, а їх як незвичні не поспішали пускати в світ, до людей. Через це, а може, через інші, непоетичні, властиві тоталітарним режимам, чинники, першу збірку – «Поріг» – видав лише в 1987 році в Києві. Хоча її як видання серййоне сковував обсяг, та й ішла вона до читача досить довго, поріг його художнього світу виявився справді високим. І все ж тільки завдяки високоавторитетним рекомендувачам /Драч, Павличко, Скунць/ без помітних зволікань був прийнятий до Спілки письменників. Наступна його поетична збірка досі блукає в рукописі по видавництвах, перебуває тепер уже в третьому /була в «Карпатах» в Ужгороді, і уже в другому з київських/ – видати в останні роки письменникові книжку важко взагалі, книжку поетичну – тим паче: як товар, що купується-продажується, вона завжди була збитковою, покрити збитки нині ні кому, держава вже не має коштів, а меценатів – ще нема. «Фараметри» побачили світ стараннями керівника приватного видавництва «Гражда» І.М. Ребрика – він

взяв на себе всі витрати по їх випуску. Тут – твори сучасні, останніх років. Отже, важлива ланка становлення поета, як не прикро, випадає з поля зору.

Як публікаціями поезій у періодиці, так заявами-деклараціями й статтями про стан нашого красного письменства, ще до появи збірки автор вписав себе до митців, що прагнуть модерного, авангардного словесного мистецтва. У часи відродження, зрештою, і в будь-які-це природний потяг: як без зв'язків із традицією, так і без ненастannого оновлення своєї внутрішньої, естетичної, мистецької природи художнє слово хириє, девальвується, стає немічним, помирає. Теперішній авангардизм виникає як реакція на декларативність, заскорузливість, застій у нашому мистецтві, які явно помічалися з самого початку минулого десятиліття.

Але як не парадоксально – модерну літературу, це особливо впадає у вічі в поезії, підстерігає та ж небезпека, що й традиційну. Коли установка на експериментаторство, на новизну, виступає як самоціль, абсолютизується, доводиться до ідіотизму, з'являється та ж сама декларативність як оригінальність заради оригінальності, як засіб і остаточна ціль твору. Митець досягає того ж результату, проти якого так запально виступав. А його витвір стає таким же непотрібом, як знамените Поетове, що належить нині, на щастя, епосі минулій, до якої нема вороття:

А сонечко світить,
Та все звідтіля,
Від Сталіна-батька,
З Москві, із Кремля.

Формально Петро Мідянка разом з трьома поетами-побратимами з Івано-Франківська, Львова та Рівного належить до літературного об'єднання «Бу-Ба-Бу». Та навіть на їх фоні вирізняється глибшими зв'язками з реаліями оточуючої саме його дійсності, інтенсивними пошуками власної, тісно

поєднаної з ріднокраєм не лише тематично, але й естетичним досвідом «руської модернізму».

У фантастичних випарах роли Кувалась наша руська модернізма, -

оголено заявляє він у вірші «І він, і я – кохались в русинах» – творі, що може бути ключем до поетового трактування модернізму. У пошуках нового, сучасного, гідного свого краю слова, він, за «фараметликами», включає й досвід вихідця з історичного Закарпаття Енди Вархола – творця поп-арту в Америці /Андрій Вархола – русин чи хохол?/ Грекокатолик, ставленник поп-арту. /Енди Воргол – це джаз і рок-н-ролл!/ Куди до нього віршнику чи барду.../ Маразматичний вигин камбали.../ О Земплін, Спиш, Нью-Джерсі та Аляска. /Із наркотичної завіси, із імли – /Дизайн супів, носовички, запаска.../, й живопис земляка, представника старшого покоління Ернеста Контратовича з його «Свяченням води» /Йордан на Чорній Тисі/ /це при чехах/. /Душпастирі, і ризи, і келтари, / і сяйво голуба над храмом Івана Струка, /Говерла, вбрана в бліі одяги/, й новизну витвору народної фантазії дерев'яному зодчестві земляків, що залишили світові – як диво – Струківську церкву біля Ясіня, і новизну творців «Тріоді Цвітної», що неподалік його Лугу, у Грушеві, писали, а кажуть і друкували дещо раніше федорівських, й «Тріоді», і «Мінєї», й «Осьмогласники».

Поезія його постає на багатьох шарах пізнання світу й себе у нім. Та має чітко окреслений центр з щоденно оточуючим його середовищем – рідним селом, рідним краєм у його сучасних вимірах, як і параметрах історичних – із компактними поселеннями в Словаччині: продовженням руської, української, Мараморощини з Сиготом, у Заліссі, на території Румунії, де досі зберігають свій український менталітет більше ста тисяч чоловік, а до закінчення першої світової війни ці землі ще повністю входили до

Закарпаття, мали один духовний розвій, уже нині до кінця змадяризованими поселеннями земляків в Угорщині з центром їх духовності, Маріє-Повчанським монастирем, в околицях якого поет-монах Зореслав наприкінці 20-х років ще спілкувався з людьми, що володіли рідною мовою; цілими островами компактних поселень русинів Закарпаття в Югославії – першої української діаспори в Західній Європі, що відраховує сьогодні красні роки уже третього століття.

Тому предметний світ «Фараметликів», починаючи уже з цієї назви, непростий, включає поняття-слова, географічні назви й історичні деталі, без розуміння яких тяжко осягнути й художній світ поета. Це одразу відчуває Богдан Зілинський з Праги, відгук якого, надісланий видавцеві І. Ребрику, відтворюємо. Тут і «гарус», й «босоркані», і «гражда», «кіфлики», «боканчі», «шингли», «гайнайлі», «анцуг», «помаранчі», «спузар», «кірон», «цапіна», «каня», «пантлик», «канон» – гармата, «лишка», «леквар», «полупкач» тощо, тощо. Або ж без усвідомлення реального зв'язку з рідним краєм поета того ж Пітсбурга – центра закарпатської еміграції в США, чи Керестура, як одного з духовних центрів русинів у Югославії, все це багатство діалектної лексики та географічних назв може видатися формальним, і втрачається чи не все при сприйманні того чи іншого твору. Вчитаймося в цей короткий вірш:

*I він, і я – кохались в русинах,
У лицах їх, у запраній одежі...
Тубільні жони в чорних лахманах
Стежки топтали вовчі та ведмежі.
Чорнобороді вештались попи
По благочинії, де міць набрала
схизма.*

У фантастичних випарах ролі
Кувалась наша руська модернізма.
«Би Мараморошь ... Селешлонка би...»,
Найробі, копти та Аддіс-Абеба.
У нашій релігійній боротьбі
Хіба що руки піднесім до неба.
І їжмо кіфли, поки брашно й сік,

*Лаштуймо ровер, місткість
до бензини.
І скаже в краї перший чоловік:
«Бравіссімо! Всі русини із глини!..»*

Ропа – міцний, насичений соляний розчин, що в кількох місцях на Закарпатті виходить на поверхню землі, – століттями замінювала верховинцеві надто дорогу для нього сіль, хоча її добували ще з часів Римської імперії тут же. Не чужі закарпатцеві Й. Аддіс-Абеба, столиця Ефіопії – ще в першій третині XIX століття створив працю з ефіопської мови наш видатний історик і мовознавець Михайло Лучкай; як і доречна загадка про єгиптян колтів з їх монофізитським християнством. Не випадкова її загадка про первого в краї чоловіка – в часи так званої пereбудови первого секретаря обкому, нині одного з фундаторів партійної організації Компартії України в Ужгороді Г. Бандровського – уславився шаленою русифікацією краю, антимісцевою кадровою політикою, під яку підвів заливобетонну ідеологічну базу неодноразовими заявами з компартійних амвонів про хронічну культурну відсталість закарпатця, людини другосортної.

Ще менш відомі широкому загалу поняття й деталі історичного минулого та сучасності – в багатьох поезіях збірки, що вимагає такої ж інтенсивної роботи мислі й почуття читача, яка вкладалася автором у її творення: болі суспільства, пульс сьогодення сповнюють душу поета, живлять його образний світ. Уже в першім вірші збірки поет рішуче відсікає себе від туристсько-екзотичного сприймання своєї Срібної Землі, де

*Згубили роги олені й Олени,
Ватри туристські світяться вночі,*

утверджує свою синівську, патріотичну, заземлену віру:

*Іванчику, не в Пітсбурзі умрем,
Де наркотична бродить тінь Варгола!
О Срібна Земле! Це «голодна воля» -
І чеське пиво, й ніредъгазький крем.*

Поетичний образ автора включає воднораз і спресовану дійсність ріднокраю, що бачиться часткою цивілізованого світу, й культурні надбання людства. Художній світ поета постає як на історіографічних джерелах, так і особистому, чуттєвому сприйнятті сучасності. Це думання сучасне. Простір і час об'єднуються, ущільнюються, кожна прострова точка поєднується зі світом ширшим, від дня нинішнього поет кидає погляд у часи давні, і навпаки. Чи не кожна з поезій побудована на поєднанні далекої минувшини з днем, який щойно минає, сuto місцевого, локального з обширими світовими, подекуди космічними. Одна лише ілюстрація при загадці Мукачева як оплоту новітнього політичного русинства:

*На бастіоні Мукача не Зріні,
А Лумнич держить триколор і стяг.*

Численні історичні екскурси, відверті картини нинішніх бід, подані телеграфічно, лише називанням, не заважають відчуттю історичної перспективи, невпинності життепліну рідного краю з його здоровим людським потенціалом до прогресу й цивілізації, де геть знеціниться фальшиві лозунги уже вчорашнього нині дня:

*О котрий з них – карпатський
соловій?*

*Де антології, балади й коломийки?
Хто за руснацький мав журу розвій,
Як закипав чайник із нержавійки?*

*Хто пізнавав в салфовій хащі сморж
І крильця бражника на вичахлій
рослині?*

*Хто співчував, що ужгородська бомж
О зимній хвиці ходить в переліні?*

*Ті соловеєчки?! Старі попукачі,
Авантюристи крайські й брехачі,
Що чужинецьких прагнули колоній.*

*Бог не простить маразмів із словес,
Смішних ждань палірних автономій.
Йде караван. І дзвінко бреше пес...*

Дмитро Федака

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Рауль Чілачава – грузинський і український письменник. Оцім лаконічним твердженням багато сказано. Так, він грузин, але настільки полюбив українську мову, що нео пише віршовані твори, перекладає з української на грузинську твори Г. Сковороди, П. Тичини, В. Соцюри, М. Бажана, І. Драча, М. Вінграновського. Перекладає також з грузинської на українську. Його творчий доробок – понад 50 книжок, – переклади, публіцистика, літературознавчі праці. Про свою творчість Рауль Чілачава у збірці «Український сон» /В-во «Пропор», Харків, 1994 р./ написав: «Мій літературний дебют відбувся на Україні. Я навіть не бачив у книгарнях своїх грузинських книжок. Їх мені присилали друзі або відкладали у видавництві. Були й розчарування, здавалось, що приречений на вічну невідомість, бо не секрет: помічаю лише тих, хто сам цього прагне. Згодом усвідомив: коли на пероні зупиняється поїзд, першими встигають вийти пасажири без багажа. Часто так само трапляється і в літературі. Вперед вириваються ті, кого не обтяжує вантаж, вони спрітно оволодівають «безіменними висотами» і поспішають наректи їх власним іменням. Та часом з'ясовується, що то були не висоти, а снігові кучугури, які розтанули при першій же появлі сонця. Недарма застерігає один з метрів: «Про власну висоту тільки тоді маєш правильне уявлення, коли стоїш на землі». Таким в житті й творчості є Рауль Чілачава. Чи й нам не повчиться з його досвіду, але й вибору. Бо ж грузин вивчив українську мову, а у нас знайдуться і такі, які зневажають її...»

Рауль Чілачава

ПОЕТ

Друже мій, знай, що поет виростає, як дерево:
коренем вглибнувши в рідній землі, розцвітає...
Тільки ж, як небо над ним вдень і вночі все
захмарене,

гинуть ще в зав'язі майбутні його плоди.

Друже мій, знай, що поет – наче оболок білий,
скрізь він кочує на крилах мандрівного вітру.
Тільки ж, якщо не наснажиться думами й мріями,
на землю впаде не дощем, а химерною тінню.

Друже мій, знай, що поет – як прозірливий сон
для народу.

Тільки ж, якщо не зуміє він словом своїм провістити
випробувань і скорбот, перемоги і величі, –
значить, ніколи не збутися тому чудовому сну.

Хай множаться сни полум'яні твої, мій народе!

1981

Переклав Віктор Кордун

ЧОМУ ПИШУ ВІРШІ

В радості люди самі собі дають раду.
В щасті не потребують ніяких розрад.
Але коли налетить вороння,
коли сонце окутає темрява
і дорогу твою розмие шалений потік,
чи обйдешся тоді без підтримки і співчуття?
Чи винесеш сам той нестерпний тягар
свого болю,
печалі,
розкаяння -
і дочекаєшся кращих часів?
Чи зможеш дивитись на порожню колиску,
де в розгорнутих пелюшках
замість дитини
ревно молодість плаче твоя?
Спробуй скосити
на сходах будинку,
як на сінокосі,
зелену траву.
І ані разу,
ні разу не застогнати,
не покликати друга свого, чи й сусіда,
котрі не переплутують зеленого з чорним.
Спробуй-но!
Спробуй-но!
Спробуй!
Я вже спробував раз - і нічого не вийшло,
вдруге спробував - теж нічого,
втретє - також...
І вирішив:
якщо слово мое
спроможне
людину розрадити в горі
і вселити надію та віру -
в світле сонце,
в співучу колиску,
в протоптану стежку до гостинного дому, -
я кращого, мабуть, нічого не можу зробити.
І відтоді -
стараюсь,
стараюсь,
стараюсь...
1982

Переклав Петро Засенко

Коли повернувся – ніхто мене не впізнав...
Змінилася моя стара Ітака,
притулок моїх найвищих снів.
Я не впізнавав малих хлопчаків,
що розважалися незбагненою грою.
Я не розумів мови перехожих,
якою вони розмовляли.
Змінилася моя стара Ітака...
Навіть каміння – і те покрилося мохом.
Тоді вперше покаявся –
чому приїхав,
чому ступив
на цю землю,
яка вже давно забула про мене?
І земля старіє, мов людина.
Втрачає зір і слух.
Тільки все це відбувається для тих,
хто її пам'ятає молодою.
Для малечі земля знову молода.
Вона з ними разом ще раз постаріє,
аби наступні покоління
зустріти повнокровно...
Коли повернувся, ніхто мене не впізнав...
Всі вважали мене простим подорожнім –
і брати, і невістки...
І лише мати,
одна-єдина,
 побачивши мене, гукнула:
- Сину мій! -
І мати старіє,
але син для матері – ніколи!
І збегнув я тоді:
лише заради неї повернувся
я до тебе,
моя стара Ітако!

1982

СКОВОРОДА

Сказав Григорій Савич Сковорода,
Що світ ловив його і не спіймав.
Ще б пак – в запасі він безсмертя мав,
І хлюпала йому жива вода.
Без нагород, без лаврів, без посад,
Він сам ловив свій власний дивосвіт,
І де б не був, скрізь проростав услід
Божественних пісень квітучий сад.

1991

«ДАЖДЬ НАМ ДНЕСЬ!»

На цій землі трава вже не
росте,
І хрест самотній сумно
похилився.
Покіль брудний потік епохи
лився,
Розмило все, лишилося ось те
Безплідне поле кривди і чудес,
Де навіть гад повзучий не
ночує,
Де, мов з труни, природа-неня
чус
Глухе волання: «Боже, даждь
нам днесь!»

СПРОБА САМОЗВІТУ

Не брав... Не мав... Не виїздив...
Не чув... Не знав... Не зустрічався...
Не заклинов: «Навіки слався!»
Не божеволів: «Диво з див!»
Не нагромадив, не набув,
На відданість не присягався,
Ні перед ким не гнувсь, не слався...
Ні, ні... Самим собою був!

1991

Мирослав Лазарук

І води прийшли очманілі, якісь божевільні,
Нацнєсла нечиста у полуцені чистий із гір,
Цигани так блудять весілям в годині недільні,
Їх погляд лукавий, зухвалий, немов поговір.

Уже заливають луги, цвінтари і дороги,
На бродах широких вночі монотонно шумлять
І спугують страхом немов дерев'яні ноги,
Мурахи чатують.

Довкола ж гладісінка гладь.

Не видно ніде ані зморщечки, ні борозенки,
Потоком пливуть розпростерті столітні хрести -
Човночки у Лету - порожні, незgrabні, вузенки.
О, налаште чорна, не руш, не неволь, одпусти.

І місіш один ти це місиво, наче танцюєш
Той танець весільний. І зараз - кінець,
І нишком, як злодій, княгиню хмільну повіншуєш
Єдиним словечком холодним, важким, як свинець.

І гайда в дорогу.

Тепер - направці, манівцями,
Ковтає вода полохливий, поквапливий слід.
Зупинишся тільки разочок без волі, без тями,
Як ручка із серця твоєго вийматиме глід.

Не проганяй посеред ночі
Чужу людину в темний плин,
Нехай сидить собі, як хоче,
Жує гадань своїх полин.

І гірко їй, а чи не гірко
Од слів порожніх і мілких,
Які спалахують, як сірка,
Отак і гаснуть, і яких

Тобі ніколи не збагнути,
Бо ти й самотній - не один,
Є телефон - ковток отрути
І тінь чиясь на тлі гардин...

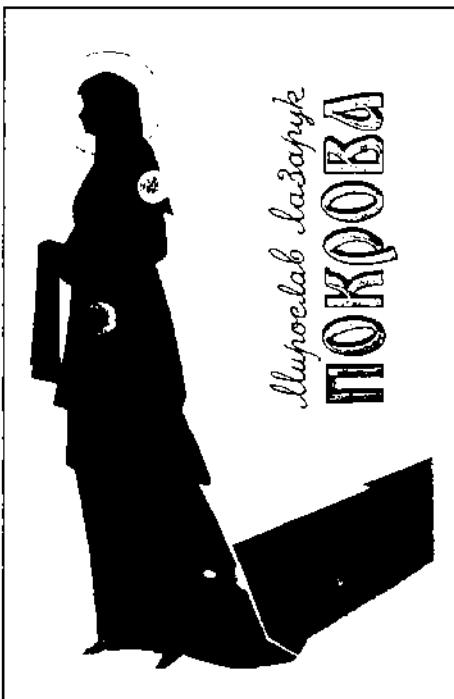

Мов сіроманець, вигнаний зі зграй,
Ночами блудиш-рискаш один,
І вітер злиплу вовну обдирає,
І кров холоне в закутках судин.

Ти пам'ятаєш звуки, рухи, жести
І навіть волі присмак нетривкий,
Який тобі уже не перенести,
Як цей світок мілкий сякий-такий.

Іще в очах палають темні страсти,
Але німіє загнане ество.

Однаково тобі, коли упали -
Чи під Покрову, а чи під Різдво -
Однаково. І чи затужать мідю,
Чи заголосять братчики в лісах,
Прощення не діждається поріддю,
Яке у кров свою впustило страх.

Катерина Міщенко

ЕЛЕГІЯ ПРО СТАРИЙ ВІТРЯК

Вітряк народжував день
і посылав світлоголового у мандри життя,
а тоді одиноко – вдовину чекав сина.
День повертається пізно,
стомлено лягав на крила вітрякові
засинав.
А вітряк, повен батьківського щастя,
укривав сплячого тихим небом,
визбирував зорі
і клав у головах дня.
І не спав.
Вітряк не мав майбутнього.
У нього була одна старість
і син.
Вітрякові хотілося жити,
бо ж день такий нерозсудливий:
на чиїх руках почуватиме?
... Спочатку вирвали серце –
старі жорна,
а тоді відтяли крила
і спалили домівку дня –
вітрякове страждання.
День повернувся пізно.
Зранений влав на згарище.
Ледве зачув биття:
«Прости... і світи їм... світи...»

ОКРАДЕНА

Ліжко постелити для чужого чоловіка,
що ніколи не ступить сюди,
сісти скраечку,
пригладити подушку,
подивитися його очима вусібіч,
скинути сорочку
і – лягти.

Прокинувшись вранці серед руїн і попелищ,
вимести, вичистити, вишкребти
перли і сміття
з долу й душі.
Пішки пройти півжиття до вечора,
Зашемити в грудях страх і страждання,
склівши, як грудка, душити зойк
від зорі до зорі,
чекаючи доторку
холодного простирадла.

**Катерина
Міщенко**

**Улітку,
в кінці
зорепаду**

Якби мені повірили ви і ви,
якби не сміялися з моого пророцтва.
я б відкрила вам дверцята
в майбутнє.
І тоді ви і ви
кинетесь навперегін,
штовхаючи, падаючи, лаючись,
припадете до отвору
розплатані, запилені, запінені.
Нехай кричать діти,
нехай кленуть старі,
нехай бруд повзе з-під ніг -
ви стоятимете, як закляті,
дихатимете в потилиці загнано,
дивитиметься,
аж засльозяться очі:
що там для мене?
І хай не мені проводити паралелі
і судити не мені -
кожен сам собі
злочин і кара -
тільки одне, як у ретроспективі
фільму жахів -
гляньте! -
гніздо оси покинули
і, шаленіючи з голоду,
стали похирати
самих себе.
... Не вірте мені ні ви, ні ви
і смійтесь з моого пророцтва -
роль Кассандри не по мені,
хоч би й стала на найвищі
котурни.

ВІКТОР МЕЛЬНИК

Білий сонет

Це ніч без тебе. Тиша, мов екран,
Спалахує під випадковим звуком
І гасне. Зламаний годинник
Мовчить. Здається, зупинився час.

Готель. І ти одна. І теж не спиш.
Скрипить паркет в нічному коридорі
Під кроками чергової. Поволі
Сіріє ранок. І приходить сон.

Приїдеш завтра, стомлена й щаслива,
І збуджено розповіси пригоди,
Що стались у відрядженні з тобою.

Заснеш легенько на моїй руці.
І я крізь сон чекатиму, коли
Розбудиш несміливим поцілунком.

1981

* * *

Ну, хто ти мені? У пораненій долі
Можливість світанку - можливість душі.
Раптова зоря над нічною водою,
Що все не впаде, заблукавши в дощі.

Не нам увійти у невим'яті трави
Під лоном важких, несходимих небес.
Отруєно сум неминучістю втрати,
Де навіть рукою не спиню тебе.

А ти збережи хоч красчком відлуння,
У пам'яті слуху коли відзвучу,
Цю зустріч, коротку, немов поцілунок,
І мить для прощання під вічність дощу.

1989

Дружевана з "Джілі" 1994 року

Поезія

Банга, Дезидер: Страх, Вільха, Троянда; № 2, с. 80

Бача, Юрій: Князь Лаборець /драматична поема/; № 4, сс. 2–17

Булах, Григорій: Батькова сорочка; № 3, с. 3

Бузаші, Ян: З розділу «Все і одне», З розділу «З додаткової вартості», Із компанії; № 6, сс. 86–88

Василашко, Василь: Від доторку одного ніжного, Батьківська мова,
Розмова Карпат з Ужем, Лист від матері; № 5, с. 58

Галайда, Ілля: Наші спасителі, Я розп'ятий смутком, Скидання линовища,
Чіпець; № 1, сс. 3–5

Гев'єр, Даніел: Непідробна життєрадісність, Між свічкою і полум'ям,
Маленькі вечірні пустощі, Ацтекський малюнок, Майбутній можливий мир,
Піноккіо; № 6, сс. 85

Довжик, Василь: «Я не в причині», № 3, сс. 2–3

Девдюк, Тарас: 777, «Вже не дивує пряність прямоти», Дари,
«Це прізвище величне і фурійне», «Ти пожінна мені», «Зажмурена жменя
диму», № 6, сс. 93–95

Збіглай, Йосиф: Шукання першооснови, Забуті дороги, Ранок, Питання.
Зауваження; № 6, сс. 2–3

Замбор, Ян: Листя, затаєний мотив, Листя, саркастичний мотив, Листя,
елегійний мотив, Венеціанські мотиви, Калюжа; № 1, сс. 84–85

Ірванець, Олександр: Колискова наявнаки, З народного-ого; № 4, сс. 82–83

Киризюк, Іван: Чорний вірш чорного неба /цикл/; № 2, сс. 81–84

Концур, Ганна: Від зорі до криниці /історія однієї душі/; № 5, сс. 2–10;

До пісні, «Повіяв вітер степовий», Розмова, «Розколов світанок»; № 6, сс. 4–5

Кочемба, Василь: Камінь і блискавка, Було нас повно, Аж тоді,
«Над усе в нас форма», Лиш ти, Боже, знаєш; № 2, сс. 2–4

Краско, Іван: Листок, Ораниці, Якби, якби, Балада /«На день ще не дозволилось»/, Пізно, Лячний акорд, Отча нива, Єгова, В серця тайнику; № 1,
сс. 78–82 Романето, Пізно вже, Вже вранішні вітри, Гей, мої юнацькі груди, Давній романес, Кропить, кропить, На цвінтари, Те хиже диво літ минулих, Вдома, Надокучили мені, Критика /з розмов у пизинах/; № 4, сс. 84–89.

Мідянка, Петро: «Майдан церковний з кам'яним хрестом», «Десь по смеречині», «Підступає хапа до обійстя»; № 5, сс. 59

Неборак, Віктор: Бубон, Монолог з псячого приводу, Гра; № 4, сс. 80–81

Осадчук, Петро: Хто справді поєт, Пісенний мотив, «Бастілії ненависті впадуть», Біль і любов; № 5, сс. 56–57

Павуляк, Ярослав: Мені в дитинстві «Зерно», «А серед кузні дерево лежить», «Блукas потяг по Карпатах», «З чужини до отчого порога»; № 5,
сс. 11–12.

Сергійчук, Тарас: Покинуті села, Портфелі, Антонич, Слово, У резервації,
Біль–дерево; № 6, сс. 90–92

Степула, Надія: Історія, «Не треба усіх загалом називати», «У сувої років»,
«Людська краса – і крик, і сміх», «Цікава філософія життя», «Обірвати останні ранети в саду»; № 4, сс. 76–78

Тесло, Анатолій: Останній жолудь, «Яка химерна ця горобина», «Дні смокчуть душу, мов сліти вужі», «Ми прийдем з пам'яті»; № 1, сс. 88–90

Хомик, Василь: Коні мої, У корчмі, Останні звуки скрипала, Мати; № 1, сс. 62

Черненко, Олександра: Місто, Тиша, Вечірній дзвін, Камінь; № 1, сс. 86–87

Проза

- Вархол, Надія: Шафа; № 2, сс. 5–8; Муха /уривок з сатиричної повісті/; № 4, сс. 18–30
- Вархола, Василь: Гробар–самозванець; № 3, сс. 21–28
- Гікіш, Антон: Сім мудреців з бамбукового гаю; № 6, сс. 23–26
- Гудець, Іван: Про білого коня; № 4, сс. 48–50
- Зелінка, Мілан: Балада про велику невідому; № 3, сс. 29–34
- Йоганідес, Ян: Пам'ять про Дона Джованні; № 4, сс. 31–33
- Мітана, Душан: Полегшуючі обставини; № 1, сс. 19–25
- Мокош, Йозеф: Карака про робота Робка; № 5, сс. 60–74
- Пагутяк, Галина: Калинова сопілка; № 1, сс. 16–28
- Панько, Юліус: Хіба я винен?; № 1, сс. 13–15; Поїзди життя; № 3, сс. 9–20; Чорний скзамен /уривок з повісті/; № 6, сс. 19–22.
- Слобода, Рудольф: Перстень, № 2, сс. 9–13
- Шмайда, Михайло: Ювілей; № 1, сс. 6–12; Дама з лялькою; № 6, сс. 6–18
- Ярош, Петер: В снігу; № 5, сс. 13–16
- Яцканин, Іван: Кольорові камінці; № 3, сс. 4–8; Дерев'яний смуток; № 5, сс. 17–20

Публіцистика, літературознавство, критика

- Бабота, Любиця: Закарпатський соловейко; № 1, сс. 55–58; Властимілі Абжолтовській – 90!; № 5, сс. 51–53
- Байцура, Тамара: Пам'яті колеги; № 4, сс. 72–74
- Баран, Свген: Поети трагічного оптимізму; № 3, сс. 78–80
- Баран, Михайло: Був такий митець, маestro – Юрій Цимбора; № 5, сс. 24–26
- Біцко, Михаїл: Нічні діалоги з Енди; № 6, сс. 61–65
- Галайда, Ілля: Не забудьте пом'янути незлім, тихим словом; № 2, сс. 29–33; Незабутній Олександр Довженко; № 5, сс. 48–52
- Ганудель, Зузана: Подія в українській діалектології; № 1, сс. 73–74
- Грешлик Владислав, Легенди про легенди, № 5, сс. 75–76
- Гуничак, Тарас: Пансловізм чи панрусизм?; № 2, сс. 14–28
- Данілак, Михаїл: Українці Східної Словаччини на початку ХХ століття; № 6, сс. 31–42
- Дацей, Василь: Спілка українських письменників Словаччини /примітки до проблем/; № 5, с. 27–28
- Джоганик, Ярослав: Етичні кореляції персонажів в оповіданнях Івана Яцканини; № 3, сс. 64–72
- Дзюба, Іван: Нові тенденції в українському кінематографі; № 2, сс. 37–49
- Дуйчак, Микола: Значення онімії в художньому творі; № 2, сс. 67–69; Особливості антропонімів української етнічної території Східної Словаччини; № 5, сс. 45–48 З історії Воронова й околиці; № 1, сс. 65–68
- Зимомря, Микола: На теренах поетичного слова; № 1, сс. 51–54; Доля Лемківщини в поезії Тадея Карабовича; № 6, сс. 73–74
- Йоганідес, Ян: Достоєвський та його двійник /від Голядкіна до Голядкіних/; № 4, сс. 51–59
- Колісник, Прокіп: Безсмертник; № 2, сс. 8587; Поза семінаром; № 6, сс. 66–72
- Кундрат, Юрій: Практичні питання українського фахового перекладу в Словаччині на сучасному етапі суспільного розвитку; № 2, сс. 59–63; Передача українських прислів'їв та приказок у словацькому перекладі роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»; № 3, сс. 73–77
- Лазарук, Мирослав: Легенди прийдешнього; № 5, сс. 76–77
- Маскалик, Павло: Слов'янство... ностальгія чи катарзис?; № 1, сс. 37–40

Маркусь, Василь: Приєднання Закарпатської України до радянської України в 1944–1945

Муличак, Юрій: Достойний внесок кафедри у виховання учителських кадрів і розвиток словацької україністики; № 2, сс. 54–58

Мушинка, Микола: Перша збірка 60-річного автора; № 1, сс. 59–61; Книжка, яку не можна читати без хвилювання; там же, сс. 69–72; До історії розвідки Івана Дзюби «Нові тенденції в українському кінематографі»; № 2, сс. 34–36; Дочка про свого батька; № 2, сс. 70–71, Володимир Січинський і Пряшівщина; № 3, сс. 35–48; І не перша, і не об'єктивна; № 4, сс. 90–93; Я сиділа за брата, а брат – за Україну /– мм–/; Рідну мову забути не можна; № 5, сс. 21–23; № 5, сс. 49–50; Співець знедоленого краю; № 6, сс. 53–57; Публікація про політичне русинство, там же, сс. 78–80

Неврлій, Микола: Крізь російські окуляри; № 1, сс. 31–36; Лист Аркадієві Жуковському; № 2, сс. 75–76; Бандити чи самооборона?; № 3, сс. 53–55; Два листи й чотири листівки до Є. Перфецького;

№ 4, сс. 42–45; Америка без передсудів; № 6, сс. 27–30; За українське Закарпаття, там же, сс. 81–84

Нельга, Олександр: Олександр Потебня про денационалізацію: сучасна пірнняльна оцінка; № 5, сс. 37–41

Пагиря, Василь: Руський народний театр; № 4, сс. 94–95

Роман, Михайло: Книга про минуле Закарпаття; № 1, сс. 63–64; «Чого нема в житті, хай буде уві сні»; № 2, сс. 72–74; Дмитро Чижевський і Словаччина; № 5, сс. 42–44

Романяк, Петер: Мислитель, поет, місіонер, святий, опікун Європи. Мефодій – письменник, юрист, дипломат, святий, опікун Європи; № 1, сс. 41–45

Русинко, Михайло: Нові погляди на видавання газет у післявоєнний період на Східній Словаччині

Січинський, Володимир: Із «Спогадів 1900–1960рр.»; № 3, сс. 49–52

Сополига, Мирослав: Вшанування пам'яті Січинських в Україні; № 6, сс. 75–77

Цвенгрош, Густав: Франкомовні літературно-культурологічні публікації Михайла Грушевського в Парижі та іх значення; № 2, сс. 50–53; Тарас Шевченко в обороні та утверджені Української Народної Республіки у Швейцарії та Франції; № 5, сс. 28–36

Чижмар, Марія: Укомплектовані роботи Олекси Горбача; № 1, сс. 75–76

Шелепець, Йосиф: Два видання оди Григорія Тарковича «Тезоіменитствуєго царского височества»; Андрій Мольнар і його німецько-румунський словник 1840 року; № 2, сс. 64–66 На зламі спох; № 3, сс. 60–63 Інтелігенція з науковою етнічною областю; № 4, сс. 39–42; Наш педагог XVIII сторіччя Григорій Ольшавський; № 6, сс. 58–60

Штепь, Микола: Мояна ситуація українців Пряшівщини після 1989 р.; № 1, сс. 26–30

Юрчо, Ян: Слово про Галайдову метафору; № 2, сс. 79–80; Українська поезія на сторінках словацької преси до 1945 /року За винятком «Словачських поглядів»; № 4, сс. 60–71; Внесок у несплачений довг; № 5, сс. 54–55

Яцканин, Іван: Через класику по сучаснене; № 3, сс. 56–59; Наука повинна бути науковою, не політикою /– нин /; № 4, сс. 34–38; Зустріч з членом львівської поетичної групи «БУ–БА–БУ» Олександром Ірвансем; там же, сс. 79; Яцощ, Андрій: Спогади про Степана Бандеру; № 4, сс. 75

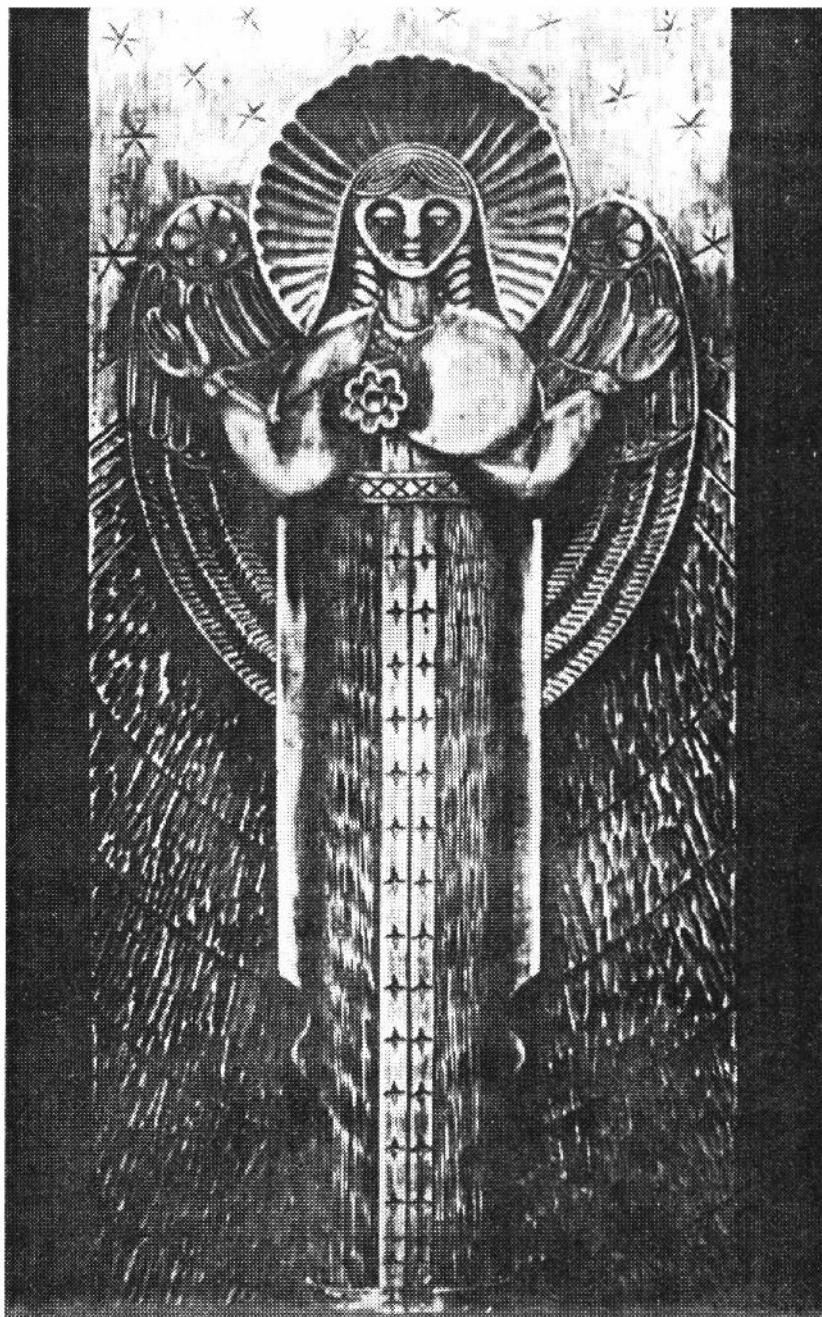
Різне

Друковане в «Дуклі» 1993 року; № 1, сс. 90–93; Про нас пишуть; № 1, с. 77

Конкурс «Молоді таланти» – оголошення; № 4, с. 96 Слідами свого роду /р/; № 5, с. 78

Не забувати про книгу; № 6, сс. 95–96

На першій сторінці обкладинки твір Петра Гулина «Чекання печалі. На другій і третій сторінках твори декоративно-прикладного мистецтва українського художника - різьбяра Ярослава Пасічанського - «Пречиста», «Богородиця».

Ціна 10 Ск

Індекс 49092